

Novo normalno: O poimeničenim pridjevima u hrvatskome

Sviben, Robert

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:740638>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

NOVO NORMALNO
O POIMENIČENIM PRIDJEVIMA U HRVATSKOME

DIPLOMSKI RAD

12 ECTS-bodova

Robert Sviben

Zagreb, 29. kolovoza 2023.

Mentorica

izv. prof. dr. sc. Tatjana Pišković

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Robert Sviben, student na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je ovaj rad rezultat mojega vlastitog rada i da se temelji na mojim istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedopušten način, odnosno prepisan iz necitiranoga rada, i da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u nekoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student:

U Zagrebu, 29. kolovoza 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Definiranje poimeničenih pridjeva	3
2.1. Pridjev među vrstama riječi	3
2.2. Modifikacija i modifikatori	8
2.2.1. Kontinuum <i>modifikacija – referencija</i>	12
2.3. Tipologija pridjeva bez imenice	13
2.4. Definicija i terminologija.....	18
3. Teorijski pristupi poimeničenim pridjevima.....	24
3.1. Sintaktički pristupi.....	25
3.1.1. Elipsa.....	25
3.1.2. Nominalizacija	32
3.2. Konverzija	38
3.3. Koercija	45
4. Gramatički opis hrvatskih poimeničenih pridjeva	51
4.1. Flektivne i derivacijske značajke.....	52
4.1.1. Vlastite imenice pridjevnoga oblika.....	66
4.2. Ispuštanje imenica u imenskoj sintagmi	74
4.3. Ljudski i apstraktni poimeničeni pridjevi	89
4.3.1. Leksikografski opis poimeničenih pridjeva	105
5. Rasprava.....	107
6. Zaključak.....	109
7. Literatura.....	110
Sažetak	115
Summary	116

“Blago siromasima duhom:
njihovo je kraljevstvo nebesko!
Blago ožalošćenima:
oni će se utješiti!
Blago krotkima:
oni će baštiniti zemlju!
Blago gladnima i žednima pravednosti:
oni će se nasititi!
Blago milosrdnima:
oni će zadobiti milosrđe!
Blago čistima srcem:
oni će Boga gledati!
Blago mirotvorcima:
oni će se sinovima Božjim zvati!
Blago progonjenima zbog pravednosti:
njihovo je kraljevstvo nebesko!”

Evandjelje po Mateju, 5, 3–10*

Ne daj mene staru hrabru,
majko moja draga;
lačna bih bila s starijem hrabrom,
ako i ima dosta blaga;
od pogleda mlada hrabra
vazda bih sita bila.

Narodna pjesma, iz *Skupa* M. Držića (16. st.)†

Ali, ako biste već poželjeli, makar i kao besmislicu, izgovoriti frazu u hrvatskom jeziku, onda bi ta fraza trebala biti: “nova normalnost”, a baš nikako “novo normalno”. [...] Zato što se na hrvatskom to naprosto tako ne kaže.

M. Jergović: *Novo normalno je vazda abnormalno*‡

* <https://biblija.ks.hr/evandjelje-po-mateju/5> (pristup 12. 7. 2023)

† https://hr.wikisource.org/wiki/Ne_daj_mene_staru_hrabru (pristup 12. 7. 2023)

‡ <https://www.jergovic.com/sumnjivo-lice/novo-normalno-je-vazda-abnormalno/> (pristup 12. 7. 2023)

1. Uvod

Klasifikacija jezičnih jedinica u konačan, kategorijalno ograničen skup – u tzv. vrste riječi (leksičke kategorije, dijelove govora) – jedna je od temeljnih zadaća svakoga gramatičkog opisa nekoga jezika. Za nju valja smisliti relativno malen broj jednostavnih, nužnih a dovoljnih kriterija kojima bi se iscrpno te bez ostatka ili viška klasificirao sav jezični materijal. To je lakše reći nego učiniti, jer samih kriterija proisteklih iz različitih aspekata jezika ima pregršt.¹ U hrvatskoj gramatičkoj tradiciji prevladava “semantički kriterij kojemu se na različitim razinama pridružuju i sintaktičke i morfološke diskriminante” (Babić i dr. 1991: 477). Drugim riječima, vrste riječi određuju se na osnovi općenita, zajedničkoga, prototipična *kategorijalnog značenja* što ga kolektivno imaju jedinice iste vrste (Pranjković 1982: 27ff.), a koje se združuje s leksičkim značenjem pojedine riječi. Tako se u hrvatskome školski izdvaja deset vrsta riječi, podijeljenih još na promjenjive i nepromjenjive, autosemantične i sinsemantične. Nerijetko međutim nailazimo na slučajeve u kojima postavljeni kriteriji iznevjeravaju i ne mogu jednoznačno odrediti kojoj vrsti riječi pripada koja jezična jedinica. Tada govorimo o *hibridnim kategorijama*, gdje jezična jedinica djelomice nalikuje jednoj vrsti riječi, ali ima značajke i neke druge. Gramatika ih definira i imenuje mješovito, pa tako imamo glagolske pridjeve (*viđen*) i glagolske priloge (*vidjevši*), brojevne imenice (*obadvojica*, *desetci*), brojevne pridjeve (*jedni*) i brojevne priloge (*desetak*), zamjениčke pridjeve (*isti*, *sâm*) i sl.

Od triju “velikih” vrsta riječi (nazvanih tako zbog konceptualne bazičnosti, brojnosti i otvorenosti klase) – imenica, glagola i pridjeva – pridjevi često zauzimaju sporedno mjesto u gramatičkim priručnicima i rjeđe se pretresaju u teorijskim raspravama. Budući da se definiraju kao riječi koje izriču neko stalno svojstvo i pritom se pridjevaju čemu drugomu, nerijetko se (implicitno) smatraju dodatnima, morfološki i/ili sintaktički sekundarnima te manje univerzalnima, pa posljedično počesto i ostaju u sjeni “većih” imenica i glagola (v. Marković 2010b: 5–7). Hoteći s jedne strane osnažiti gramatički opis hrvatskih pridjeva, a s druge istražiti fenomen hibridnih kategorija, u ovome ćemo radu proučiti donekle zanemaren slučaj kada se hrvatski pridjev u imenskoj sintagmi pojavljuje bez imenice pa preuzima njezinu službu, pri čemu dolazi do nepodudaranja njegovih leksičkih i gramatičkih osobina. Takve pridjeve nazivat ćemo *poimeničenim pridjevima* (PIP-ovima). Iako se ta pojava rubno, ako i uopće, spominje u hrvatskim gramatičkim opisima, njezine razmjere oslikava naredni navod:

¹ Pranjković (1982: 24, fusnota 4) nabraja neke od mogućih kriterija: “semantički, leksički, leksičko-semantički, leksičko-gramatički, gramatički (formalnogramatički, općegramatički, specijalnogramatički, morfološki, tvorbeni, sintaktički), stupanj i narav samostalnosti, kategorijsko značenje itd.”.

[...] pridjevi se mogu upotrijebiti mjesto imenice, npr. *Staro* i *mlado* ga je pozdravilo. *Pametniji* popušta. *Sto mudrih* ne može razmrsiti što jedan *ludi* zamrsi. Tako upotrijebljeni pridjevi mogu postati i prave imenice te mogu biti određeni drugim pridjevima kao prave imenice, npr.: veliko društveno *zlo*, njegova *mlada*, poljoprivredno *dobro*. Na taj su način nastala imena mnogih zemalja i mjesta, npr. *Hrvatska*, *Francuska*, *Švedska*, *Kosovo*, *Jurjevo*, i prezimena, npr. *Rački*, *Zrinski*, *Trnski*, *Đalski*, *Vasiljev*, *Marin*, *Dunatov* (Babić i dr. 1991: 476).

U drugim jezicima, dominantno indoeuropskima, ta je pojava uočena i privukla je zamjetnu količinu pozornosti, što općenitih gramatičkih opisa, koji detaljno analiziraju morfološke, sintaktičke i semantičke osobitosti PIP-ova, što lingvističkih teorija, koje se trude otkriti procese u pozadini fenomena i iznaći najbolju interpretaciju za nj. Hrvatska je lingvistika s tim tek započela, čemu se pridružuje i ovaj rad u vidu sažeta teorijskog pregleda i kratka empirijskog istraživanja.

Rad je organiziran na sljedeći način. U § 2 polazi se od odredbe pridjevâ kao vrste riječi te sličnosti i razlika u odnosu na imenice i na glagole. Razmatra se temeljna pridjevska funkcija modifikacija i njezina povezanost s referencijom, prototipičnom funkcijom imenica, a nakon tipologije pridjeva bez imenica u jezicima svijeta daje se definicija PIP-ova. Prikaz dominantnih lingvističkih teorija u § 3 obuhvaća sintaktičke pristupe s elipsom i nominalizacijom, morfološki pristup s konverzijom i recentniji konstrukcijski s koercijom. U § 4 iznosi se opis morfoloških značajki hrvatskih PIP-ova i analiza konstrukcija u kojima se pojavljuju, s naglaskom na mehanizme njihova postanka. Napokon u § 5 i § 6 sintetiziraju se rezultati gramatičkoga opisa i teorijskoga pregleda te se naznačuju dometi sadašnje analize i smjerovi budućih istraživanja.

2. Definiranje poimeničenih pridjeva

Školska definicija pridjeva glasi primjerice da su to “promjenjive riječi kojima se izriče osobina ili svojstvo onoga što je označeno imenicom” (Hudeček i Mihaljević 2019), “riječi kojim se kazuje kakvo je, čije je i od čega je ono što znači riječ uz koju stoje” (Silić i Pranjković 2005: 133) ili “riječi kojima se izriču svojstva predmeta i pojava, označenih drugim vrstama riječi, i odnosi među njima” (Barić i dr. 1997: 173) odnosno sofisticiranije rečeno: “riječi koje označuju stvarna ili zamišljena statična obilježja predmeta mišljenja izrečenih imenicama i drugim vrstama riječi koje označuju samostalne pojave. Pridjev sužava značenje riječi kojoj se pridjeva” (Babić i dr. 1991: 613).² Kao što primjećuje Marković (2010b: 16–20), definicije su, ne samo u hrvatskoj nego i u ostalim “velikim” filologijama – engleskoj, ruskoj, francuskoj itd., uvelike nasljedovane iz ranijih vremena i često otad nepromijenjene, pa perpetuiraju iste značajke za odredbu pridjeva, čiji je izvor više zapadnjačka kultura grčko-rimskoga podrijetla, a manje općelingvističke i tipološke spoznaje. U prvome redu pridjevi se određuju na temelju svojih značenjskih, morfoloških i funkcionalnih obilježja, dok se sintaktička obilježja ili ona bitno razlikovna spram drugih vrsta riječi zanemaruju ili podređuju prethodnima. Tako je i s definicijama ostalih vrsta riječi. Međutim standardna definicija pridjeva nije pogrešna ni loša, barem ne za hrvatski, no budući da se temelji na pretpostavci o rigidnosti, statičnosti te umnogome jasnoj i oštroj granici među vrstama riječi, pokazuje se problematičnom i često nedostatnom pri opisu hibridnih pojava poput poimeničenih pridjeva.

2.1. Pridjev među vrstama riječi

Univerzalno se uzima da je *svojstvo* kategorijalno pridjevsko značenje, pri čemu ono obuhvaća semantičke tipove od DIMENZIJE, DOBI i BOJE do POSVOJNOSTI, ODNOSNOSTI i GRADIVNOSTI (detaljno v. Marković 2010b: 31–4; 2012: 293–6), pa se u hrvatskome ustalila podjela na opisne i odnosne ili pak na opisne, posvojne i gradivne pridjeve. S obzirom na to da u stvarnosti koju jezik orječuje prema potrebi, u diskursu, mogu nastajati nova svojstva, ne čudi da su pridjevi u hrvatskome i brojnim jezicima otvorena vrsta riječi, što znači da ih ima razmjerno puno i da je lako tvorbom ili posuđivanjem stvoriti nove. To međutim nije univerzalno obilježje pridjeva, pa postoje i jezici s vrlo malo pridjeva, bez mogućnosti dodavanja novih članova. U tim jezicima karakteristično “pridjevski” semantički tipovi

² Za detaljan pregled definicija pridjeva v. Marković (2010b: 15–16).

orječuju se drugim vrstama riječi, u pravilu imenicama ili glagolima. Stoga je upravo diferencijacija pridjeva od imenica i glagola kao zasebne vrste riječi složen i zahtjevan zadatak jezične tipologije, napose zbog toga što se pridjevi nerijetko tretiraju kao prijelazna, međukategorija između imenica i glagola koja nema vlastitih posebnosti, nego se priklanja kadšto jednima kadšto drugima.

Godine tipoloških istraživanja dovele su do zaključka da su pridjevi zaista heterogeniji nego imenice i glagoli te da pokazuju izrazitu međujezičnu nestalnost u svojoj morfologiji i sintaksi te značajkama poput brojnosti članova, otvorenosti klase i sl. (v. Marković 2010b: 43–57 i ondje citiranu literaturu). Ne čudi dakle da su brojni autori na različite načine pokušali doskočiti razlikovanju pridjeva od imenica i glagola. Primjerice Dixon (2004) uspostavlja četiri idealne pridjevske vrste određene prema dvama morfološkim i dvama sintaktičkim kriterijima ponašanja pridjeva: glagolike, neglagolike, imenolike i neimenolike pridjeve. S druge je strane Wetzler (1996) prema ponašanju *riječi za svojstva* (engl. *property words*) u predikatu postavio jednostavnu i ne diskretnu, nego kontinuiranu dihotomiju na imenolike pridjeve (ponašaju se poput imenica) i glagolike pridjeve (slični su neprijelaznim glagolima). Iz samih naziva očigledno je da se u tim radovima, a i u onima koji ih nasljeđuju, pretpostavlja dvoje: prvo, pridjevi jesu zasebna vrsta riječi, jer se ne mogu bez ostatka podvesti pod imenice ili glagole; drugo, pridjevi su uvijek nalik nekoj drugoj “velikoj” vrsti riječi, tj. s njom dijele mnoge bitne značajke.

Kriterije razlikovanja iz različitih jezika svijeta pregledno donosi Marković (2010b: 63–75), a mi ćemo ih ovdje samo ukratko navesti. Glagoliki se pridjevi od glagola načelno razlikuju: u ograničenijim mogućnostima koje imaju kao glava predikata; po derivacijskim obilježjima; po prijelaznosti (načelno je u pridjeva manja); pri modifikaciji unutar imeničke sintagme (načelno ju izravno modificiraju pridjevi, a glagoli nikako ili neizravno); u komparativnim konstrukcijama (u nekim jezicima kompariraju se samo pridjevi). Imenoliki pridjevi razlikuju se od imenica: po unutarnjoj sintaksi imeničke sintagme (imenica načelno nije modifikator, pridjev ima veća ograničenja od imenice); u morfološkim mogućnostima (razlike s obzirom na gramatički rod, ograničenja u derivaciji i fleksiji); u komparativnim konstrukcijama (npr. samo pridjev može biti parametar komparacije); u priložnoj uporabi (pridjevi često imaju, a imenice nemaju priložnu funkciju). Naposljetku u nekim jezicima pridjevi se od imenica i glagola mogu razlikovati po funkcionalnim ograničenjima, naprimjer u engleskome sufikse za način i vid dobivaju samo glagoli, samo pridjevi imaju komparativ i superlativ, pridjevi ne mogu biti glava imeničke sintagme (imenice mogu) ili glava predikata (glagoli mogu) i sl. Dakako, razvidno je da navedeni kriteriji nisu univerzalni u smislu da

vrijede u svim jezicima, već poneki od njih služe kako bi se u kojemu jeziku odredilo što bi se moglo smatrati pridjevom jer se morfološki ili sintaktički ne uklapa u drugu vrstu riječi. Dapače, često se poneki kriterij ne može sustavno provesti ni unutar jednoga jezika. Primjerice u hrvatskome pridjevi su u velikoj mjeri imenoliki i neglagoliki te se od imenica i glagola razlikuju po tome što imaju komparativ i superlativ (bilo sintetički bilo analitički), ali to nemaju svi pridjevi, nego samo neki koji su opisni, deklinabilni i značenjski podobni za to. Dakle postojanje komparativa jest razlikovno obilježje pridjeva u hrvatskome, ali nije jedino i dovoljno, nego ga je nužno kombinirati s drugim obilježjima kako bi se ustanovio pridjev kao zasebna vrsta riječi.

Osim tipoloških uvida o pridjevu valja spomenuti i teorijske, prije svega formalne definicije pridjeva. U generativnoj gramatici pojmu vrstâ riječi uvelike odgovaraju leksičke kategorije, sintaktičke kategorije od značenjski punih riječi i njima odgovarajućih sintagma koje čine otvorene razrede riječi.³ Tri velike leksičke kategorije jesu imenice, glagoli i pridjevi, koji se još od N. Chomskoga običavaju definirati s pomoću kombinacija kategorijalnih obilježja [N] (supstantiv) i [V] (predikat). Imenice bi tada bile [+N, -V], ili kraće [N], a glagoli [-N, +V], tj. samo [V]. Pridjevi se pak razumijevaju kao [+N, +V], kombinacija supstantivnih i predikatnih obilježja koja se ne može jednostavnije prikazati. Dok se imenice i glagoli daju pozitivno kategorijalno odrediti, odnosno posjeduju obilježja koja ih razlikuju od drugih kategorija, polazište je generativne gramatike da pridjevi takvih distinktivnih obilježja nemaju. Oni su kategorija viška, tj. leksička kategorija onoga jezičnog elementa koji nije ni imenica ni glagol. Pridjevi zauzimaju mjesta imenica i glagola ne zbog svojih obilježja, nego jer su mješavina njihovih. U određenim sintaktičkim okolinama gdje se ne koriste imenice ili glagoli pojaviti se mogu samo pridjevi, ali ne zbog vlastitih osobitosti, nego jer u tim situacijama samo njih ništa ne blokira (Marković 2010b: 105–18).

Definicije pridjeva stoga su redovito bile negativno utemeljene. Primjerice D. N. S. Bhat (1994) u svojem tipološkom istraživanju s osvrtom na generativnu gramatiku prvo želi uspostaviti skup kriterija po kojima bi se kategorija pridjeva razlikovala od drugih kategorija – imenica, glagola, priloga – u jezicima u kojima su pridjevi zasebna kategorija, a potom želi proučiti po kojim se kriterijima pridjevi mogu (ne) identificirati kao imenice, glagoli ili oboje u jezicima u kojima nisu zasebna kategorija. Zaključak je, pojednostavljeno, da je u jezicima

³ “Sintaktička kategorija skup je jezičnih jedinica koje mogu zauzimati iste položaje u strukturama rečenica određena jezika” (Rauh 2010: 8). Leksičkim kategorijama suprotstavljene su funkcionalne kategorije, sintaktičke kategorije s funkcionalnom ulogom koje čine zatvorene razrede (veznici, čestice, negacija...). Za koncizan prikaz tih teorijski problematičnih i višeznačnih pojmova i njihove uporabe kroz vrijeme i u različitim lingvističkim teorijama v. Rauh (2010).

svijeta teško izdvojiti ijedno pozitivno kategorijalno obilježje specifično za pridjeve, pa su pridjevi uvijek negacija obilježja drugih kategorija, naprimjer ne mogu identificirati sudionike diskursa, označavati događaje ili promjene kroz vrijeme, ne mogu samostalno biti predikati, neodređena su značenja itd.⁴

Fundamentalni noviji generativni opis leksičkih kategorija donosi M. C. Baker (2003). Ukratko, on za pridjeve priznaje da su drukčiji od imenica i glagola te da su zbog nedostatka vlastitih distinktivnih obilježja neobilježena kategorija u odnosu na druge dvije. Naime Baker (*idem*: 190ff) odbacuje ranije spomenutu Chomskyevu odredbu i smatra da pridjev ne može biti predstavljen kao [+N, +V] jer bi to dovelo do interpretacijskoga sraza na sintaktičkome čvoru, koji nikako ne može nositi više od jednoga kategorijalnog obilježja (tzv. ograničenje *referencija – predikacija*). Umjesto toga predlaže da pridjev ima obilježja [–specifikator, –referencijalni indeks] (što ugrubo odgovara kategorijama [V] i [N], tj. glagol je [+specifikator], imenica [+referencijalni indeks]), čime se rješava taj kategorijalni sukob te nameće *neobilježenost* kao temeljna pridjevska odrednica i razlog zbog kojega pridjev može činiti ono što je imenici ili glagolu nedopušteno. Bakerov stav općeprihvaćen je u daljnjoj teoriji, ali naravno, ne bez kritika. Tako Panagiotidis (2015: 41–8, 183–4) raspravlja da pridjev ne može biti neobilježena kategorija jer je razmjerno rijedak u brojnim jezicima svijeta, često je morfološki veoma složen i posjeduje vlastitu funkcionalnu kategoriju *Stupanj*, a ne može se ni poistovjetiti s nekategoriziranim korijenom kojim se izriče svojstvo jer bi tada svi jezici svijeta imali pridjeve.

U najnovijoj pak inačici generativne teorije potvrđuje se da postoji pridjevska kategorija. M. Mitrović i Ph. Panagiotidis (2020) prvo ustanovljuju dva već prihvaćena kategorijalna obilježja, [N] za sortnost (imenice su vrste) i [V] za protezanju u vremenu (glagoli su poddogađaji) (*idem*: 1–5). Zatim tvrde da su svojstvo i modifikacija preslaba interpretativna podloga za zasebno kategorijalno obilježje [A], pa pridjev ipak mora biti kombinacija [N] i [V], ali to bi, slažu se s Bakerom, dovelo do proturječja. Ni tipološka istraživanja ne upućuju na ravnopravnu mješovitost tih kategorijalnih obilježja u riječima koje se smatraju pridjevima. Autori rješenje vide u tome da je pridjev i po obilježjima i po strukturi složena kategorija: “derivacijska posljedica imeničko-glagolskog kompleksa koja nosi i [N] i [V] obilježja” (*idem*: 11). *Po obilježjima* je složen jer ima oba obilježja, ali ona nisu u srazu jer nisu ravnopravna, kako je to bilo u ranijih shvaćanjima, nego su asimetrično spojena (jedno se obilježje promovira

⁴ Bhat (1994) zapravo predlaže uvođenje trećega obilježja, [M] za modifikaciju, koje bi poslužilo za pozitivno određenje pridjeva i priloga. Međutim taj prijedlog nije prihvaćen jer bi se time dopustile prevelike kombinacijske i interpretacijske mogućnosti svežnjeva kategorija.

u odnosu na drugo) tijekom derivacije sintaktičkoga objekta, pa je on također složen *po strukturi*.

Dakle pridjev nastaje kada se korijen ili već kategorizirani element kombinira sa složenom kategorijalnom strukturom, koja uključuje i imeničku i glagolsku glavu. Tim prijedlogom Mitrović i Panagiotidis (2020), osim što rješavaju sraz kategorija u jednome čvoru, tumače tipološki raznoliko ponašanje pridjeva jer ono proizlazi iz toga kako se bikategorijalna struktura derivirala (tj. koja je glava, *n* ili *v*, izvučena na periferiju). Zato će u nekim jezicima pridjev biti više nalik glagolu, u nekima više nalik imenici, ali će u svima moći poprimiti ulogu jednoga i drugoga. Na taj način, tvrdi generativna gramatika, može se univerzalno opisati međujezična raznolikost i pozitivno definirati pridjev kao zasebna leksička kategorija.

S posve drugoga kuta pridjevu prilazi S. A. Thompson (1989). Ona je u okviru funkcionalne gramatike pridjev kao vrstu riječi pokušala univerzalno odrediti ne na osnovi kategorijalnih obilježja (dapače, smatra da su jezične jedinice izvan diskursa upravo akategorijalne), nego na temelju komunikacijskih obilježja, prema njihovim prototipičnim diskursnim ulogama (v. i Marković 2010b: 95–104). Thompson polazi od pretpostavke da svi jezici posjeduju *riječi za svojstva* (engl. *property concept words*), pri čemu su svojstva spomenuti Dixonovi temeljni semantički tipovi. Ovisno o kriterijima morfosintaktičkog ponašanja, koji se tiču fleksije riječi za svojstva, njihova predikatnog i atributnog položaja te mogućnosti anafore (Thompson 1989: 181), riječi za svojstva mogu biti bliskije imenicama ili glagolima. Razlogu tomu autorica pronalazi u dvjema tipičnim diskursnim funkcijama riječi za svojstva. Prva je da predikiraju svojstvo već utvrđenomu diskursnom referentu (kao predikati ili modifikatori anaforičke imenice unutar predikata), a druga je da mogu uvoditi nov diskursni referent (kao atributi). Po predikacijskoj su funkciji stoga riječi za svojstva bliske glagolima, a po funkciji uvođenja referenta imenicama (*idem*: 174–80). Vrsta riječi koju nazivamo pridjevom nastaje prema tome kao posljedica istovremene sličnosti i razlike između riječi za svojstva te imenica i glagola, tj. “*riječi za svojstva* kadšto će se poistovjetiti s jednom od tih dviju vrsta; no kako nisu ni prototipične imenice ni prototipični glagoli, kadšto će se izdvojiti u posebnu vrstu – pridjeve” (Marković 2010b: 103). Za razliku od generativne gramatike, u kojoj se polazi odozdo, od atomskih kategorija čije kombinacije proizvode vrste riječi, funkcionalizam kreće odozgo, od komunikacijskih uloga u diskursu koje se preslikavaju na organizaciju semantičkoga sadržaja u obliku vrsta riječi. Takve oprečne strategije definiranja pokazuju da zbog njegove naravi pridjev nije lako općejezično definirati te da to za sobom neminovno povlači ovisnost o imenici i glagolu i usporedbu pridjeva s njima.

2.2. Modifikacija i modifikatori

Negdje na pola puta između formalnoga opisa vrsta riječi generativne gramatike i komunikacijskoga funkcionalizma S. A. Thompson nalazi se kognitivno i uporabno utemeljena konstrukcijska gramatika. Primjer takva pristupa vrstama riječi onaj je W. Crofta (2022), koji te klase promatra prije svega kao sintaktičke kategorije koje upućuju na značenjske razrede leksičkih pojmova (*idem*: 6–7). Pritom smatra da su vrste riječi specifične za pojedini jezik, a ne univerzalne (one su deskriptivne kategorije); univerzalni su značenjski razredi, koji su dio ljudske kognicije i lingvističkoga metajezika (pa služe kao komparativni koncepti). Vrste riječi međutim nisu definirane svojim značenjem, nego pojavom riječi u konstrukciji s određenom ulogom (*idem*: 8). Drukčije rečeno, vrstu riječi činit će one jezične jedinice koje se pojavljuju u istim konstrukcijama i pritom vrše istu funkciju. Croft (2022: 15) pretpostavlja da sve konstrukcije istovremeno kodiraju i značenje (informaciju, engl. *semantic content*) i način na koji je ta informacija pakirana (tzv. informacijsko pakiranje ili diskursna funkcija, engl. *information packaging*). Pritom je važno da se značenje može pakirati bilo kojim informacijskim pakiranjem, recimo u iskazima *crven cvijet* i *cvijet je crven* značenje je jednako, ali informacijsko je pakiranje različito – u prvome slučaju značenje je pakirano kao pridjevski atribut, a u drugome kao imenski predikat. Temeljni značenjski razredi prema Croftu (2022: 12–3) bili bi pojmovi za predmete, pojmovi za svojstva i pojmovi za radnje (engl. *object concepts, property concepts, action concepts*). Ontološki, sve tri vrste pojmova označavaju entitete: *predmeti* one nerelacijske, statične i trajne (osobe i stvari), a radnje i svojstva relacijske događaje – *radnje* one dinamične i prolazne, *svojstva* statične i trajne (*idem*: 33). Nadalje u većini sintaktičkih konstrukcija informacijsko je pakiranje ustrojeno oko triju osnovnih funkcija, zvanih još i funkcijama propozicijskih činova (engl. *propositional act functions*): *referencije, predikacije i modifikacije*.⁵ Kombinacijom tih dviju dimenzija dobiva se devet mogućnosti informacijskoga pakiranja značenja u konstrukcijama/riječima: pojmovi za predmete mogu se koristiti za predikaciju, pojmovi za radnje mogu se koristiti za modifikaciju, pojmovi za svojstva mogu se koristiti za referenciju itd., kao što je prikazano u Tablici 1, zajedno s primjerima za hrvatski jezik.

⁵ Ta je postavka dugogodišnja i vrlo prihvaćena u literaturi različitih teorijskih stajališta – ima ju primjerice ranije spomenuti Bhat (1994).

		propozicijski činovi		
		referencija	modifikacija	predikacija
značenjski razredi	predmet	<i>oštro trnje</i> (imenska sintagma)	<i>oštrina trnja</i> (posvojni modifikator / genitivna sintagma)	<i>Ovo je trnje.</i> (imenica kao predikatno ime)
	svojstvo	<i>oštrina trnja</i> (sintagma koja se referira na svojstvo)	<i>oštro trnje</i> (pridjevska sintagma)	<i>Ovo je trnje oštro.</i> (pridjev kao predikatno ime)
	radnja	<i>Rekoh [da me je trnje ogreblo.]</i> (komplement /surečenica/)	<i>trnje [koje me je ogreblo]</i> (odnosna surečenica)	<i>Trnje me je ogreblo.</i> (glagolska surečenica)
	(svi značenjski razredi)	referirajuća/dopunska sintagma	atributna sintagma	surečenica

Tablica 1. Kombinacije semantičkih razreda i funkcijâ propozicijskih činova (Croft 2022: 13, 33, prilagođeno za hrvatski).

Ipak, opća je tendencija, zapažena u svim jezicima, da se pojmovi za predmete najčešće referiraju na štogod, pojmovi za svojstva najčešće modificiraju štogod, a pojmovi za radnje najčešće prediciraju štogod, što umnogome odgovara tradicionalnomu shvaćanju velikih vrsta riječi: “te učestale kombinacije stvaraju osnovu međujezično valjanjoj analizi imenica, glagola i pridjeva” (*ibid.*). Pritom treba biti na oprezu jer uobičajene definicije obično ne razlikuju navedene dvije dimenzije (istodobno određuju vrste riječi i prema značenju i prema funkciji informacijskoga pakiranja), što stvara terminološku i pojmovnu zbrku čak i pri opisu istoga jezika, a dovodi i do stvaranja hibridnih, dvoznačnih pojmova. Croft za primjer navodi nazive *pokazni pridjev* (engl. *demonstative adjective* – deiktička riječ koja se koristi kao modifikator) i *predikatni pridjev* (engl. *predicate adjective* – riječ za svojstvo koja se koristi u predikaciji). U njima isti izraz, *pridjev*, u prvome nazivu zapravo označava modifikacijsku funkciju, a u drugome značenjsku klasu riječi za svojstva. Očigledno je da je isti slučaj i s hrvatskim *poimeničenim pridjevima*. Razdvajanje značenja i informacijskoga pakiranja te veća uporaba potonjega Croftu služi za ujednačeniji i jasniji opis (među)jezičnih pojavnosti, jer su funkcije informacijskoga pakiranja međujezično stabilnije (univerzalnije) od leksičkoga značenja.⁶ To

⁶ Croft (2022: 15) informacijsko pakiranje definira i kao “funkciju morfosintaktičkoga oblika rečenice”, što ga čini okosnicom za određivanje konstrukcija i strategija u jeziku (*idem*: 16–22).

je ujedno temelj drukčijoj i po njegovu sudu ispravnijoj podjeli jezičnih jedinica u klase od tradicionalnoga određenja vrsta riječi.

U tome smislu pridjev kao vrsta riječi kako ga opisivasmo u prethodnome razdjelu praktički ne postoji, barem ne općelingvistički gledajući. Ono što se u pojedinim jezicima definira kao pridjev najčešće su pojmovi za svojstva i/ili modifikatorske riječi, ali u nj se mogu ubrajati – najčešće tomu tako i bude – i riječi drukčijega značenja ili informacijskoga pakiranja. Naprimjer iako u hrvatskome imenice jesu prototipično riječi za predmete s referirajućom funkcijom, iz Tablice 1 jasno se vidi da se imenicama usto smatraju i neke referirajuće riječi za svojstva, i neke modificirajuće riječi za predmete, i neke predicirajuće riječi za predmete, a vjerojatno još neke. Što se sve određuje kao ista vrsta riječi, rezultat je u suštini proizvoljna izbora kriterijâ klasifikacije tijekom duga razvoja i djelovanja hrvatskoga jezikoslovlja. Drugim riječima, jezične jedinice u hrvatskome mogle bi se prema drugim kriterijima podijeliti i u drukčije klase riječi, no pitanje je koliko bi to ustvari bilo jednostavno, praktično ili valjano.

Kako dakle Croft pristupa onomu što se tradicionalno naziva pridjevom? Pristupa mu, naravno, kao prototipičnoj konstrukciji kojom se orječuje kombinacija značenjskoga razreda riječi za svojstva i jedne od funkcija informacijskoga pakiranja – modifikacije: “Pridjev je [...] glava podvrste atributne sintagme koja označava svojstvo korišteno za modifikaciju” (*idem*: 40), a ta se sintagma naziva *pridjevskom sintagmom*. Pridjev je međutim tek podvrsta veće kategorije koja također orječuje modifikacijske riječi za svojstva, a članovi te kategorije nazivaju su *modifikatorima*. Konstrukcija sačinjena od modifikatora i njegova referenta naziva se *modifikacijskom konstrukcijom*, s tim da je modifikator usto glava *atributne sintagme* s obzirom na to da mu mogu biti pridruženi još *admodifikatori* (modifikatori modifikatorâ). Uloga modifikatora jest, dakako, modifikacija, a ona se definira kao “funkcija informacijskoga pakiranja u kojoj govornik dodaje daljnje informacije o referentu” (*idem*: 104), odnosno modifikator predstavlja neku obavijest koja se nadaje na postojeće značenje referenta. Svrha modifikacije referenta nije posve jasna, ali ističe se da pridavanje informacije pridonosi boljoj identifikaciji referenta, u logičnome smislu sužavajući mu ekstenziju, ili da obogaćuje opis referenta, posebice onoga neprototipičnog, u logičkome smislu šireći mu značenje (intenzija), što pomaže slušatelju u shvaćanju poruke (*idem*: 105). Općenito govoreći, modifikatori, naročito oni koji su riječi za svojstva (pridjevi), omogućavaju lakše uočavanje onoga što je zapravo značenje referentnoga izraza (najčešće imenice).⁷

⁷ Jezikom kognitivne gramatike: “modifikatori funkcioniraju kao zavisne sastavnice modifikatorske konstrukcije, odnosno kao mjesta elaboracije sa shematičnim trajektorom koji odgovara profilu imenice kao nezavisne sastavnice – glave – koja ga elaborira” (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 122, fusnota 120).

Nije međutim svaka modifikacija jednaka, pa se mogu izdvojiti tri modifikacijske potfunkcije: potkategorizacija, odabiranje i smještanje (*idem*: 105–13). *Potkategorizaciju* vrše riječi za svojstva tako što ističu jednu od stupnjevitih dimenzija⁸ inače višedimenzionalnoga referentnog izraza. Naprimjer referentni izraz *čovjek* na skali DOB može poprimiti razne dimenzije, ali potkategorizacijom s pomoću modifikatora *star* značenjski se sužava u samo jedan svoj podtip: *star čovjek*. *Odabiranje* se događa kada je potrebno izdvojiti (instancirati) referenta ili skup referenata među mnoštvom referenata istoga tipa, a vrši se s pomoću brojevnih izraza (npr. glavnih brojeva), raznih vrsta kvantifikatora, pojmova za članove skupa (npr. rednih brojeva) i sl. Najzad *smještanje* je potfunkcija modifikacije koja omogućava daljnju identifikaciju referenta donošenjem detalja o njegovu položaju u prostoru, bilo fizičkome (deiksa) bilo mentalnome (informacijski status). Prvo bi se odnosilo na lokativnu modifikaciju ili lokativnu atributnu sintagmu (u hrvatskome se izriče npr. prijedložnim atributom: *kuća na selu*), a drugo na posvojnu modifikaciju odnosno atributnu posvojnu konstrukciju (to su u hrvatskome npr. posvojni pridjevi: *Ivanova kuća*).

Opisana podjela ukazuje na to da osim prototipično pridjeva u jezicima postoji mnoštvo drugih modifikatorskih riječi s različitim položajima i sintaktičkim službama. Kada se nalaze na prototipičnome atributnom (premodifikacijskom) položaju, u hrvatskim se gramatikama one kadšto skupno nazivaju pridjevskim riječima (usp. Silić i Pranjković 2005: 271, 309), a uz pridjeve obuhvaćaju pridjevske zamjenice (posvojne, povratno-posvojnu, neke upitno-odnosne /*koji, čiji, kakav, kolik*/, neke neodređene izvedene od tih upitno-odnosnih /*neki, ničiji, ikakav* itd./, zamjeničke pridjeve /*sav, isti, sam* i sl./)⁹ i neke brojevne riječi (redne brojeve, glavne brojeve od *jedan* do *četiri* i brojevne pridjeve). Vidljivo je da se te riječi obično svrstavaju u različite vrste riječi, ali i funkcionalno-sintaktički, i morfološki, i semantički čine naravni skup: atributni su /pre/modifikatori, mijenjaju se po tzv. zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji te označuju svojstva, mjeru, posvojnost i slične koncepte. Stoga bi se mogle klasificirati u zasebnu, jedinstvenu vrstu riječi, a imajući na umu poimeničene pridjeve, takva bi klasifikacija itekako imala smisla.

⁸ Pod tim se misli na Dixonove semantičke tipove koji se prototipično orječuju pridjevima (v. § 2.1).

⁹ U pridjevske se zamjenice ubrajaju još pokazne, ostale upitno-odnosne i ostale neodređene izvedene od potonjih, ali one nemaju modifikacijsku funkciju, nego referencijsku i obično se nazivaju demonstrativima.

2.2.1. *Kontinuum modifikacija – referencija*

Modifikacija je vrlo bliska drugoj funkciji informacijskoga pakiranja – referenciji. *Referencija* je ono o čemu govornik govori, otvaranje diskursnoga mjesta referentu, koji je u pravilu riječ za predmet, konkretni ili apstraktni (Croft 2022: 34). Croft (2022: 140–54) dakle pod kontinuumom *modifikacija – referencija* objedinjava prijelazne oblike modifikacije od modifikacije svojstava do različitih vrsta modifikacije predmetâ kao referenata. Pritom se ističu dva procesa. Prvi je proces *sidrenja* (engl. *anchoring*), kojim kod modifikacije predmeta neki individualni referent (najčešće osoba, ali može i npr. mjesto) služi kao izvor identifikacije predmeta. U izrazu *pjevačev glas* primjerice *glas* se identificira s obzirom na *pjevača* iz posvojnoga pridjeva.¹⁰ Takve modifikatorske konstrukcije Croft (*ibid.*) naziva *usidrenima* (engl. *anchoring*) i one najčešće pripadaju modifikacijskoj potfunkciji smještanja (u hrvatskome posvojni pridjevi, prijedložni atributi i sl.). S druge pak strane proces *nesidrenja* karakterističan je za *tipizirajuće konstrukcije*, u kojima imenski modifikator ne identificira predmet, nego ga karakterizira, i općenito imaju modifikacijsku potfunkciju potkategorizacije (u hrvatskome npr. odnosni pridjevi: *pjevački glas*)¹¹ ili odabiranja (npr. kvantifikatorske konstrukcije: *čša mlijeka*). Budući da se u konstrukcijama stupnjevi modifikacije odnosno referencije mijenjaju,¹² kontinuum modifikacije uspostavlja se od smještanja, sidrenja i kvantifikacije preko potkategorizacije, odabiranja i binominalnoga tipiziranja do referencije (tj. imenovanja) (*idem*: 154). Binominalnim tipiziranjem nastaju konstrukcije s dvama imeničkim leksemima koje označavaju jedinstven predmet. Prema tome moguće je postaviti sljedeću ljestvicu od modifikacije od referencije, koja ima i dijakronijski karakter (*idem*: 143):

usidrena konstrukcija > tipizirajuća konstrukcija > binominalna konstrukcija > imenica

Primjeri potpuna razvoja po ljestvici u hrvatskome bili bi leksemi *kućepazitelj* i *duhankesa*. Pretpostavljen razvoj bio bi ovakav: ishodišni je izraz *pazitelj kuće*, koji označava određena čovjek i određenu kuću – to je usidrena konstrukcija. Kada se međutim značenje promijeni prema specifičnu tipu pazitelja, odnosno počne se odnositi na zanimanje, dobiva se tipizirajuća konstrukcija jednaka oblika: *pazitelj kuće*. U sljedećemu koraku, binominalnoj konstrukciji *kuće pazitelj*, stupanj leksikalizacije veći je, a svojstvo koje je bilo izrečeno modifikatorom polako se spaja s referentom imenice u jedinstvenu referenciju, pri čemu

¹⁰ Iako je riječ zapravo o pridjevu, referencija na osobu toliko je jaka da se u slavenskim jezicima posvojni pridjev može sintaktički vladati poput imenice i npr. biti antecedent anaforičkoj riječi: *To je Ivanov_i auto_j, koji_i ga_j je kupio jučer*. O tome detaljno raspravlja Marković (2020).

¹¹ To dakle nije glas koji se identificira prema kakvu pjevaču kao prije, nego *tip* glasa koji se upotrebljava pri pjevanju.

¹² Npr. pridjev *bijel* u *bijela majica* ima veći stupanj tipizacije, dok se u *bijela kava* više odnosi na referenciju predmeta.

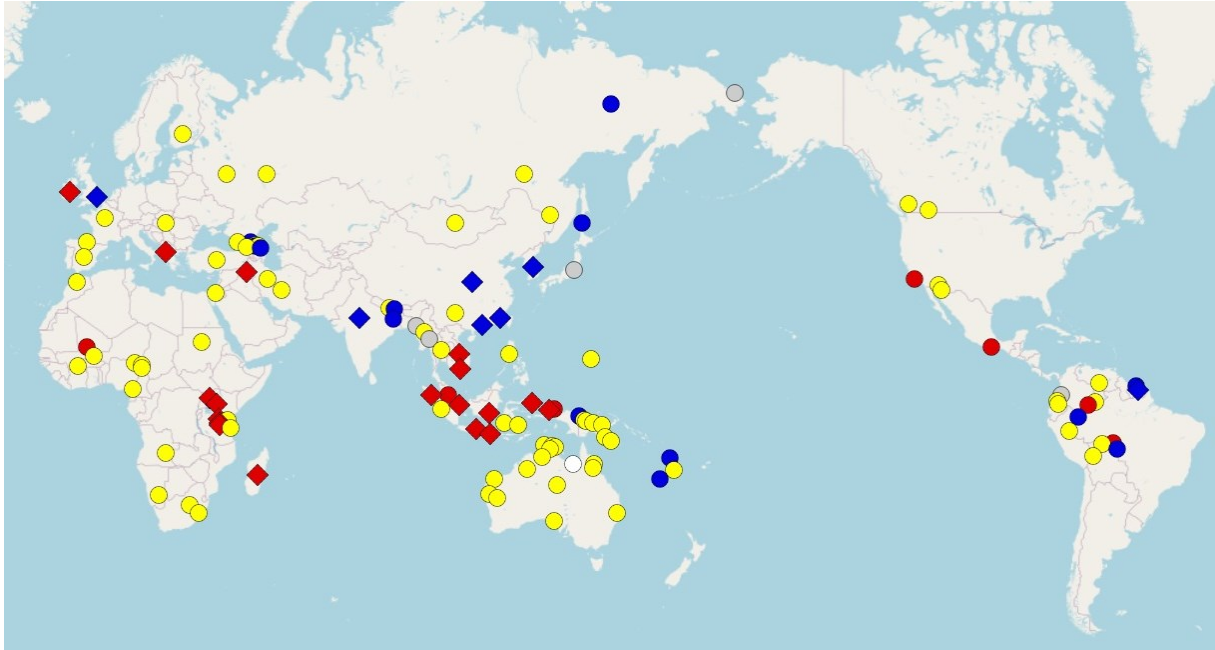
promjena oblika nije obavezna, ali naznačuje promjenu značenja (*idem*: 143–4). Konačno u posljednjemu koraku jedincata referencija iskazuje se i jedincatim oblikom *kućepazitelj*, koji morfološki podcrtava puni prelazak modifikatorske sintagme u jednu, samostalnu imenicu.

Zanimljivost je Croftova konstrukcijskog pristupa to što se tvrdi da pridjev kao univerzalna vrsta riječi ne postoji jer uopće ne postoje vrste riječi kao univerzalna kategorija. One su deskriptivne kategorije i određuju se za svaki jezik zasebno, prema unutarjezičnome sustavu jezičnih vrijednosti i proizvoljnim (što ne znači lošim) kriterijima. Pri međujezičnoj usporedbi ustanovljuje se pak komparativni koncept pridjeva, koji ponajprije služi svođenju deskriptivnih kategorija na zajednički metajezik. Međutim univerzalno jest *značenje* – u svim jezicima postoji nešto nalik na pridjev, a što se u prvome redu orječuje riječima za svojstva. Ako one pritom imaju modifikacijsku funkciju, dobiva se dobra podloga za operabilnu definiciju pridjeva primjenjivu svugdje. Usto takav se pristup razlikuje od tradicionalnoga jer dopušta labavost granica pri definiranju što neka jezična jedinica jest – isti se element bez problema može jednom analizirati kao pridjev, a drugi put kao imenica, jer on tek u kontekstu dobiva kategorijalno značenje. Razumljivo je da takav stav nadasve olakšava i pripomaže pri analizi “hibridnih” pojava kao što su poimeničeni pridjevi, koji nepobitno orječuju i svojstva i predmete te se različito postavljaju na spomenutom kontinuumu *modifikacija – referencija*.

2.3. Tipologija pridjeva bez imenice

Mogućnost da se pridjev samostalno pojavi u imenskoj sintagmi, bez imenice kojoj je pridružen i koju modificira, kao u izrazu *Želim crvenu jabuku* → *Želim crvenu*, govornicima hrvatskoga i srodnih jezika vjerojatno se čini normalnom i očekivanom, štoviše trivijalnom. Međutim provedena tipološka istraživanja pokazuju da je među jezicima svijeta situacija s tako osamostaljenim pridjevima ipak razvedenija nego što bi se na prvu pretpostavilo. Gil (2013) u sklopu tipologijski poznatoga *Svjetskog atlasa jezičnih struktura (World Atlas of Language Structures – WALs)* na probiranu je, reprezentativnu uzorku od 124 jezika istražio kako se vladaju pridjevi bez imenica, tj. postoje li različite strategije iskazivanja slučajeva kada je “imenica ili nevažna ili se može rekonstruirati iz diskursa i odsutna iz konstrukcije, pa kao rezultat toga pridjev ostaje glavna leksička jedinica unutar imenske sintagme, denotirajući predmet koji se podrazumijeva” (*ibid.*). Upravo takve konstrukcije pridjeva bez imenica

proučava među odabranim jezicima svijeta i dijeli ih na sedam tipova.¹³ Geografska distribucija konstrukcija prikazana je na Slici 1, a objašnjenja korištenih oznaka odnosno opisi tipova dani su u Tablici 2.

Slika 1. Karta distribucije pridjeva bez imenica (iz Gil 2013).

Oznaka na karti	Značajka	Broj jezika
○	Pridjev se ne može pojaviti bez imenice.	1
●	Pridjev se može pojaviti bez imenice i bez markera.	73
●	Pridjev se može pojaviti bez imenice, obavezno obilježen prefiksom.	7
●	Pridjev se može pojaviti bez imenice, obavezno obilježen sufiksom.	13
◆	Pridjev se može pojaviti bez imenice, obavezno obilježen prethodnom riječju.	18
◆	Pridjev se može pojaviti bez imenice, obavezno obilježen slijedećom riječju.	7
●	Pridjev se može pojaviti bez imenice, obavezno obilježen mješovitom ili nekom drugom strategijom.	5
Ukupno:		124

Tablica 2. Podjela jezika prema izricanju pridjeva bez imenica (iz Gil 2013).

¹³ Detaljan popis proučavanih jezika i karta dostupni su na <https://wals.info/feature/61A#2/27.7/148.5> (pristup 5. 6. 2023).

Prvi tip predstavlja jezike u kojima se pridjev nikako ne može pojaviti samostalno, odnosno uvijek se mora pojaviti kao modifikator imenice u imenskoj sintagmi. Taj je tip vrlo rijedak i u promatranome uzorku svega jedan jezik zadovoljava navedeni uvjet, a riječ je o australskome jeziku *kayardild*. U svim ostalim jezicima u uzorku pridjev se može pojaviti bez imenice koju modificira, ali je to na ovaj ili onaj način morfološki obilježeno.

Prema podacima iz uzorka najčešći tip jezika jest onaj u kojemu se pridjevi mogu pojaviti bez imenice i pritom ne biti nikako dodatno morfološki obilježeni. Takvih jezika u uzorku ima 73, dakle 59%, što upućuje na to da je takav tip uobičajen način kako se u jeziku općenito ponašaju pridjevi bez imenica. U ovaj tip uz brojne druge spada većina europskih jezika uključujući hrvatski, a u istraživanju se od poznatijih spominju još baskijski i burmanski. Primjer je i hebrejski (Gil 2023):

- (1) *Ani roce et ha-adom.*
 1SG željeti.PRES.M.SG ACC DEF-crven
 ‘Ja želim crvenu.’¹⁴

Kod ostalih pet tipova na pridjevu se morfološki obilježava da je on glava sintagme u odsutnosti imenice. Drugim riječima, pridjev samostalno ne stoji u uobičajenom obliku, nego je potreban poseban morfološki marker (obilježivač) koji se naziva nominalizator (poimeničilac) da bi pridjev mogao ovjereno zamijeniti imenicu. Gil (2013) jezike dijeli na pet tipova s obzirom na formalnu narav markera, odnosno po tome je li riječ o afiksu (što uključuje i klitike) ili samostalnoj riječi, pri čemu važnu ulogu ima redoslijed pojavljivanja markera u odnosu na sam pridjev.

Dakle u trećemu tipu (7 od 124 jezika u uzorku, 5,6%) pridjev bez imenice obilježen je jednim prefiksom ili s više njih. Primjer je iz jezika *semelai* na Maleziji (*ibid.*):

- (2) *Jo ye mə=raʔ-tʰəy.*
 dati 1SG REL=COMPR-velik
 ‘Daj mi veliku.’

U primjeru je vidljivo kako ispred pridjeva *tʰəy* ‘velik’ dolazi komparativni marker *raʔ* i ispred njega, kao klitika, relativni marker *mə*, koji se razvio iz broja ‘jedan’ i ukazuje na imeničku funkciju pridjeva.

¹⁴ Svi su primjeri i glose preuzeti iz Gil (2013). Upotrijebljene su sljedeće glosne skraćenice: . = razdjelnica glosa u istome morfu, - = razdjelnica segmentabilnih morfema, = = razdjelnica klitika, 1/2/3 = prvo/drugo/treće lice, ACC = akuzativ, ASSOC = asocijativ, CLF = klasifikator, COMPR = komparativ, CONSTR = konstruktivni oblik, DEF = određeni član, INF = infinitiv, INTR = neprijelazni (glagol, padež), M/F/N = muški/ženski/srednji rod, NMLZ = nominalizator, OBJ.FOC = objektni fokus, PRES = prezent, PRO = proforma, PL = množina, PTCP = particip, REL = relativ, SG = jednina. Glotonimi se navode prema Matasović (2001) ili se, ako ih ondje nema, preuzimaju iz engleskoga jezika.

S druge strane u četvrtome tipu pridjev biva obilježen sufiksom ili sufiksima. Naprimjer u sibirskome jeziku *kolyma yukaghir* osamostaljeni pridjev dobit će prvo participski, a potom specifični nominalizatorski sufiks (*ibid.*):

- (3) *Pojne-j-ben lew-din erd'-ije.*
 bijel-PTCP-NMLZ jesti-INF htjeti-1SG.INTR
 ‘Ja želim jesti bijelu.’

To je, čini se, relativno čest tip u koji upada oko 10,5% jezika (13 od 124 u uzorku), a od možda poznatijih jezika u nj spada lezgijski, jedan od kavkaskih jezika.

Peti tip sačinjavaju jezici s osamostaljenim pridjevima koji su dodatno obilježeni jednom riječju ili s više njih koje im prethode. Drugi je najučestaliji tip u uzorku s oko 14,5% (18 od 124) promatranih jezika. U nj spadaju, recimo, vijetnamski i geografski nam blizak albanski, a primjer takva jezika jest i irakv u Tanzaniji (*ibid.*):

- (4) *Ar ùr a hláa.*
 CONSTR.F.SG velik OBJ.FOC htjeti-1SG
 ‘Ja želim veliku.’

Očigledno je da se ispred samoga pridjeva *ùr* ‘velik’ nalazi pomoćna riječ *ar* koja nema posebna značenja, ali na sebe preuzima rod i broj ispuštene imenice. Budući da se u irakvu te gramatičke kategorije inače obilježavaju na imenici ili glavi, a ne na pridjevu ili zavisniku (tzv. HM-obilježavanje), umetanje pomoćne riječi nužna je strategija da bi konstrukcija bila ovjerena.

S relativno malih 7 od 124 jezika u uzorku (5,6%) zastupljen je šesti tip. Ipak, njemu pripadaju, među ostalim, poznati svjetski i govornicima bogati jezici poput engleskoga, mandarinskoga i hindskoga. Naprimjer u engleskome će konstrukcija izgledati ovako (*ibid.*):

- (5) *I want the red one.*
 1SG željeti DEF crven PRO.SG
 ‘Ja želim crvenu.’

Iza pridjeva *red* ‘crven’, kojemu nedostaje imenica, po pravilu slijedi pomoćna riječ (engl. *prop-word*) *one(s)* koja zastupa imenicu. Slično, u mandarinskome iza osamostaljenih pridjeva nužno slijedi asocijativni marker *de*, koji ima jednaku funkciju kao i englesko *one(s)* (*ibid.*):

- (6) *Wǒ yào hóng de.*
 1SG željeti crven ASSOC
 ‘Ja želim crvenu.’

U posljednji, sedmi tip ubrajaju se jezici koji konstrukcije s pridjevima bez imenica obilježavaju bilo (1) kombinacijom nekih od prethodnih strategija bilo (2) nekim drugim

morfološkim sredstvom. Gil (2013) za primjer prvoga podtipa navodi jugoistočnoazijski jezik istočni *kayah li*, gdje je istraživana konstrukcija ponešto kompliciranija nego dosad (*ibid.*):

- (7) *Vē* *síju* *ʔa-bē* *tə-plɔ*.
1SG željeti NMLZ-žut jedan-CLF
'Ja želim žutu.'

Osamostaljeni pridjev u isto je vrijeme morfološki obilježen nominalizacijskim prefiksom *ʔa* i složenim markerom *təplɔ*, koji se sastoji od pomoćne riječi 'jedan' *tə* i klasifikatora *plɔ*, a sve to zajedno upućuje na novu imeničku funkciju pridjeva. Kao primjer drugoga podtipa spominje se jezik *epena pedee* u Kolumbiji. U njemu pridjev trpi glasovne promjene kada se pojavi bez imenice, pa npr. pridjev *p^haimáa* 'crn' postaje *p^háima* 'crni', pri čemu dolazi do gubitka završnoga vokala i promjene naglaska riječi kako bi se obilježila promjena pridjevske funkcije.

Što se tiče geografske raspodjele tipova i njihove arealne pravilnosti, Gil (2013) zaključuje, kako već rekosmo, da je u svakome području na svijetu najrašireniji tip onaj u kojemu pridjev morfološki ne dobiva nikakvih dodatnih obilježja kada se osamostali. U pravilu je taj tip pomiješan s ostalim tipovima, uz izuzetak Australije, gdje jezici koriste isključivo takvu konstrukciju. Za ostale je tipove frekvencija premala da bi se ustvrdio kakav geografski obrazac, međutim zanimljivo je područje istočne Azije, gdje je povećana pojava tipova koji osamostaljenost pridjeva obilježavaju perifrastično, dodatnim riječima. Pritom podatci upućuju na jasnu granicu između sjeveroistočnoga područja, u kojemu se to čini riječima koje slijede pridjev, i jugoistoka Azije, gdje prevladava korištenje prethodećih riječi. Potonje se obilježavanje također izraženiije uočava kod skupine jezika u dijelovima Ugande, Kenije i Tanzanije u istočnoj Africi.

Naposljetku autor iznosi nekoliko tipoloških zaključaka o konstrukcijama s pridjevima bez imenica. Prvo, kod jezika koji imaju nužno obilježavanje morfosintaktička strategija korelira s općom morfološkom tipologijom tog jezika, odnosno izolativni će jezici za obilježavanje češće koristiti samostalne riječi, a aglutinativni i fuzijski prefikse ili sufikse. Drugo, čemu pristupa s rezervom jer ima i primjerâ i protuprimjerâ toj korelaciji, jest da će jezici imati osamostaljeni pridjevi bez dodatnoga obilježavanja ako i samo ako je pridjev meta morfološkoga slaganja što ga kontrolira imenica (hrvatski bi u tome smislu bio primjer za tu tezu). Treće, moguće je da pridjevi ne trebaju dodatno obilježavanje ako i samo ako su imenoliki, ali ta tvrdnja nije još posve ispitana. K tomu autor spominje probleme pri tipološkome istraživanju toga tipa konstrukcija. Prvi je, naravno, već raspravljano razlikovanje imenica i pridjeva – jesu li takve jedinice jedno ili drugo ili možda neka treća vrsta riječi? Drugo

je pitanje što je u takvim konstrukcijama glava sintagme – npr. u engleskome izrazu *yellow one* obično se *one* izdvaja kao glava zbog snažnijih imeničkih značajaka, ali u mandarinskome izrazu *hóng de element de* ima manje takvih značajki od svojega engleskog pandana, pa se pridjev može smatrati glavom sintagme. Najzad zaključuje se da su potrebna daljnja tipološka i teorijska istraživanja konstrukcija s pridjevima bez imenica.

Za opis poimeničenih pridjeva u hrvatskome navedeni tipološki pregled iz WALs-a i nije pretjerano revolucionaran jer je hrvatski jezik po tome pitanju sasvim prosječan – on spada u najčešći tip i potvrđuje iznesene tipološke korelacije. Međutim da kojim slučajem jest neobičan, kao što je donekle engleski, to ne bismo znali da nismo promotрили stanje u drugim jezicima svijeta i osvijestili različite mogućnosti za morfosintaktičko iskazivanje pridjeva bez imenica.

2.4. Definicija i terminologija

Jedinstvena definicija pridjeva i drugih vrsta riječi te klasifikacija jezičnih jedinica u njih pokazale su se složenim zadatkom, pogotovo pri izboru kriterijâ podjele i distinktivnih obilježja koji bi vrijedili univerzalno i mogli objasniti raznolikost u jezicima svijeta. Imajući u vidu ta ograničenja, školske definicije pridjeva što smo ih naveli na početku poglavlja nisu pogrešne ni loše – barem ne za hrvatski. Štoviše, u njima se spominje velik broj tipičnih obilježja pridjeva, od toga da u pravilu označavaju svojstva predmeta pa do toga da dolaze uz koju drugu imensku riječ i modificiraju ju. Definicije u hrvatskim gramatikama primarno su fokusirane na semantičke i morfološke značajke, no i sintaktički kriteriji su jednako važni iako se manje ističu. Sažeto, tipične odrednice pridjeva jesu ove (prema Pranjković 1982; 2004):

- semantička: označavaju svojstva predmeta (opisna, odnosna, gradivna i sl.);
- sintaktička: pridijevaju se drugim imenskim riječima (najčešće imenicama) – temeljno im je kategorijalno obilježje izrazita morfosintaktička nesamostalnost; vrše službu sročnoga atributa ili imenskoga predikata (kao predikatno ime ili predikatni proširak);
- morfološka: slaganje u rodu (mocija – imaju oblike za sva tri roda), broju i padežu s imenskom riječju, komparacija, iskazivanje (ne)određenosti, vlastita, “pridjevna” deklinacija.

Budući da su hrvatski pridjevi prototipno imenoliki i neglagoliki (v. § 2.1), bit će usko povezani s imenicama i s njima dijeliti određene značajke. Spomenimo stoga i tipične odrednice hrvatskih imenica (Pranjković 1982; 2004):

- semantička: opredmećenost – označavaju predmete (bića, stvari, pojave);
- sintaktička: polifunkcionalnost – mogu vršiti funkciju predmetnosti (subjekt, objekt), svojstvenosti (nesročni atribut), predikativnosti (predikatno ime imenskoga predikata) i adverbijalnosti (priložna oznaka);
- morfološka: inherentne kategorije roda, broja, padeža, (ne)određenosti.

Povezanost hrvatskih pridjeva i imenica pokazuju se u postojanju hibridne vrste riječi čiji članovi u različitim kontekstima oprimjeruju tipična obilježja obiju vrsta riječi, ali ne odgovaraju u potpunosti nijednoj od njih. Takvi se hibridni oblici običavaju nazivati *poimeničenim*, ili *supstantiviziranim*, *nominaliziranim pridjevima* (dalje: PIP-ovima):

- (8) *Velečasni je vjenčao mladu i mladoženju.*
- (9) *U Hrvatskoj se govori hrvatskim.*
- (10) *Optuženi je tijekom suđenja prijetio oštećenju.*
- (11) *Teška prometna na Staroj zagorskoj, dvije hitne na terenu, nažalost ima smrtno stradalih.*

Sam naziv upućivao bi na dvoje: prvo, riječ je o pridjevima, točnije podvrsti pridjeva, a ne o imenicama; drugo, ti pridjevi rezultat su procesa poimeničenja. Hrvatske gramatike tretiraju ih rubnom pojavom smještenom na međusklopu (engl. *interface*) morfologije i sintakse. Tako hibridno definira se i *poimeničenje*, odnosno *preobrazba* neke druge vrste riječi u imenicu:

[...] postanak nove riječi prijelazom iz jedne vrste riječi u drugu bez posebnoga dodavanja tvorbenih elemenata. Osnova se ne mijenja ni glasovno ni naglasno, samo **preuzima morfološke i sintaktičke osobine** vrste kojoj je pripala, ali često ne preuzima ni morfološke osobine (Babić 2002: 51, istaknuo R. S.).

Istaknuti dijelovi definicije upućuju na to da su kod PIP-ova kriteriji dvostruko utemeljeni, a morfološka i sintaktička razina neodijeljene, što se javlja pri gotovo svakome opisu hibridnih kategorija. PIP će dakle biti određen kao pridjev jer nije poprimio morfološke osobine imenice (ili neke jest, neke nije), ali isto tako i kao imenica po svojoj sintaktičkoj službi:

Pridjevsko se podrijetlo takvih riječi vidi u njihovoj pridjevskoj deklinaciji [...], a njihova pripadnost imenicama vidi se osim po novom sintaktičkom položaju i po sročnosti s drugim pridjevom: [...] (Barić i dr. 1997: 301).

Takav pristup dobro je praktično rješenje, ali je problematičan zato što potkopava podjelu na vrste riječi na kojoj se istodobno temelji. Drukčije rečeno, ako nas ništa ne priječi

da vrste riječi određujemo prema sintaksi, tada je njihovo morfološko određenje nepotrebno, a posljedično hibridne kategorije nemaju smisla – PIP je naprosto imenica. Glede odredbe te kategorije autori nisu složni, pa će ih ponekad određivati kao pridjeve, ponekad kao imenice, ali uvijek uz naznaku važnosti sintaktičke službe. Obično se o njima govori u okviru pridjeva:

Samostalan, bez imenice ili druge riječi koju potanje obilježava, pridjev može poprimiti sintaktičku službu imenice. To je *poimeničeni pridjev*. U rečenici *Na staroga je to silno djelovalo* (Krlježa, TK, 7) pridjev *staroga* zamjenjuje objektni skup *staroga Krvarića* iz prethodnoga teksta (*staroga Krvarića orobili su rauberi*). Zbog ekonomičnosti izraza ne mora se ponavljati cijeli skup, a iz psiholoških razloga ne daje se prednost imenici, nego pridjevu koji tako u rečenici preuzima uloga neizravnog objekta (Babić i dr. 2007: 422).

S druge strane neki će autori pokušati razgraničiti morfološku od sintaktičke razine, pa umjesto jedinstvenom pojavom PIP-ove smatraju skupom stupnjevitih prijelaza od “pravoga” pridjeva do “prave” imenice. Tako će Silić i Pranjković kod navođenja sintaktičke službe pridjeva napomenuti da se uz atributnu i predikatnu javlja i imenička:

Pridjevi se mogu javiti i u imeničkoj službi, tj. zauzimati sintaktičke položaje koji su svojstveni imenicama (mogu primjerice biti u službi subjekta ili objekta), npr. *Sit gladnu ne vjeruje; Bogat jede kad hoće, a siromašan kad može; Ako se domaći slažu, možemo početi*. Takvu poziciju pridjevima obično otvara mogućnost da se uz pridjev podrazumijeva imenica ili zamjenica uopćena značenja (npr. *čovjek, osoba, netko* i sl.). Na taj način neki pridjevi postaju i stvarno imenice (poimeničeni pridjevi), npr. *dijeliti dobro i zlo, dovesti mládu, Zrinski, Hrvatska* i sl. (Silić i Pranjković 2005: 240).

Dakle pridjev se u imeničkoj sintagmi može pojaviti bez imenice, ali to je tek prvi stupanj poimeničenja i tada postoji neka ispuštena, “nevidljiva” imenica koja se kontekstualno podrazumijeva (npr. *bogat* [*čovjek*]). U drugome stupnju ispuštena se imenica i značenjski ispušta te se na neki način posve leksikalizira u samome pridjevu, pa je tada moguće govoriti o punome prijelazu u imenicu (npr. *zlo*). Takav prijelaz nije samo sintaktičke nego i morfološke i leksičke naravi jer se usto mijenjaju kategorije pridjeva:

U hrvatskome naprimjer postoje imenice konverzijom nastale od pridjeva (*mlada, bližnji, Hrvatska, Tršinski*) koje po svojim leksičkim značajkama i sklonidbi nisu prototipične imenice, ali im **sintaktička funkcija i stabilan gramatički rod osiguravaju pripadnost toj vrsti riječi** (Pišković 2011: 20, fusnota 16, istaknuo R. S.).

Stupnjevi prijelaza djelomice su i pragmatički uvjetovani pa ovise o samome iskazu, o njegovoj kontekstualnoj uključenosti, stoga se ista jedinica u različitim slučajevima može odrediti kao različita vrsta riječi:

Nađe li se u takvu položaju [subjekta ili objekta], on [pridjev] nužno mijenja svoju narav. Gubi nesamostalnost i time prestaje biti pridjev, npr. u rečenicama tipa *Crni su popularniji nego plavi*. U takvim rečenicama odnosno iskazima pridjev postaje imenica (supstantivizira se) i/ili postaje reprezentant nominalnih spojeva riječi (npr. *crni ljudi, crni muškarci, crni kaputi* i sl.). Ako su rečenice toga tipa kontekstualno uključene, onda se oblici *crni* i *plavi* mogu interpretirati i kao pridjevi, ali se u tom slučaju imenice pretpostavljaju (one se u takvim tekstovima ne ekspliciraju samo zato što su zališne) (Pranjeković 2004: 27).

Druga podjela može se dobiti na temelju stupnja morfološke prilagodbe imeničkomu obliku. Ti su stupnjevi prilagodbe ne samo kompatibilni sa sintaktičkim stupnjevima prijelaza nego i međusobno uvjetovani: “Promena kategorije, međutim, često nije jasna i nedvosmislena, budući da do poimeničenja dolazi elipsom (izostavljanjem imenice posle prideva) i da pri tom pridevi najčešće zadržavaju svoju deklinaciju” (Klajn 2003: 380). Razlikuju se tri stupnja morfološke prilagodbe (Barić i dr. 1997: 180–1):

1. pridjev ostaje pridjev po obliku i značenju, samo se upotrebljava u službi imenice: *Nek ne zna lijevā što daje dèsnā*;
2. pridjev ima značenje imenice, ali zadržava oblik pridjeva: *Dânskā – Dânskōj*;
3. potpuno preobličen pridjev ima i oblik imenice te se više i ne osjeća kao pridjev: *dòbro – s dòbrom*.

Iz prikazanih definicija vidljivo je da oko PIP-ova vlada terminološka zbrka, zato je za potrebe ovoga rada potrebno redefinirati temeljne pojmove. Pritom ćemo se voditi sintaktičkim i konstrukcijskim odredbama jer držimo da najbolje opisuju narav fenomena. Dakle *poimeničenjem* ćemo nazivati svaku promjenu unutarnje strukture imenske sintagme s obzirom na položaj njezinih sastavnica. Pritom ga lučimo od *nominalizacije*, kao nadređenoga pojma koji obuhvaća bilo koji postupak kojim nastaje imenica uključujući afiksalsnu derivaciju, i od *supstantivizacije*, koju definiramo leksički kao nastanak imenice u obliku zasebna leksema. Iz toga slijedi ova operativna definicija poimeničenih pridjeva:

Poimeničeni pridjev jest pridjevska riječ (prototipično pridjev) izvorno (pre)modificirajuće funkcije koja se u atributnoj modificirajućoj sintagmi pojavljuje bez izvorne glave sintagme (prototipično imenice), odnosno koja sekundarno zauzima položaj glave takve sintagme.

Utoliko su PIP-ovi vrsta konstrukcije sa stopljenom glavom (engl. *fused-head*), točnije *imenska sintagma sa stopljenom glavom*: “Imenske sintagme sa stopljenom glavom one su gdje je glava kombinirana sa zavisnom funkcijom koja je u običnim imenskim sintagmama susjedna glavi, obično determinatorom ili unutarnjim modifikatorom” (Payne i Huddleston 2002: 410).¹⁵

¹⁵ Svi prijevodi stranih citata na hrvatski jezik naši su, kao i pritom učinjene pogreške.

Nekoliko napomena glede naše definicije. Prvo, fokusiranje isključivo na pridjev *previd* je hrvatske lingvistike – zato u obzir uzimamo i druge pridjevske riječi (v. § 2.2), iako ćemo ih pojednostavljeno sve nazivati pridjevima, jer se one u jednakim uvjetima ponašaju istovjetno. Drugo, modifikaciju i atributnu modificirajuću sintagmu određujemo kako je to učinio Croft (2022: 33–40; v. *ovdje* § 2.2). Treće, nismo se eksplicitno pozvali na sintaktičke, morfološke i druge značajke PIP-ova jer ih smatramo epifenomenalno povezanima s procesom opisanim u definiciji, bilo da su njegov uzrok, bilo njegova posljedica, bilo samo usputna pojava. Četvrto, naziv *poimeničeni pridjev* agnostički zadržavamo iako je nesigurno je li riječ o pridjevu, imenici ili hibridnoj kategoriji. Alternativno bismo mogli koristiti naziv *osamostaljeni pridjev/pridjevska riječ*, kojim se naglašava promjena temeljnoga kategorijalnog obilježja pridjeva kao vrste riječi – prestanak nesamostalnosti – ali se njime pak iz vida gubi da je rezultat procesa više ili manje nešto nalik na imenicu, tako da ni on nije najsretnije rješenje. U stranoj literaturi nazivlje je još razvedenije i nesustavnije, pa se govori o pridjevnim imenicama, otpridjevskim imenicama, (ot)pridjevskim nominalima/imenskim riječima i sl. Za sve to rabićemo naziv PIP.

PIP-ovi u hrvatskome nastaju zbog imenolikosti pridjeva, tj. zbog toga što su u nekim sintaktičkim okolinama pridjevi i imenice sintaktički nerazlučivi te se vladaju podjednako. Prototipična atributna sintagma ima imenicu za glavu i pridjev kao njezin modifikator, no u nekim jezicima s imenolikim pridjevima, kao što je hrvatski, ne postoji zapreka da se imenica izostavi, a pridjev promovira na njezino mjesto. Marković (2010b: 67) navodi da tipološka lingvistika takav problem rješava različito, ali obično govoreći o eliptiranoj imenici, a o razlozima pojave napominje:

Koji uvjeti moraju biti ispunjeni da bi se imenica u takvim sintagmama mogla ispustiti, nije baš jednostavno kazati. Oni se u jeziku poput hrvatskoga okvirno mogu opisati kao pragmatično-diskursni, što podrazumijeva npr. frekventnost uporabe, neupitnu identifikaciju imeničkoga referenta unutar konteksta (odnosno “što je manja obavijesnost imenice, to je veća mogućnost da se ona ispusti”) i sl. [...] (*ibid.*).

Uočava također da se pridjevi u takvim situacijama ipak mogu razlikovati od imenica po ograničenjima kojih u imenica nema, naprimjer po rodu zadanu ispuštenom imenicom i nemogućnošću derivacije posvojnoga pridjeva. Slijedeći tezu S. A. Thompson (1989), izostavljanje imenice vjerojatno je kognitivno uvjetovano. Naime iako i imenica i pridjev dijele ulogu uvođenja nova diskursnog referenta, imenica je nerijetko manje informativna od pridjeva jer je ili od ranije poznata ili se zbog svojega općenitog značenja može pretpostaviti: “pridjevi su zapravo ti koji ‘odrađuju veći dio posla’ uvođenja novoga referenta, a imenička glava – nerijetko semantički prazna – pokazala se kao uvelike zališna” (Marković 2010b: 103; moguće

je da se na to misli pod “psihološkim razlozima” u definiciji Babića i dr. 1991: 613, v. *gore*). PIP-ovi će zato uz izvornu modifikacijsku funkciju pridjeva imati i onu referencijsku preuzetu od imenice (te su dvije funkcije ionako povezane kontinuumom, v. § 2.2.1), što ih u nekim slučajevima opredmećuje ne samo sintaktički nego i semantički te ih čini samostalnim leksemima.

Rasprava o vrstama riječi s početka poglavlju pokazala je da je jasna podjela jezičnih jedinica u čvrsto određene vrste riječi praktički nemoguća, osobito gledano univerzalno. Umjesto toga riječi nerijetko nesmetano “šeću” između klasa, kao primjerice PIP-ovi u hrvatskome. Zaključujemo stoga da su oni također manje homogena hibridna vrsta riječi, a više heterogen skup prijelaznih hibridnih oblika koji stupnjevito mijenjaju svoju sintaktičku, morfološku i semantičku narav zavisno od promjena unutarnje sintakse atributne sintagme. Koji su uvjeti i mehanizmi na djelu tijekom toga procesa, istražiti ćemo potanje u ostatku rada.

3. Teorijski pristupi poimeničnim pridjevima

Hrvatska lingvistika, nažalost, dosad nije pokazivala većega zanimanja za teorijsko proučavanje PIP-ova. Podatci o njima razasuti su po gramatičkim opisima, pretežito uzgredice spomenuti pri opisu drugih, “eminentnijih” jezičnih pojava. S druge strane u velikim filologijama – prije svega engleskoj, francuskoj, njemačkoj, ruskoj¹⁶ – o ovome se fenomenu i njegovim implikacijama po opću lingvističku teoriju poprilično raspravljalo.

Pogledajmo sljedeću Krležinu rečenicu preuzetu iz Babića (2002: 52, istaknuo R. S.):

- (12) *Šantavci i ćopavci, ćoravci i krezubi, uzeti i hromi i ukleti vjeruju da će doći dan kad će proskakutati kao vjeverice...*

Analizirajući taj primjer, sâm se Babić nalazi u teorijskoj nedoumici i izjavljuje:

Inače granica preobrazbe nije uvijek jasna. U primjeru [v. *gore*] riječi *krezubi, uzeti, hromi, ukleti* možemo smatrati imenicama, to više što su ravnopravno navedene s pravim imenicama, *šantavci, ćopavci, ćoravci*, ali se može smatrati da su i pridjevi jer u rečenici mogu biti atributi neizrečenoj imenici *ljudi: i krezubi, uzeti i hromi i ukleti ljudi...* Kad ne bismo uzeli u obzir elipsu, tada bi poimeničavanje pridjeva bila veoma česta pojava jer sličnih primjera ima mnogo [...] (Babić 2002: 52).

Dakle za navedene oblike mogu se pretpostaviti barem četiri moguće analize: (1) možda je riječ pravim pridjevima koji se samo sintaktički vladaju poput imenica; (2) možda su to pridjevi s ispuštenom imenicom koja se podrazumijeva, npr. *ljudi*; (3) možda je riječ o konverziji, ili rekategorizaciji pridjeva u imenice; (4), možda je riječ o zasebnim leksemima, tj. to su zapravo prave imenice homonimne s pridjevima slična značenja. Svaka od predloženih analiza više je ili manje dobra i ispravna, ali istovremeno nijedna nije bez mana i propusta. S obzirom na to da je prethodno ustanovljeno da je poimeničenje pridjeva složen prijelaz od tipična pridjeva do manje tipične imenice s različitim stupnjevima morfosintaktičke i druge prilagodbe, jedinstvena analiza izrazito je teška. Umjesto toga multiperspektivna, slojevita analiza koja obuhvaća različite aspekte toga procesa na različitim jezičnim razinama ishodila bi točnije i preciznije rezultate od samo jednoga teorijskog okvira.

Zbog svega toga u ovome ćemo poglavlju predstaviti tri dominantna teorijska pristupa opisu PIP-ova od kojih svaki pretpostavlja drukčiji osnovni mehanizam koji djeluje pri poimeničenju. Sintaktički su pristupi ponajprije nastali u okvirima generativne gramatike i

¹⁶ O. Swan (1980: 397) izjavljuje da za ruski postoji opsežna literatura koja se bavi ruskim pridjevnim imenicama i spominje neke autore i bibliografiju. Nažalost, spomenutim se radovima nismo mogli poslužiti zbog njihove nedostupnosti i starosti pa smo istraživanje temeljili uglavnom na literaturi za engleski, francuski i još pokoji jezik. Pojava je istražena i za arapski (usp. Marković 2010b: 68).

kadšto formalne semantike, a kod PIP-ova pretpostavljaju bilo elipsu bilo nominalizaciju. Pristupi koji se bave konverzijom, preobrazbom jedne vrste riječi u drugu, teorijski su šaroliki i obuhvaćaju morfološku, tvorbenu i leksičku razinu. Nakraju koercija je temeljni mehanizam u konstrukcijskome pristupu, koji se za razliku od prethodnih okreće k jezičnoj uporabi i kognitivnomu modelu jezika. Kod svih pristupa navest ćemo relevantne analize i sažeto prikazati teorijski tretman PIP-ova u jezicima različitim od hrvatskoga.

3.1. Sintaktički pristupi

U ovome ćemo dijelu predstaviti dva dominantna sintaktička pristupa opisu PIP-ova. Prvi je eliptički pristup, koji njihov postanak objašnjava elipsom temeljnoga imeničkog elementa u imenskoj sintagmi, a drugi je nominalizacijski, koji razmatra interni kategorijalni ustroj imenske sintagme.

3.1.1. *Elipsa*

Po definiciji PIP se pojavljuje bez imenice koju modificira, odnosno ta je imenica ispuštena u atributnoj sintagmi. Budući da se ispuštanje kojega jezičnog elementa općenito se naziva *elipsom*, u slučaju opisanoga ispuštanja riječ je o imenskoj ili imeničkoj elipsi (engl. *nominal/noun ellipsis*). Istraživanjem elipse ponajprije se bavila generativna gramatika, kojoj je cilj bio objasniti taj nesklad između “krnje” površinske rečenične realizacije i pretpostavljene dubinske razine. Drugim riječima, elipsa generativnoj gramatici predstavlja jedan od analitički najvažnijih mehanizama jer daje širok uvid u (prividno) narušavanje ustroja konstituenata i određivanje granica sintaktičkih struktura te uvjetâ i konteksta koji omogućavaju elipsu.

Glede imenske elipse važno je istaknuti da taj termin nije jednoznačan i njime se nerijetko u različitim jezicima imenuju fenomeni koji nakon pobližega promatranja uopće nisu povezani (Saab 2018), stoga je potrebno iznaći prikladne testove za razlučivanje elipse od drugih vrsta ispuštanja rečeničnih elemenata. Naime u generativnoj tradiciji općenit je stav da je elipsa prije svega *sintaktički* mehanizam, a ne semantički ili pragmatički, iako potonji čimbenici svakako utječu na elipsu: “pojam *elipsa* odnosi se na sintaktički mehanizam koji stvara neke praznine na temelju istaknutih jezičnih informacija” (*ibid.*). Primjerice u tzv. *pro-drop*-jezicima, kao što je hrvatski, moguće je ispustiti subjektu zamjenicu bez narušavanja ovjerenosti rečenice (~~*Ja*~~ *pišem pismo*), ali takvi se slučajevi, premda se radi o ispuštanju, ne smatraju elipsom, nego mehanizmom druge vrste. Stoga se postavlja pitanje u kakvu su odnosu

PIP i elipsa – jesu li oni isti fenomen, razdvojeni fenomeni ili je riječ o simbiotskome odnosu dvaju odvojenih fenomena gdje elipsa omogućava nastanak PIP-a. Odgovor na to pitanje daleko je od jednoznačnoga i u literaturi znatno varira od autora do autora. U narednim redcima predstaviti ćemo izbor nekih najpoznatijih predloženih rješenja ovoga problema, uz napomenu da je stvarno stanje teorije mnogo raznolikije, kompliciranije i neusuglašenije.

Od početaka generativne gramatike postojali su razni pokušaji razlučivanja elipse od sličnih procesa. Budući da je elipsa bila određivana mješovito, to je stvaralo velike teorijske i metodološke poteškoće, sve dok temelj njezina isključivo sintaktičkog određenja nisu postavili Hankamer i Sag (1976). Oni prvi uvode razlikovanje između sintaktički uvjetovane anafore, koja je uvjetovana jezičnom okolinom i operira na površinskoj razini, te pragmatički uvjetovane anafore, koja je osjetljiva na značenjsku koherentnost koja se ne očituje u površinskoj sintaktičkoj strukturi:

potrebno je razlikovati dvije vrste anaforičkih procesa: brišuća anafora, koja dopušta nedostajuće antecedente, općenito daje druge dokaze o sintaktičkoj ovisnosti o srednjim i površinskim strukturama te se ne može pragmatički kontrolirati; a nebrišuća anafora, koja ne dopušta nedostajuće antecedente, ne daje naznake da je anaforizirani konstituent ikada bio sintaktički prisutan te se može pragmatički kontrolirati (Hankamer i Sag 1976: 418–9).

Prva se vrsta anafore naziva još površinskom, a druga dubinskom anaforam. Površinska anafora nastaje brisanjem potpuno specificirana sintaktičkog oblika čiji je identitet povezan s onim prethodnoga oblika na površinskoj razini. S druge strane dubinska anafora mora predstavljati značenjsku jedinicu, a uvjet za njezino umetanje i interpretaciju jest da govornik pretpostavlja da se njezin sadržaj može rekonstruirati ili iz jezičnoga konteksta ili iz pragmatičnoga okruženja (*ibid.*).

Saab (2018) koristi tako uvedenu razliku kao osnovu za razlikovanje imenske elipse od drugih površinski jednakih ali dubinski različitih fenomena. Naime imenska elipsa bila bi isključivo površinska, brišuća anafora, dok bi ono što mi nazivamo PIP-ovima bio slučaj dubinske anafore. Pogledajmo sljedeća dva primjera:

- (13) *Mladi ljudi, a bogme ni stari, nemaju dovoljno mogućnosti za rad.* (Vjesnik online, 2001)
(14) *Sudjelovali su muškarci i žene svih staleža, senatori i građani, mladi i stari.* (Vjesnik online, 2004)

Prema Saabu u obama primjerima *stari* i *mladi* pojavljuju se kao jedini članovi determinatorske sintagme,¹⁷ no u primjeru (13) riječ je o imenskoj elipsi (*stari/mladi ljudi*), a u

¹⁷ Engl. *determiner phrase* (DP) – sintagma kojoj je sintaktička glava neki determinator (član, kvantifikator, demonstrativ i sl.). U lingvistici postoji neslaganje oko odnosa imenske i determinatorske sintagme, tj. oko toga koja je kojoj nadređena. Problem ćemo zanemariti i sinonimno koristiti oba naziva, kako je već u kojega autora.

primjeru (14) o praznoj imenici (engl. *empty/null noun*). Kako je već rečeno, imenska je elipsa upravo elipsa, tj. strukturno omogućeno brisanje sintaktičkoga materijala, i dijeli osobitosti drugih vrsta elipse, samo što zahvaća imenice u imenskoj sintagmi. S druge strane prazna se imenica određuje kao “funkcionalna imenska kategorija koja može kodirati neka sintaktičko-semantička obilježja kao što su [+/-ljudsko], [+/-žensko], [+/-broj] itd.” (*ibid.*). Naravno, imenska elipsa i prazna imenica razlikuju se konfiguracijski, po načinu na koji se ustrojava pretpostavljena struktura determinatorske sintagme (*ibid.*):

Determinatorska sintagma: $[_{DP} D [_{NumP} [AP] Num [_{nP} [AP] [_{nP} \checkmark + n_{[rod]} [_{\sqrt{P}} t_{\sqrt{P}} [AP/PP]]]]]]]$

Imenska elipsa: $[_{DP} D [_{NumP} Num [_{nP} n [_{\sqrt{P}} \checkmark]]]]]$

Prazna imenica: $[_{DP} D [_{NumP} Num [_{nP} n_{[ljudsko]}]]]$

Da se uistinu radi o dvama razdvojenim fenomenima, Saab ustanovljuje na temelju potencijalne višeznačnosti kod rečenica s izostavljenom imenicom u imenskoj sintagmi, što sugerira da je jednomu površinskom iskazu u određenoj sintaktičkoj okolini moguće pridružiti više dubinskih konfiguracija, a to ne bi bilo moguće da one ne postoje. Tako, recimo, sljedeća rečenica ima dvije moguće interpretacije, dva čitanja (prema Saab 2018):

(15) *Nemoguće je razlikovati pametne pse od glupih.*

Čitanje s imenskom elipsom: ‘Nemoguće je razlikovati pametne pse od glupih [pasa].’

Čitanje s praznom imenicom: ‘Nemoguće je razlikovati pametne pse od glupih [ljudi].’

Kako bi uspješno razlučio imensku elipsu od praznih imenica, Saab nudi niz dijagnostičkih sintaktičkih postupaka (v. također Panagiotidis 2002; Giannakidou i Stavrou 1999). Primjerice prazne imenice ne mogu dodijeliti *theta*-uloge (semantičke uloge), dočim eliptirane imenice čuvaju tematska obilježja svojih neeliptiranih parnjaka. Kod imenske elipse, kao i kod drugih elipsa, moguće je izvući konstituent iz eliptirane praznine; kod imenske elipse nužno je podudaranje, tj. moraju se potkategorizirati iste kategorije kao i kod njihovih neeliptiranih parnjaka; imenska elipsa mora imati antecedent i isti identitet kao i on (npr. isti rod), osjetljiva je na redoslijed konstituenata te je iznimno produktivna, dok su prazne imenice leksički ograničene. Na osnovi svega toga Saab zaključuje da je zacijelo riječ o dvjema odvojenim pojavama, tim više što se prazne imenice mogu analizirati i kao slučaj nominalizacije (v. § 3.1.2), što s imenskom elipsom nipošto nije slučaj.

Saabovo razdvajanje imenske elipse i praznih imenica nije međutim općeprihvaćeno rješenje. Naime iz navedene konfiguracije determinatorske sintagme (v. *gore*) očito je da su prazne imenice semantički ograničene na obilježje [ljudsko] iako Saab u definiciji ne negira da mogu imati i druga, gramatička obilježja (ali ne i leksička). To je zato što se u engleskome praznim imenicama smatraju isključivo osamostaljeni pridjevi koji prije svega označavaju ljude

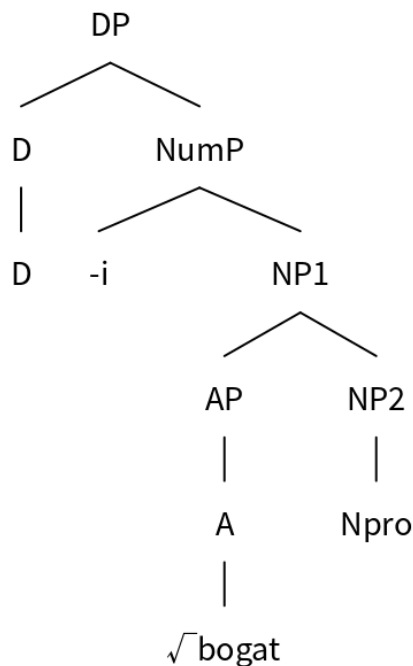
s osobinama denotiranima pridjevom (*the rich and the poor* ‘bogati i siromašni’), a fenomen je poznat kao *brisanje ljudi* (engl. *human-/people-deletion*). Pojava je vrlo produktivna i raširena u engleskome, ali i univerzalno, pa je dobro istražena i u drugim (većinom europskim) jezicima, ponajviše u nizozemskome, grčkome i francuskome. Međutim nije posve jasno zbog čega jezici svijeta dopuštaju da se pridjevi koji označavaju ljude mogu upotrebljavati samostalno i preuzeti na sebe sintaktičku i semantičku ulogu imenica za ljude. Usto generativne se analize ne slažu ni oko toga što je zapravo prazna kategorija [e] koja ostaje nakon ispuštanja imenica niti u kakvoj je točno interakciji s pridjevom. Kao dvije dominantne struje mogu se izdvojiti ona koja zagovara praznu (*pro*-)imenicu i ona koja zagovara nominalizaciju.

U prvome pristupu pretpostavlja se da je prazna kategorija [e] neka vrsta maloga *pro*, fonološki neostvarene zamjeničke riječi (Panagiotidis 2002). Dakle PIP-ovi u engleskome imali bi strukturu *the rich pro and the poor pro* ‘bogati *pro* i siromašni *pro*’, odnosno funkcionirali bi po istome principu kao prava imenska elipsa: *Ivan je kupio plavi auto i crveni pro*. Pritom *pro* licencira potrebna φ -obilježja (gramatičke kategorije) površinski iskazana pridjevom ili katkad pomoćnom riječju *one* (*the rich one / the rich ones*). Ipak, zbog morfoloških specifičnosti PIP-ova Kester (1996a) razlikuje nekoliko vrsta imenskoga *pro* s obzirom na to kako se identificiraju i koja inherentna obilježja imaju. Tako eliptični *pro* nema inherentnih obilježja, nego se identificira u kontekstu i prema antecedentu. S druge strane ljudski *pro*, budući da ne ište antecedenta, nužno ima inherentna obilježja [+ljudsko, (+množina, +opće)]; tvarni *pro* ima inherentno obilježje [+nebrojivo], a apstraktni *pro* [-živo, -brojivo] (potonja dva *pro* bitna su za drugi slučaj PIP-ova – apstraktne imenice za svojstva, v. *dolje*). Da je u engleskome izrazu *the rich* i sl. riječ o pridjevima uz koje se nalazi prazna imenica, a ne o pravim, samostalnim imenicama, Kester (1996b) opimjeruje na sličnim nizozemskim primjerima. Primjerice u engleskome ljudski PIP-ovi nužno imaju određeni član *the* i ne dobivaju morfološki sufiks za množinu iako po značenju to obavezno jesu (engl. *the poor / *the poors*),¹⁸ a u nizozemskome ne dobivaju imenički sufiks *-s* već pridjevski *-n* (*de armen* ‘siromašni’), koji inače nije obavezan za pridjeve u množini, ali u ovome slučaju upućuje na ljudsku interpretaciju. Nadalje u nizozemskome ljudski se PIP-ovi mogu modificirati prilozima stupnja (*de zeer rijken* ‘vrlo bogati’), mogu se pojaviti u oblicima komparativa i superlativa (*de allerbesten* ‘najbolji’) te mogu imati komplemente i adjunkte (*de hiervan afhankelijk* ‘ovisni o ovome’), pri čemu im oni uvijek prethode, a ne slijede za njima, što je moguće samo u prenominalnome, a ne u predikatnome položaju. Napokon, ne mogu tvoriti umanjnice, inače

¹⁸ Ipak, takvi su izrazi rubno posvjedočeni u engleskome, osobito u razgovornome jeziku.

izrazito plodnu tvorbu kod nizozemskih imenica (**een zieketje* ‘mali bolesni’).¹⁹ Panagiotidis se (2002: 86–119) slaže s Kesterinom analizom glede toga da se radi o elipsi, ali tvrdi da [*e*] nije mali *pro*, nego da je riječ o pravoj imenici bez fonološkoga oblika i s kategorijalnim obilježjem [N]. Dakle ona je kao i druge imenice navedena u leksikonu kao samostalni leksikonski unosak, točnije kao glava kategorije N⁰, a identificira se s pomoću slaganja funkcionalnih glava u determinatorskoj sintagmi. Drugim riječima, čak je i obilježje [ljudsko] nepotrebno jer je već nazočno kao dio leksema spremljena u leksikonu, a nije dio derivacije kako to drugi autori pretpostavljaju. Borer i Roy (2010: 98ff) pak predlažu da je *pro* zapravo prazan određeni zamjenički oblik ograničen samo na snažno čitanje jer je premještan s mjesta običnoga NP-a na otkriveno zastupanje čitavoga DP-a.²⁰

Ukratko, eliptički pristup pretpostavlja uopćenu strukturu u kojoj je pridjev ugniježđen u determinatorsku sintagmu preko imenske sintagme čija je imenska glava [*e*] na neki način izbrisana, odnosno njezino mjesto zauzima *pro* ili fonološki prazna imenska riječ (možda prava imenica) koja označava ljude, a koja je zatim pomaknuta kao projekcija determinatorske glave. Shematski to izgleda ovako (prema McNally i dr. 2018, prilagođeno za hrv. *bogati*):

¹⁹ Razlika između engleskoga i nizozemskoga bila bi u obilježjima koja ima *pro* – u nizozemskome ona bi glasila [+ljudsko, ±množina, ±opće] jer se PIP-ovi pojavljuju i u jednini (*een zieke* ‘bolestan’) i u množini, a čitanje k tomu može biti individualno.

²⁰ Borer i Roy (2010: 93) slabim čitanjem (engl. *weak reading*) drže egzistencijalnu interpretaciju determinatorskih sintagma, a snažnim čitanjem (engl. *strong reading*) neegzistencijalnu, koja obuhvaća referencijalno, partitivno i generičko čitanje. Otkriveno (engl. *overt*) zastupanje znači da je neka jezična jedinica materijalno izražena.

Dosad smo PIP-ove svodili isključivo na one pridjeve koji funkcioniraju poput imenica i označavaju ljude, tj. preko svojstava referiraju se na osobe. No postoje slične konstrukcije s pridjevima koji ne označavaju ljude, a ponovo se ponašaju kao imenice. Budući da je u takvim slučajevima riječ uglavnom o izražavanju apstraktnih koncepata poput PROSTORA, VREMENA, ČINJENICE, NAČINA i sl., takve se jezične jedinice nazivaju apstraktnim PIP-ovima ili apstraktnim imenicama za svojstvo (engl. *abstract property nouns*), primjerice u engleskome (16), francuskome (17), njemačkome (18) i grčkome (19) (Alexiadou i Iordăchioaia 2014):

- (16) *The pretty is boring.* ‘Lijepo je dosadno.’
- (17) *le vide de l’espace* ‘praznina svemira’ (dosl. ‘prazno svemira’)
- (18) *das Rot der Blume* ‘civēn cvijeta’ (dosl. ‘crveno cvijeta’)
- (19) *to ble tu uranu* ‘plavetnilo neba’ (dosl. ‘plavo neba’)

Ista konstrukcija pojavljuje se i u hrvatskome jeziku, recimo u sljedećemu primjeru, gdje *normalno* ne označava (sāmo) svojstvo onoga što je normalno, nego ima i događajno značenje ‘obično, redovito, ispravno stanje’, koje uključuje vremensku, psihološku i društvenu dimenziju:

- (20) *Tijekom prijelaza iz »starog normalnog« u »novo normalno«, društvo se jednostavno raspada.* (novilist.hr, 3. 10. 2021)

U eliptičkome pristupu postoji nekoliko interpretacija takvih konstrukcija. Prema prvoj one se promatraju neovisno o ljudskim PIP-ovima, kao dva različita fenomena koji jesu jedan nalik drugomu, ali su strukturno nepovezani (v. npr. Panagiotidis 2002; Saab 2018). U tome slučaju kategorijalna promjena A → N obično se smješta u leksikon, prederivacijski, dakle apstraktni PIP-ovi zapravo su prave imenice homonimne s odgovarajućim pridjevima. Prema drugome tumačenju riječ je nanovo o elipsi koja ostavlja prazni element za sobom. Kester (1996b: 70) ponovo pretpostavlja da se radi o *pro* (niz. *het besprokene pro* ‘ono o čemu se govori’) i tvrdi da apstraktna interpretacija takvih PIP-ova dolazi od prazne tvarne imenice s obilježjima [–živo, –brojivo], što se očituje kroz slaganje u srednjemu rodu, tj. kroz obilježje [+srednji rod], za razliku od ljudskih PIP-ova koji imaju obilježja [+živo, +brojivo] → [–srednji rod]:

Ova inherentna obilježja zauzvrat se identificiraju rodom na D-u: opći rod identificira obilježje [+ljudsko] na *pro*, a srednji rod [...] obilježje [–živo] na *pro*. [...] Kester pretpostavlja da je imenski *pro* uvijek licenciran od strane DP-interne funkcionalne glave F i da se obilježja na imenskome *pro* identificiraju ili kontekstom ili odgovarajućim značajkama na D-u ili F-u (Panagiotidis 2002: 107).

Pretpostavka bi vrijedila i međujezično jer apstraktni PIP-ovi za svojstvo u pravilu dolaze isključivo u jednini i, ako jezik ima rodove, u onome što se smatra srednjim rodom (v.

primjere (16)–(20)). Podrobniju razradu Kesterine teorije iznose McNally i de Swart (2015), koje uvode podjelu na ljudsku konstrukciju (engl. *human construction*), konstrukciju apstraktnoga predmeta (engl. *abstract object construction*) i konstrukciju relacijskoga dekliniranog pridjeva (engl. *relational inflected adjective construction*). Recimo ukratko da se autorice slažu s Kester (1996b) da ljudska konstrukcija uključuje praznu imenicu koja označava čovjeka (N_{pro}), s tim da se gramatički broj (bilo jednina bilo množina) uvodi preko glave Num, generičko čitanje osiguravaju determinatori u D-u, a moguća je i pridjevska i priložna modifikacija ovisno o mjestu pridruživanja (prilozi se kombiniraju s pridjevom ispod Num, a modificirajući se pridjevi kombiniraju u kasnijoj fazi) (McNally i Swart 2015: 327). S druge strane tvrde da u konstrukciji apstraktnoga predmeta *pro* nije prazna tvarna imenica, nego zamjениčki DP koji ograničava interpretaciju na neživu, nebrojivu referenciju. U tome slučaju konstrukcija pridjev + *pro* ne tvori NP ili NumP, nego malu surečenicu koja ima propozicijsko, a ne značenje svojstva, što rezultira nedostatkom uobičajene opisne pridjevske modifikacije (*idem*: 329–37). Treći tip, konstrukcija relacijskoga dekliniranog pridjeva po obliku je jednaka konstrukciji s apstraktnim predmetom, no razlikuje se po sintaktičkim značajkama. U njoj se dekliniranomu pridjevu pripisuje relacijska interpretacija: “on uzima DP-dopunu PP-a kao svoj unutarnji argument i u kombinaciji s determinatorom upućuje na svojstvo, što grubo parafraziramo kao ‘Pridjev dio od DP-a / u svezi s DP-om’ ili u nekim slučajima kao ‘Pridjev-nost DP-a’” (*idem*: 317). Prema njihovu uvidu ni u jednoj konstrukciji nije riječ o pravoj elipsi, nego o sposobnosti pridjeva da se referira *na* svojstvo i *kroza* nj, što se očituje različitim sintaktičkim ograničenjima u konstrukcijama. U okviru kompozicijske semantike autorice općenito o referencijskoj uporabi pridjeva u imenskoj sintagmi zaključuju:

[...] prema našem shvaćanju oni [pridjevi] nikada izravno ne zamjenjuju opće imenice: pridjevi služe kao modifikatori prazne imenice u ljudskoj konstrukciji, kao predikati pojedinačnih pojava u maloj surečenici nalik slobodnoj odnosnoj koja je povezana s konstrukcijom apstraktnoga predmeta te kao predikati nad vidovima referenta identificiranoga PP-dopunom u konstrukciji relacijskoga dekliniranog pridjeva (McNally i de Swart 2015: 359).²¹

Činjenicu da (ljudski) PIP-ovi ustvari sadrže eliptirani prazni imenički element već spomenuti Baker (2003: 121–3) obrazlaže generalizacijom da kvantifikatori i determinatori semantički zahtijevaju komplement s kriterijem identiteta, koji “dolazi ili od rekonstrukcije

²¹ Zbog komplicirane terminologije prenosimo i izvorno: “[...] on our account they never directly replace common nouns: adjectives serve as modifiers of a null noun in the human construction, as predicates of individuals in the free relative-like small clause structure associated with the abstract object construction, and as predicates over aspects of the referent identified by the PP complement in the relational inflected adjective construction.”

opće imenice izvučene iz diskursnoga antecedenta na poziciju \emptyset [...] ili od popuno generičke opće imenice kao što je *people* ‘ljudi’”. Prema tome struktura mora glasiti [_{DP} *the* [_{NP} *rich* [_{NP} \emptyset]]], a ne *[[_{DP} *the* [_{AP} *rich*]], jer sam pridjev ne može dobiti komplement (**the proud of their accomplishments* ‘ponosni na svoje uspjehe’), ne može biti stupnjevan (**the too proud* ‘previše ponosni’), mora doći s određenim članom, a ne s neodređenim ili gol (*(*a meek* ‘krotak’), a neki se pridjevi ni ne mogu koristiti atributno (**the present* ‘prisutni’). Budući da se iz navedenih primjera uviđa da kod hrvatskih PIP-ova ne vrijedi nijedno od ograničenja u engleskome, s punim se pravom može sumnjati u univerzalnost Bakerove analize i rješenje potražiti u pristupu drukčijemu od eliptičkoga.

3.1.2. Nominalizacija

Druga, oprečna struja u generativnoj gramatici odbacuje da se kod PIP-ova radi o elipsi i tvrdi da oni nastaju nominalizacijom. Za razliku od prve struje, koja za PIP-ove tvrdi da su pravi pridjevi u atributnoj funkciji koji modificiraju praznu imenicu ili *pro*, u nominalizacijskome se pristupu smatra da je pridjev, točnije pridjevski korijen, koji je ušao u derivaciju sintaktičke strukture zbog specifičnoga ustroja imenske sintagme pretrpio kategorijalnu promjenu. Odnosno, pridjev je posredovanjem sintaktičke strukture pomaknut s izvornoga položaja, a kao rezultat poprimio je funkciju i osobitosti imenice – *nominalizirao se*. Posljedica je toga da se može u određenim okolnostima vladati poput prave imenice i pokazivati morfosintaktičko ponašanje inače nesvojstveno pridjevu. Usto nominalizacijski pristup nudi mnogo istančanije rješenje odnosa ljudskih i apstraktnih PIP-ova od onoga eliptičkog, koji gotovo proizvoljno uvodi kategorijalnu razliku na razini *pro*. Ono se temelji na već spomenutoj kategorijalnoj promjeni koju trpi pridjevski korijen, a koja zavisi od razine pomaka po strukturi i obilježjâ koja se pritom pridružuju korijenu.

Prva, poznata nominalizacijska analiza PIP-ova ona je A. Giannakidou i M. Stavrou (1999) za grčki jezik. U njoj autorice polaze od razlikovanja dviju vrsta unutarnjih mehanizama u determinatorskoj sintagmi: imenske subdelecije i supstantivizacije. Pod imenskom subdelecijom podrazumijevaju ono što smo mi prije odredili kao primjer prave površinske (imenske) elipse:

- (21) *I Ria agorase to **kokkino** aftokinito ke i Mirto pulise to **ble** [aftokinito].*
 ‘Ria je kupila **crveni** auto, a Mirto je prodao **zeleni** [auto].’

S druge strane autorice smatraju da sljedeći primjeri, ljudski PIP u (22) i apstraktni PIP u (23), nisu primjeri elipse, kao što je prije analizirano, nego primjeri supstantivizacije, točnije nominalizacije kojom se označava vrsta:

- (22) *I tifi* [*anthropi*] *xriazonde ti voithia mas*.
'Slijepi [ljudi] trebaju našu pomoć.'
- (23) *Polus anthropus tus elkii* {*to/*ena*} **agnosto** [e].
'Mnoge ljude privlači {ono/*jedno} **nepoznato**.'

Autorice smatraju da supstantivizacija ne uključuje nikakvu elipsu, iako je u nekim slučajevima moguće pretpostaviti "izbrisani" konstituent, nego da je riječ o dvama različitim fenomenima te navode niz kriterijâ njihova razlikovanja u grčkome. Prvo, supstantivizirani konstituent ima zadano tumačenje, što je vidljivo iz nepostojanja njegova antedecenta u jezičnoj okolini, dok kod imenske subdelecije konstituent nema zadano tumačenje, već se ono mijenja ovisno o značenju koje dopušta antedecent i o tome koji je dio DP-a naknadno izbrisan. Nadalje u grčkome supstantivizirane imenske riječi imaju zadan gramatički rod (muški kod ljudskih PIP-ova, srednji kod apstraktnih) za razliku od promjenjiva roda kod imenske subdelecije koji, opet, ovisi o antedecentu. Najzad imenska subdelecija produktivna je jer se može provesti u svakome dijelu DP-a iako jest sintaktički i semantički ograničena, dok je supstantivizacija slabo plodna i ograničena ne sintaktički i semantički, nego leksički, tj. zahvaća samo neke, određene lekseme (npr. u grčkome ne postoji **to gnosto* 'poznato' iako postoji *to agnosto* 'nepoznato') (*idem*: 299–302).

Postavku da su supstantivizirani pridjevi u grčkome zapravo imenice Giannakidou i Stavrou temelje na sintaktičkim i semantičkim razlozima (*idem*: 312–28). Sintaktički obuhvaćaju nepromjenjivost roda (i broja); mogućnost modifikacije drugim pridjevom (što je značajka imenica), ali ne prilogom (što mogu pridjevi; dakle u grčkome se ne može reći npr. **i profata pethameni* 'nedavno preminuli'); nemogućnost tvorbe komparativa i superlativa; koordinacija s drugim imenicama, no ne i pridjevima; nedostatak mogućega pridjevskog čitanja (tj. sužavanja ili širenja značenja imenice); moguća modifikacija odnosnom surečenicom. Semantički su razlozi pak obvezatna uporaba određenoga člana (v. primjer (23)), čime se ističe generičko čitanje takvih pridjeva, i to što oni označavaju vrste, a ne svojstva. Vrste su (engl. *kinds*) prirodne pravilnosti slične pojedinačnim pojavnostima, ali su diskontinuirane; one okupljaju sve pojedinačne pojavnosti u jedinstven pojam; postoji izravno preslikavanje između svojstava vrste i te vrste (*idem*: 324). Supstantivizacija pridjeva dakle ustvari je gramatikalizacija vrsta pojedinačnih pojavnosti s pomoću njihovih svojstava izvorno iskazanih

pridjevima. Vrlo je važno pritom istaknuti da autorice svoju analizu smatraju ispravnom za grčki, no ne nužno i za druge jezike. Dapače, zaključuju:

[...] pokazuje se da za semantičku kompoziciju nije presudno je li supstantivizacijski konstituent imenica ili ne. Nominalizacija se može primijeniti izravno na pridjeve s obzirom na to da i oni označavaju svojstva. Stoga je moguće održati analizu supstantivizacije kao semantičke nominalizacije, kao što je ovdje predloženo, bez zahtjeva da konstituent u pitanju prođe kategorijalnu promjenu (Giannakidou i Stavrou 1999: 329).

Time dopuštaju mogućnost da se u drugim jezicima, u kojima proučavani fenomeni nemaju iste značajke kao u grčkome (npr. u engleskome i nizozemskome, onda i hrvatskome), ispravnom pokaže eliptička analiza, a ne nominalizacijska. Ono što time ipak pokazuje jest da eliptička analiza ne bi bila ispravna za grčki, što baca sjenu i na eliptičke analize drugih jezika.

Sleeman se (2013) glede nizozemskoga osvrće na eliptičku analizu predloženu u Kester (1996b) i na tradicionalnu analizu koja pretpostavlja morfološku konverziju pridjeva u imenicu. U Kesterinoj analizi pronalazi nekoliko problematičnih mjesta. Prvo, ističe da je u novijim analizama imenske elipse napušten *pro* s inherentnim obilježjima u korist identifikacije s pomoću antecedenta, kojega kod ljudskih PIP-ova nema; također noviji je stav da su pridjevi kod imenske elipse fokalizirani i kontrastirani (Eguren 2009), što u ljudskoj konstrukciji nisu. Drugo, opovrgava Kesterinu interpretaciju sufiksa *-e* (izgovorno [ə]) kao flektivnoga sufiksa i tvrdi da je on derivacijski sufiks s obilježjima [+ljudsko, +opći rod] koji se umeće u nP-u i kombinira s određenim determinatorom *de* za jedninu te se tako dobiva ljudski PIP u nizozemskome. Autorica se ne slaže ni da je konverzija, tj. morfološka derivacija pridjeva u imenicu, ispravan opis jer se njome ne može objasniti zašto se takve “imenice” i dalje u nekim sintaktičkim i morfološkim kategorijama ponašaju kao pridjevi (nepravilna množina i fleksija, nemogućnost tvorbe umanjena, postojanje komparativa i superlativa itd.).

Umjesto toga Sleeman (2013) određuje da su u nizozemskome ljudski PIP-ovi mješovita kategorija koja kombinira funkcionalne značajke i pridjeva i imenica, što ovisi o tome koje funkcionalne projekcije dominiraju nad korijenom koji ulazi u sintaktičku derivaciju. Korijen zasigurno ima pridjevsku funkcionalnu projekciju aP, koja licencira njegovu pridjevsku fleksiju i kombiniranje s komplementima, te funkcionalnu projekciju stupnja DegP, koja dopušta tvorbu komparativa ili superlativa. Daljnja dominacija imeničkih funkcionalnih projekcija omogućava pridjevu sintaktičko vladanje nalik imenicama. “[P]risutnost funkcionalnih projekcija u strukturi utvrđuje se kombinatornim značajkama ljudske konstrukcije [ljudskih PIP-ova]” (*idem*: 173), čime se objašnjava zašto primjeri leksikaliziranih PIP-ova poput *de blanke* ‘bijelac’ nemaju sva svojstva kao ljudska konstrukcija – zato što im nedostaju određene

funkcionalne projekcije. Poopćena bi struktura izgledala kao (24) odnosno oprimjereno sa *de volkomen afhankelijkken* ‘posve ovisni [ljudi]’ u (25) (prema *ibid.*):

(24) [DP [FP [NumP [ClassP[+brojivo] [nP [DegP [aP [√korijen]]]]]]]]]

(25) [DP [*de*] [NumP [ClassP[+brojivo] [n] [nP [e] [DegP *volkomen* [aP [*afhankelijk*]]]]]]]

Važno je primijetiti da klasifikatorska funkcionalna projekcija ClassP ima obilježje [+brojivo], što ljudske PIP-ove određuje kao brojive imenice i omogućava njihovu pluralizaciju za razliku od apstraktnih PIP-ova, kojima ne bi bilo pridruženo to obilježje, nego [+nebrojivo], tako da bi odolijevali pluralizaciji. K tomu može se pretpostaviti da kod njih obojih manjka funkcionalna projekcija veličine SizeP, zbog čega ne mogu tvoriti umanjenice, a nedostaje jer denotiraju vrste: “ljudska konstrukcija u osnovi izražava svojstvo pretvoreno u vrstu (*een zieke* ‘netko tko ima svojstvo da je bolestan’), a ne u jedinicu (‘bolesna osoba’)” (*idem*: 177).

Razvidno je da se Sleeman (2013) usredotočuje na ljudske PIP-ove i tek se rubno dotiče apstraktnih. Međutim sveobuhvatniju analizu koja bi s nominalizacijskoga stajališta objasnila različite konstrukcije s PIP-ovima nude A. Alexiadou i G. Iordăchioaia (2014). One kreću od pretpostavaka sličnih onima u McNally i de Swart (2015) u želji da razluče dvije sintaktičke strategije za derivaciju otprijedjevskih imenskih riječi (tj. PIP-ova). Njih pak dijele prema trima nominalizacijskim obrascima na partitivne gole imenske riječi (engl. *partitive bare nominals*, PBN), gole imenske riječi za kvalitete (engl. *quality bare nominals*, QBN) te sufiksom tvorene imenske riječi (engl. *suffix based nominals*, SN). Njemački primjeri jesu ovi (preuzeto iz Alexiadou i Iordăchioaia 2014):

(26) *die Vulgarität der Geschichte* ‘**vulgarnost** priče’ SN

(27) *das Vulgäre an der Geschichte* ‘**vulgarno** u priči’ PBN

(28) *das Rot der Blume* ‘**crven/crveno** cvijeta’ QBN

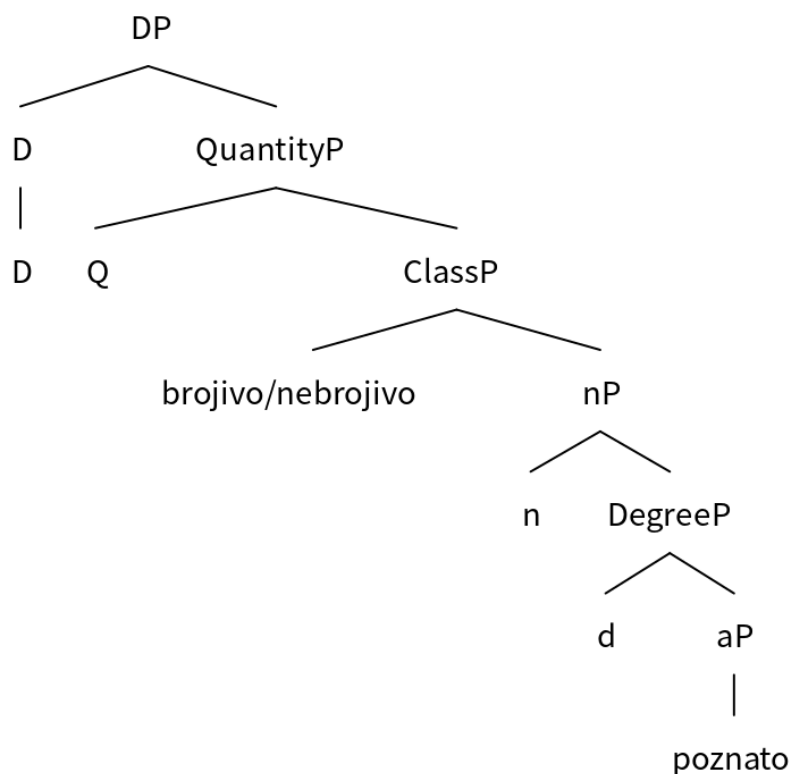
SN-ovi su prototipične, klasične imenice tvorene od pridjeva imeničkim sufiksom (*vulgarn-ost*, *Vulgar-ität*); PBN-ovi su najčešće oblikom jednaki pridjevima (ali u njemačkome dobivaju slabi flektivni sufiks: *Vulgär-e*) i imaju partitivno čitanje (*vulgarno u priči* = *vulgaran dio priče*); QBN-ovi su također tvorbeno neizvedeni i jednaki pridjevima, nemaju posebnih flektivnih oznaka, tipično označavaju kvalitetu nečega, a čini se da se obično upotrebljavaju kada nedostaju SN-ovi ili kada imaju specijalizirano značenje različito od odgovarajućega SN-a (npr. *rùmēn/rumeno* ‘ono u tonovima crvene’ vs. *rumenilo* ‘crvenkasta boja (kao osobina); sredstvo za rumenjenje lica’). Tri su obrasca različito produktivna u jezicima (usporedno se analiziraju njemački, rumunjski i grčki), ali općenito gledano, SN-ovi su vrlo plodni i lako se tvore novi, PBN-ovi su djelomično produktivni, a QBN-ovi su slabo plodni i nerijetko leksički ograničeni. Autorice zatim sintaktičkim testovima utvrđuju da se SN-ovi u svim proučavanim

jezicima ponašaju jednako kao imenice i ne čuvaju nikakva svojstva tipična za pridjevsku sintaksu. PBN-ovi su isto takvi u rumunjskome i grčkome, no u njemačkome (i u hrvatskome) zadržavaju pridjevska svojstva glede komparacije i modifikacije pridjevima/prilozima.

Na temelju toga Alexiadou i Iordăchioaia određuju različite derivacijske strukture otpriidjevnih imenskih riječi. U svim jezicima kod produktivnih SN-ova “korijen se prvo mora kategorizirati s *a*, adjektivizatorom, a zatim s *n*, koji će na se primiti nominalizirajući sufix” (*ibid.*). Neproduktivni PBN-ovi u grčkome i rumunjskome korijen automatski s *n* kategoriziraju kao imenicu, ali produktivni PBN-ovi u njemačkome imaju *a* od kojega dobivaju pridjevsku sintaksu, a vanjsku, imeničku nameće im maksimalna projekcija DP, koja je imenička po naravi. Između tih projekcija nalazi se još pridjevska vanjska projekcija DegreeP (omogućava komparaciju) i u nekim slučajevima nP (omogućava modifikaciju), a PBN-ovi se od odgovarajućih SN-ova razlikuju po tome što nemaju predikatnu projekciju PredP (nemaju predikatno značenje).²² To što QBN-ovi imaju predikatno značenje kao i SN-ovi sugerira da su njihove strukture podudarne, samo što su QBN-ovi tvoreni nultim imeničkim sufixom u nP-u, zbog kojega izgledaju poput pridjeva, ali se ponašaju poput imenica. Dakle postoji razlika između dviju sintaktičkih strategija tvorbe riječi: s jedne je strane tvorba od (nekategoriziranoga) korijena u slučaju neproduktivnih grčkih i rumunjskih PBN-ova, a s druge je tvorba od riječi (ovdje pridjeva) u ostalim slučajevima, gdje se zadržava značenje izvornih pridjeva, ali oni poprimaju morfosintaktičke značajke imenica ovisno o rasporedu kategorizirajućih glava *a* i *n* te prisutnosti/nepisutnosti nominalizirajućega sloja nP (*ibid.*).

U nominalizacijskome pristupu poimeničeni pridjevi nisu dakle rezultat elipse ponekoga dijela strukture imenske/determinatorske sintagme, nego nastaju uz pomoć kategorizacijskih projekcija (pridjevske ili imeničke naravi) čija obilježja mijenjaju morfosintaksu i interpretaciju početnoga korijena (ili riječi). Iako smo pokazali da postoje različita objašnjenja kako takva pretpostavljena struktura imenske sintagme izgleda, poopćeno se može prikazati sljedećom shemom (preuzeto iz McNally i dr. 2018, prilagođeno za hrv. *poznato*):

²² Naprimjer *crnilo haljine* znači ‘haljina je crna’, ali *crno na ženi* to ne znači. Za hrvatski jezik rubno ovjeren izraz *crno haljine* također je predikativan i znači da je haljina crna.

Naročitu važnost ima projekcija ClassP (ili njoj analogna u drugih autora), u kojoj se razlučuju ljudski PIP-ovi od apstraktnih. Pretpostavka je da se svi pridjevi u nP-u nominaliziraju kao stvarne imenice (engl. *mass nouns*), i tako nastaje apstraktna konstrukcija, ali potom u ClassP-u, ako je on prisutan, dobivaju obilježje [+brojivo], koje omogućava i odgovarajuću množinsku morfologiju, i tako nastaju ljudski PIP-ovi (Alexiadou 2015). Cijeli je proces motiviran semantički, što znači da su te konstrukcije s pripadajućim morfosintaktičkim značajkama leksikalizirane za iskazivanje vrsta bilo ljudi bilo apstraktnih pojmova preko njihovih svojstava. Ipak, Glass (2013) pokazuje da bi točnije bilo govoriti o individualiziranome i o nebrojivome čitanju, nego o ljudskome i o apstraktnome. Prvo se naime odnosi na pojedinačne pojave koje imaju svojstvo pripisano pridjevom, ali ne nužno na ljudska bića, kako to tvrde prijašnje analize, što autorica pokazuje primjerom iz engleskoga korpusa u kojemu se poimeničeni pridjevi referiraju na kukce (postoji i primjer za uređaje) (*idem*: 168):

- (29) *New Swarm Theory: **The Weak Can Lead the Strong***
 ‘Nova teorija roja: **Slabi** vode **jake**’

U drugome čitanju samo se svojstvo prikazuje kao apstraktna tvar, zbog čega ga autorica povezuje s onime imenicâ za svojstva (*slab-ost*), koje su također stvarne imenice. Takve imenice usto označavaju posebnu podvrstu događajnosti (engl. *eventualities*) – stanja (engl. *states*). Zbog toga Glass (2013) zaključuje da pridjevi formalnosemantički moraju imati i argument za individualno i argument za stanja u svojoj predikatnoj formi, pa predlaže dva mjenjača tipa

(engl. *type-shifters*): jedan koji egzistencijalno zatvara argument za individualno i ostavlja predikat za stanje, i drugi koji radi obrnuto. Time je, smatra, moguće objasniti kako se od pridjeva mogu derivirati obje vrste PIP-ova i oba čitanja.

Prednost nominalizacijskoga pristupa jest to što lakše objašnjava mješovito sintaktičko i morfološko ponašanje poimenačenih pridjeva negoli eliptički pristup (v. Alexiadou 2015). Primjerice elipsom je teže objasniti nepravilnu množinu kod nizozemskih PIP-ova, a činjenica je i da izrazi *bogati* i *bogati ljudi* nisu identični jer potonji nema generičko značenje, što je temeljno obilježje ljudskih PIP-ova. Usto potvrđeni pluralizirani primjeri u engleskome poput *the youngs*, povijesni razvoj i raznolika upotreba determinatora uz njemačke PIP-ove također bi upućivali na to da postoji makar jedna imenička projekcija u takvim konstrukcijama, tj. išli bi u prilog većoj ispravnosti nominalizacijske analize u odnosu na isključivo eliptičku.

3.2. Konverzija

Eliptički i nominalizacijski pristup polaze od sintaktičkoga određenja PIP-ova, odnosno od postavke da je nastanak takvih jezičnih jedinica posljedica što promjene postojećega sintaktičkog ustroja što posebne derivacije imenske sintagme. No već u nominalizacijskome pristupu nagoviještena je važnost morfološke razine same riječi u analizi PIP-ova, koja je potrebna da bi se objasnilo kojoj vrsti riječi PIP pripada. U takvu pristupu, koji polazi ne od sintakse i sintagmatike, nego od morfologije, unutarnjega ustroja riječi i tvorbe riječi, temeljnim mehanizmom postanka PIP-ova određuje se *konverzija*. Taj je naziv koncem 19. st. u lingvistiku uveo H. Sweet, a odonda je pojam postao bremenit različitim lingvističkim porabama i teorijskim shvaćanjima. Stoga konverzijski pristup obuhvaća brojne, nerijetko suprotstavljene teorijske struje koje će na drukčije načine objašnjavati mehanizam kojim nastaju konvertirane jezične jedinice uključujući PIP-ove: “Zapravo, konverzija bi se mogla promatrati kao svojevrsno bojište na kojemu su se godinama borili različiti teorijski tabori” (Lieber 2005: 418).

Konverzija – kadšto još nazivana *preobrazbom*, *mutacijom*, *transfiguracijom*, *funktionalnom promjenom* i *funktionalnom transpozicijom* – općenito se definira kao derivacijski proces koji spaja lekseme jednaka izraza koji pripadaju različitim vrstama riječi (Bauer i Valera 2005: 8). Drugim riječima, to je “postanak nove riječi prijelazom iz jedne vrste riječi u drugu bez posebnoga dodavanja tvorbenih elemenata” (Babić 2002: 51). Tri su dakle bitne komponente takve odredbe: (1) konverzija je tvorbeni način; (2) temelji se na vrstama riječi (leksičkim kategorijama); (3) to je odnos između homonimnih leksema (jedinica jednakih izraza, različita sadržaja). Svaka od tih komponenata izuzetno je teorijski problematična i

problematizirana (v. Bauer i Valera 2005; Don i dr. 2000), ali unatoč tomu konverzija je ostala raširenom i prihvaćenom teorijom. Konverzijski pristup ugrubo se može podijeliti u dvije glavne teorijske struje: morfološki pristup i leksički pristup, a oboji imaju daljnje podvrste.

Prvi morfološki pristup jest derivacijski pristup, prema kojemu konverzija, odnosno promjena leksičkoga sadržaja bez promjene oblika jezične jedinice, jest derivacijski način koji supostoji s drugim tvorbenim načinima kao što su prefiksacija i slaganje. Točnije rečeno, konverzija je vrsta sufiksalne tvorbe s pomoću nultoga morfema, pa se još naziva nultom derivacijom (engl. *zero-derivation*). U tome slučaju nulti morfem tvorbeni je morfem koji nije glasovno iskazan, a koji uzrokuje promjenu značenja i nosi gramatičku informaciju o novonastaloj riječi uključujući onu o vrsti riječi novotvorenice. Naprimjer u engleskome imenica *hammer* ‘čekić’ dodavanjem nultoga sufiksa ($hammer_{N-\emptyset V}$) postaje glagolom *to hammer* ‘čekićati’ ili u obrnutome smjeru glagol *to walk* ‘hodati’ postaje imenicom *walk* ‘šetnja’ ($walk_{V-\emptyset N}$). Izdvajanje bilo kakva nultog morfema mora biti opravdano i poduprto u jezičnome sustavu, a u slučaju konverzijskoga nultog sufiksa ono se objašnjava sinkronijskom paradigmatskom analogijom ili jednadžbom proporcionalnosti. Naime “pretpostavlja se temeljni afiks koji nije fonetski realiziran, a taj afiks može biti samo dio paradigme semantički sličnih afikasa (od kojih je barem jedan fonetski realiziran)” (Don i dr. 2000: 946). Dakle ako postoji tvorba riječi *A'* od riječi *A* iskazana kakvim sufiksom i ako postoji značenjski identična tvorba druge riječi *B'* od riječi *B* konverzijom, onda je po formuli $A : A' = B : x$ opravdano u konvertiranoj riječi *B'* pretpostaviti nulti morfem koji ima isto značenje kao sufiks u sufiksaloj tvorbi. Primjerom: sufiksom *-ize* od pridjeva se dobiva rezultativni glagol, npr. *legal* ‘zakonit’ : *to legal-ize* ‘ozakoniti’. S obzirom na to da postoji par *clean* ‘čist’ : *to clean* ‘očistiti’ sa značenjski jednakom tvorbom, analogija je ovakva: $legal : legal-ize = clean : clean-\emptyset$, gdje je nulti morfem $-\emptyset$ neizrečen, ali značenjski odgovarajući tvorbeni pandan sufiksu *-ize*. To je prema navedenom pristupu dovoljan dokaz da nulti morfem, preciznije nulti sufiks uistinu postoji na morfološkoj razini (v. detaljno u Martsa 2013: 11–32).

Međutim nekoliko je problema s takvim rješenjem. Recimo, ne postoji sporazum je li konverzija usmjeren ili neusmjeren proces, tj. ne zna se kako odrediti koja je riječ osnovna, a koja izvedenica u konvertiranim parovima – je li prvotan glagol *to cover* ‘pokriti’ ili imenica *cover* ‘pokrivač’, jer se analogije mogu postaviti u oba smjerovima. Kako uopće takvim riječima izvan konteksta odrediti polaznu vrstu riječi? Jedni autori smatraju da uvijek postoji riječ koju govornici osjećaju izvornom, a drugi pak drže da su riječi u leksikonu spremljene kao nekategorizirani korijeni pa na njih konverzija može djelovati u više smjerova (v. Don i dr. 2000: 946–8). Drugi je problem to što je potrebno pretpostaviti gomilu proizvoljnih nultih

sufikasa različita značenja koji tvore različite vrste riječi ($-\emptyset_N$, $-\emptyset_A$, $-\emptyset_{Adv}$ itd.), dočim iskazani sufiksi imaju suženo značenje i točno utvrđenu vrstu riječi (v. Brdar 2017: 126–8; Manova 2013: 57–9). Posljednja se zamjerka tiče upravo PIP-ova. Oblici poput *the rich* i *the English* ‘Englezi’ obično se ne drže potpuno, već djelomično konvertiranima jer ne dobivaju množinski sufiks za razliku od *the black-s* ‘crnci’ i *the American-s* ‘Amerikanci’. No tu je istom logikom kao maločas moguće zamisliti nulti sufiks za množinu (kao npr. kod *the sheep-ø* ‘ovce’), što dovodi do apstrakcijom opterećene i metodološki neuvjerljive analize nulte derivacije:²³

Da stvari budu još gore, kako bi se u obzir uzele sintaktičko-semantičke promjene koje karakteriziraju određene slučajeve konverzije $A > N$ poput *(the) poor_N*, *(the) disabled_N*, pretpostavljanje dvaju nultih sufikasa, nominalizatora-iskusitelja i oznake za množinu, tj. nultoga derivacijskog i nultoga flektivnog sufiksa, bilo bi nužno. Kako već navedosmo, gomilanje nultih sufikasa, a kamoli gomilanje nultih derivacijskih i flektivnih sufikasa nije dopušteno; zbog toga se mora odbaciti interpretacija konverzije $A > N$ kao nulte sufiksacije (Martsa 2013: 30).

Zato se u drugim morfološkim pristupima odbacuje postojanje nultoga morfema, a nulta derivacija tumači se kao derivacija bez iskazane afiksacije ili se konverzija načelno smatra nederivacijskom. Potonji stav pronalazi se ponajprije u radovima S. Manove (Manova 2011; Manova i Dressler 2005; v. i Pišković 2011: 114–6), koji su nama osobito bliski jer se zasnivaju, među ostalim, na slavenskim jezicima uključujući hrvatski. Manova konverziju proučava sa stajališta prirodne morfologije (engl. *Natural Morphology*), teorije koja se “fokusira na univerzalne preferencije i na način na koji su one povezane s osnovnim kognitivnim i semiotičkim načelima” (2011: 35–6), pri čemu je *prirodno* “sinonim za kognitivno jednostavno i lako dostupno, što implicira da su prirodnije tehnike češće i produktivnije te da se u slučaju nadmetanja tehnika očekuje da prirodniji oblici budu općenitiji i više preferirani od manje prirodnih” (Manova i Dressler 2005: 68). Prema tome konverzija je uz adiciju, supstituciju, modifikaciju i suptrakciju jedna od “pet osnovnih morfoloških tehnika pretpostavljenih na temelju analogije svih mogućih kognitivnih operacija što se mogu učiniti s postojećim morfološkim oblicima” (*ibid.*), a definira se kao morfosemantička promjena bez morfotaktičke promjene (Pišković 2011: 114). Specifično za slavenske jezike Manova konverziju definira sljedećim kriterijima (2011: 60): (1) promjena vrste riječi tvorbene osnove uz dozvoljenu promjenu flektivnoga afiksa, (2) ulaz i izlaz konverzije semantički se mogu opisati pravilom, (3) pripadnost različitim flektivnim sustavima paradigmi, što implicira (4) sintaktičku promjenu. Tipovi konverzije jesu (*idem*: 62; Pišković 2011: 115–6): (A) vezani uz derivaciju:

²³ O problemu nultoga morfema i uopće morfemske analize v. Babić (2002: 326–32) i Marković (2012: § 9).

(1) prototipična konverzija, koja mijenja vrstu riječi (pridj. *blago* → im. *blago*, im. *vaga* → glag. *vagati*, glag. *raditi* → im. *rad*), (2) neprototipična konverzija, koja čuva vrstu riječi (im. *lingvistika* → im. *lingvist*); (B) vezani uz fleksiju: (1) formalna konverzija, u neprototipičnoj fleksiji (*suprug-ø* → *suprug-a*, *okòpati* → *okápati*), (2) sinkretizam, u prototipičnoj fleksiji (*žene* → G jd., N/V/A mn. od *žena* ili 3. l. jd. prez. od *ženiti*); (C) vezani uz sintaksu: sintaktička konverzija (*bugarska država* → država *Bugarska*, *plivati je osvježavajuće* → *osvježavajuće plivanje*). Poman pregled svih tipova nadilazi granice ovoga rada, stoga ćemo se usredotočiti samo na ono što se tiče PIP-ova.

Osamostaljene pridjeve Manova razdjeljuje u dva tipa konverzije s obzirom na to je li se dogodila značenjska promjena i zadržavaju li nastali oblici izvornu fleksiju. Svi PIP-ovi kod kojih je promijenjena samo sintaktička funkcija primjeri su sintaktičke konverzije. Sintaktičku konverziju Manova (2011: 112–9) dijeli na (1) metajezičnu supstantivizaciju (*prvo ne u životu*) i supstantivizaciju infinitiva (*trčati je zdravo*) te (2) supstantivizaciju pridjeva. Supstantivizacija pridjeva i participa rezultat je elipse, a obuhvaća anaforičku supstantivizaciju, pravu supstantivizaciju (leksikalizaciju) i lažnu supstantivizaciju. Anaforička odgovara pravoj imenskoj elipsi; kod prave pridjev ima uporabu ovisnu o kontekstu i povezan je samo s jednom određenom imenicom (bug. *Imam detska (staja)* ‘Imam dječju (sobu)’, rus. *bol’noj* ‘bolesni (čovjek), pacijent’); lažna je “dijakronijski proces koji uključuje nepovratnu promjenu pridjeva u imenice” (*idem*: 118), tj. danas se imenica više ne pojavljuje uz pridjev, npr. bug. *životno* ‘životinja’. S druge strane postoje PIP-ovi nastali pravom morfološkom konverzijom. Ona u slavenskim jezicima nema oblik kao u engleskome, nego izgleda ovako: X → Y + flektivni sufix. Pritom se uobičajeno mijenja značenje i usto vrsta riječi, odnosno flektivna paradigma (*idem*: 76–81). Tako su nastali naprimjer hrv. pridj. m. r. *nèčist* → im. ž. r. *nèčīst*, pridj. *zao* → im. s. r. *zlo* i bug. pridj. *sladko* → im. *sladko* ‘desert’, s potpunim prijelazom u imeničku paradigmatu, i hrv. pridj. *mlad* → im. ž. r. *mlada*, s mješovitom paradigmatom (D jd. *mlad-oj* – *žen-i*, ali D mn. *mlad-ama* – *žen-ama*). Valja istaknuti da ni kriterij pripadanja kojoj paradigmati ni granice između morfološke, pa onda ni među vrstama konverzije nisu čvrsti, što se vidi u autoričinu stavu o apstraktnim PIP-ovima kao što su *dobro* i *visoko*: “Stoga srpsko-hrvatske konverzije pridjeva srednjega roda u apstraktne imenice smatramo primjerima na pola puta, tj. između morfološke i sintaktičke konverzije” (*idem*: 79). Dakle za Manovu i Dresslera konverzija je nederivacijski (jer nema zasebne morfotaktičke glave, nultoga morfema) morfološki postupak u kojemu se mijenja morfosintaktička i morfosemantička kategorija tvorbene osnove bez popratne promjene njezina oblika: “Po njihovu mišljenju konverzija je

usporedna s afiksacijom u morfosemantici (u dodatku intenzionalnoga značenja), ali ne i u morfotaktici jer nema promjene ni dodavanja derivacijskoga oblika” (Martsa 2013: 27).

S druge strane teorijskoga “bojišta” nalaze se tzv. leksički pristupi konverziji. Njihova je temeljna postavka da se konverzija ne događa na morfološkoj razini, nego u leksikonu dolazi do rekategorizacije – promjene kategorijalnoga statusa leksema. Recimo, u nekim se pristupima to opisuje s pomoću ponovnoga postavljanja zagrada (engl. *rebracketing*), gdje se unutarnja struktura leksema restrukturira bez prividne promjene vanjskoga obličja. Npr. za konverziju imenice u glagol na primjeru engl. *bottle*_N ‘flaša’ → *to bottle*_V ‘flaširati’ to bi izgledalo ovako:

$$[X]_N \rightarrow [[X]_N]_V \rightarrow [fX]_V \rightarrow [X]_V$$

$$[bottle]_N \rightarrow [[bottle]_N]_V \rightarrow [fbottle]_V \rightarrow [bottle]_V$$

Naspram derivacijskomu pristupu “ta je analiza bolja od one u kojoj se pretpostavlja nulti afiks jer je u onoj analizi nemoguće dokazati je li afiks zapravo prefiks ili sufiks. Pretpostavljanje pravila za promjenu kategorije naprosto glatko rješava problem s obzirom na to da se ne pretpostavlja nikakvo dodavanje” (Lieber 2005: 419). Takvim opisom konverzije zaobilazi se upitan nulti morfem, no tada se fleksiji pripisuju derivacijska svojstva, a drugdje je pokazano je da takav funkcionalni pomak “nije uzrok, već posljedica konverzije, a isto se odnosi na inherentnu fleksiju ili fleksiju koja mijenja vrsti riječi” (Martsa 2013: 46).

U onomasiološkome pristupu P. Štekauera (2005) konverzija je pak rekategorizacija, ali na pojmovnoj razini. On želi dokazati da pravim jezičnim procesima prethodi konceptualno prevrednovanje objektivne stvarnosti: “Onomasiološki pristup konverziji temelji se na činjenici da svaka imenovana jedinica proizlazi iz intelektualne analize izvanjezične stvari koja se imenuje. [...] najupečatljivija značajka konverzije jest to što ona jezično izražava pojmovnu (onomasiološku) rekategorizaciju izvanjezične stvarnosti” (*idem*: 219–20). Slijed konverzije obično je ovakav: pojmovna rekategorizacija > onomasiološka razina koja se ne može analizirati > promjena vrste riječi > bliska značenjska srodnost između članova konverzijijskoga para > fonemski/ortografski identitet temeljnih oblika > promjena na razini sustava (paradigmatski odnosi) i razini govora (sintagmatski odnosi) (v. Martsa 2013: 50–1). Rekategorizacija zahvaća četiri temeljne pojmovne kategorije (TVAR, RADNJA, KVALITETA, OKOLNOST) na onomasiološkoj razini (razini imenovanja), npr. engl. *bond*_N ‘veza’ → *bond*_V ‘vezati se’ (TVAR ___ rezultat ___ RADNJA) ili *pretty*_A ‘lijep’ → *pretty*_N ‘lijepo’ (KVALITETA ___ objekt ___ TVAR) (Štekauer 2005: 220–1). Dakle jezičnom se konverzijom orječuje rekategorizacija logičkoga spektra pojmova, no s nestrukturiranom onomasiološkom razinom bez osnove ili oznake ali s izravnom poveznicom izvorne i nove dominantne pojmovne kategorije, dočim je kod afiksacije ona strukturirana i iskazana ali posredovana (*ibid.*).

Za razliku od prijašnjih leksički pristup R. Lieber (2005) nije procesni, tj. konverzija se ne smatra usmjerenim procesom ni tvorbom riječi. Umjesto toga riječ je o tzv. ponovnome upisivanju u leksikon (engl. *relisting*): “Kada imenice postaju glagoli, jednostavno se ponovno unose u mentalni leksikon kao novi oblici” (*idem*: 421). Temeljne su postavke dvije: (1) leksikon dopušta dodavanje novih unosaka i (2) konverzija se događa kada stavka već navedena u leksikonu biva ponovo unesena kao stavka druge kategorije (Martsa 2013: 53). U tome smislu konverzija nije ni gramatička pojava, nego “rezultat kovanja [novih riječi – kovanica, engl. *coinage*], procesa koji pripada domeni uporabe jezika i uključuje pragmatičnu informaciju” (Don 2005). Prednosti su semantički i pragmatički orijentiranoga Lieberina pristupa to što lako objašnjava zašto izvedenice često imaju šire značenje od osnovnih riječi, zašto se su neke riječi produktivnije u konverziji od drugih i zašto konvertirane riječi nerijetko zvuče začudno i prepoznaju se kao jezična igra (npr. engl. *Darling!* – *Do not “darling” me!* ‘Draga! – Nemoj me “**draga-zvati**”!’), iako taj pristup nikako nije bez mana i kritika (Don 2005). Također s obzirom na to da su takvi leksikonski unosci nedostatno određeni glede morfosintakse, tj. uneseni su kao više vrsta riječi, teže je razjasniti kako ih u konkretnoj uporabi sintaktička pravila mogu pronaći i umetnuti u odgovarajuće sintaktičke utore (Martsa 2013: 57).

Uspoređena s bogatom literaturom o toj temi u drugim jezicima, u hrvatskoj gramatičkoj tradiciji teorija konverzije nije pretjerano razvijena. Prevladava stav da “[p]reobrazba je u našem jeziku relativno rijetka pojava jer se nove riječi obično tvore tako da se prelazak iz jedne kategorije označi i kojim sufiksom” (Babić 2002: 52), pa joj je čak pripisan omalovažavajući status jer se tobože “ne može smatrati pravom tvorbom jer riječ mijenja samo svoje gramatičko obilježje, a djelomično i svoje značenje, ali ne djelovanjem tvorbenoga elementa” (*idem*: 53). U novije vrijeme ipak joj se posvećuje više pozornosti (usp. Marković 2012: 81–3) iako i dalje u okvirima tvorbe riječi: “Pod konverzijom ili preobrazbom razumijevaju se slučajevi prelaska riječi ili njezina leksikaliziranoga oblika iz jedne vrste riječi u drugu vrstu riječi” (Tafra 1998: 349). Detaljnije joj se posvetila baš B. Tafra. Ona ustanovljava da “[u] odnosu na osnovnu nova riječ ima drugo leksičko i gramatičko značenje te promijenjena gramatička, manje morfološka, a više sintaktička obilježja. Razlikuje se puna konverzija kada riječ poprima sva gramatička obilježja nove vrste riječi (*pravo*) i djelomična kada dobiva samo neka obilježja (*Hrvatska*)” (*idem*: 350). Kriteriji za provjeru jesu akcenatski (glag. pridj. *šúmĕćī* – prid. *šùmĕćī*), morfološki (npr. samo jedan rod), tvorbeni (neproduktivnost), sintaktički (nove sintaktičke uloge), semantički (nije riječ o polisemiji) i leksikološki (npr. stupanje u antonimne odnose). Iako autorica daje niz vrijednih opazaka o konverziji i brojne hrvatske primjere za nju, teorijska rasprava o naravi te pojave ipak izostaje.

U navedenim raspravama o konverziji naglasak je obično na promjenama imenica u glagole i obratno, a promjena pridjeva u imenice rjeđe se spominje. Konverzijom PIP-ova u engleskome i mađarskome najviše se bavio S. Martsa (2013). On ističe da je konverzija $A > N$ (skupa s $N > A$ i $ADV > A$) kontroverzna u literaturi i obično se određuje kao posve sintaktička (kao rezultat elipse, npr. engl. *comic* ‘strip’ ← *comic book*) ili pak djelomična zbog nepotpune morfološke prilagodbe (npr. nedostatak množinskoga morfema *-s* u engleskome). Martsa uočava da postoje dvije podvrste takve konverzije (2013: 185): $A_1 > N_1$ obuhvaća imenice nastale od pridjeva koje se odnose ili na specifične skupine ljudi karakterizirane svojstvima (mentalnima, fizičkima, socijalnima) koja označuju polazni pridjevi (*the living* ‘živī’) ili na stvari sa specifičnim svojstvima također označene polaznim pridjevima (*the unknown* ‘nepoznato’), a u $A_2 > N_2$ nastale imenice odnose se na određene skupine ljudi identificirane istaknutim bojama (boja kože, uniforme, političkoga opredjeljenja) izraženima polaznim pridjevima (*the blacks* ‘crnci’). Razlika je u kognitivnoj motivaciji iza tih dviju podvrsta jer iako se obje temelje na metonimiji ISTAKNUTO SVOJSTVO ZA KATEGORIJU, kod druge podvrste metonimijskomu transferu prethodi metaforičko mapiranje, što se, možebitno, preslikava na morfološki plan: “Usporedbom drugih vrsta konverzije s $A > N$ konverzijom može se ustvrditi da je možda upravo u konverziji imenica iz pridjeva metonimijska, ili šire, polisemična priroda konverzije najočitija za govornike” (*idem*: 223). Autor napominje da se u mađarskome i engleskome mogu postaviti pravila za vrste konverzije (*idem*: 260–2), a za konverziju $A > N$ ona bi općenito u većini jezika glasila ovako (*idem*: 272):

Ako *A* označava istaknuto svojstvo entiteta *E*, tada se *N* konvertirano iz *A* može koristiti za označavanje *E*.

Specifično za podvrstu $A_2 > N_2$ u engleskome može se postaviti dodatno pravilo (*ibid.*):

Ako *A* označava istaknutu boju povezanu s entitetom *E*, onda se *N* konvertirano iz *A* može koristiti za *E*.

Martsin je doprinos to što konverziju PIP-ova opisuje kognitivnim mehanizmima, tj. metonimijskim i metaforičkim pomacima te utemeljenošću u enciklopedijskome znanju govornika, čime se pokušava dati objašnjenje zašto do nje dolazi. Konačno, o konverziji u engleskome, ali i općenito autor zaključuje da oprimjeruje međukategorijalnu polisemiju te da je usmjeren i produktivan proces (2013: 282). Kognitivne mehanizme uključene u konverziju proučava i Brdar (2017: 129), a kao temeljni ističe metonimiju: “Ako se element sheme izdvaja kao dovoljno istaknut za potrebe lokalnoga izraza, taj se element može koristiti metonimijski da zastupa čitavu shemu”. Ovisno o naravi sheme i njezinim elementima stvaraju se različiti metonimijski pomaci: npr. u shemi kretanja CILJ može zastupati cijelo kretanje (*to land*

‘prizemljiti se’) ili u shemi radnje PACIJENS se metonimijski profilira za radnju (*to fish* ‘ribariti’). Kod djelomične konverzije pojavljuju se metonimije MATERIJAL ZA PREDMET OD TOGA MATERIJALA (*Vatreni su osvojili drugo srebro* /← *srebrnu medalju*/) i PREDMET ZA MATERIJAL KOJI SAČINJAVA PREDMET (*parket od hrasta* /← *hrastovine, hrastova drva*/). Tu spadaju i PIP-ovi i unutarkategorijalne promjene riječi (npr. prelazak prijelaznoga glagol u neprijelazni), što također jest metonimija, a može se smatrati i djelomičnom konverzijom, samo što je obično blokirana drugim tvorbenim načinima. Naposljetku Brdar konstatira da je konverzija neodvojiva od metonimije: “Ukratko, čini se da tvorba riječi, u mjeri u kojoj konverzija pripada tvorbi riječi, djeluje istodobno s metonimijskim proširenjima” (*idem*: 130).

Sve analize iznesene u ovome razdjelu pokazuju da je unatoč tvrdnjama o njezinoj marginalnosti i neprototipičnosti konverzija frekventan, pravilan i uobičajen jezični proces, neovisno o tome koju teoriju i metodološki aparat izabrali za njezin opis i tumačenje.

3.3. Koercija

Iako su načelno različiti, i eliptički i konverzijski pristup svjesni su postojanja jedan drugoga, odnosno priznaju da je u pojedinim aspektima analize potrebno posegnuti izvan vlastitih, zadanih granica, što je razvidno po promjenama kategorijalnih obilježja kod elipse ili pak po pojmu sintaktičke konverzije. Treći, recentniji pristup razvio se u okviru i formalnih i funkcionalnih modela značenja te na neki način objedinjuje prethodna dva i usto teži objasniti kognitivne razloge fenomena kao što su PIP-ovi. Riječ je o konstrukcijskome pristupu koji se temelji na *koerciji*.

Koercija ili prisila (engl. *coercion*) originalno je termin iz računarstva i informatike koji označava (implicitnu ili eksplicitnu) promjenu jednoga tipa podataka u drugi da bi se izbjegla greška. U lingvistiku je termin uveden u okviru formalne semantike, prije svega u radovima J. Pustejovskoga, a u drugih autora još se naziva *pomicanjem tipova* (*type shifting*), *prilagodbom* (*accomodation*), *obogaćenom kompozicijom* (*enriched composition*) i *implicitnom konverzijom* (v. Lauwers i Willems 2011: 1219). Koercija je usko povezana s pojmom nesklada (engl. *mismatch*) koji nastaje kada se inherentna značenjska obilježja nekoga jezičnog elementa očekivana u određenome kontekstu ne podudaraju sa značenjskim obilježjima okoline u kojoj se pojavljuje, bila ona konstrukcija, morfološki oblik, vrsta riječi ili što drugo (*ibid.*). Drugim riječima, koercija je semantička operacija, interpretacija koja nastaje da bi se razriješio značenjski sukob. Školski je primjer koercija komplementa, kao u izrazu *završiti knjigu*. Iako sasvim ovjeren i uobičajen, izraz zapravo krši osnovnu argumentnu strukturu jer fazni glagol

uza se traži dopunu drugim procesnim glagolom, npr. *završiti čitati/pisati knjigu*. Budući da je procesni glagol izostavljen a semantika izraza zahtijeva događajnost, imenica *knjiga*, inače sa značenjem fizičkoga predmeta, biva koercirana, “prisiljena” da se interpretira kao protežni događaj, istodobno zastupajući i sebe i implicitnu glagolsku radnju. Pri koerciji dakle zajednički djeluju dva procesa: s jedne strane snaga koercitivnoga elementa da nameće određeno čitanje (ovdje fazni glagol *završiti*), s druge fleksibilan značenjski potencijal koerciranoga elementa koji to nametnuto čitanje može polučiti (ovdje imenica *knjiga* koja može zastupiti čitanje/pisanje) (*ibid.*). Takvih je izraza u jeziku više no što bi se na prvu reklo (usp. *čuti alarm* – zapravo *čuti zvuk alarma*; *voljeti janjetinu* – *voljeti jesti janjetinu*, *plišani medo* – medo je inače živo biće, a ne gradivni predmet), pa su nesklad i koercija neizostavni pojmovi prvo u teoriji značenjske kompozicionalnosti jezika jer objašnjavaju kako se relativno proste temeljne značenjske strukture obogaćuju i pragmatički prilagođavaju, zatim pri objašnjenju mehanizma leksičke polisemije i pri sintaktičkoj unifikaciji te naposljetku u konstrukcijskoj gramatici, gdje služe kao dokaz da konstrukcije imaju vlastito značenje mimo onoga leksemâ koji se u njima pojavljuju.

Iz navedenoga je moguće uočiti problematičnost koercije: budući da je pojam uposlen u teorijama različite naravi (formalnoj sintaksi i semantici, konstrukcijskoj gramatici, kognitivnoj gramatici) koje opisuju različite jezične razine (semantiku, sintaksu, pragmatiku), počesto se njime opisuju različiti fenomeni i to u drukčijemu opsegu, što dovodi do opasnosti da koercija postane prazan pojam koji znači toliko toga da ne znači ništa. P. Lauwers i D. Willems (2011) promatraju aktualne teorijske trendove u koerciji i zapažaju da se mogu podijeliti u dvije velike struje.²⁴ U *sustavnoj koerciji* koercija se smatra mehanizmom koji sustavu omogućava ovjeru “nepredvidivih” izraza, “proizvodom načela nadjačavanja prema kojemu u slučaju neslaganja između konstrukcije i leksičke jedinice semantika konstrukcije pobjeđuje semantiku uključene leksičke jedinice” (*idem*: 1225), pri čemu je važna unutarnja koherentnost modela. S druge strane *govornička koercija* stavlja naglasak na zbiljsku uporabu i govorničku inovativnost pri stvaranju “neobičnih” izraza. Ona je orijentirana na psihološku stvarnost, a ne na formalni jezični uređaj: “koercija se obično doživljava kao (*online*) proces konfiguracijskoga nesklada u kojemu se vanjske kontekstualne informacije koriste za rješavanje problema u jezičnoj produkciji i interpretaciji” (*ibid.*). Usprkos problematičnim mjestima, npr. sličnosti s drugim vrstama nesklada i s čisto značenjskim mehanizmima kao što su metafora i metonimija, Lauwers i Willems vjeruju da koercija može biti zaseban pojam ako

²⁴ O prominentnim sadašnjim strujanjima i budućim izgledima svakako je ilustrativno izdanje časopisa *Linguistics* 49 (6) iz 2011. “New Reflections on Coercion”, u cijelosti posvećeno koerciji.

se dovoljno ogradi i pažljivije odredi: “U svakome slučaju, valja sačuvati složenu narav koercije, koja uključuje i nesklad – unutar određena sintaktičkog konteksta – i semantički učinak koji se može smatrati ishodom strategije rješavanja sukoba” (2013: 1232).

Toga su se zadatka – usustavljanja koercijskih pojava – latili J. Audring i G. Booij (2016). Kao prvo, priznaju stupnjevitu narav koercije pa najprije izdvajaju “meku” koerciju, odnosno semantičku fleksibilnost leksema u konstrukciji. Primjerice u izrazu *izrezati limun* misli se na limun kao voće, u *preliti limunom* na sok od limuna, a u *koktel s limunom* može značiti i komad voća i sok. U literaturi se obično samo drugi primjer smatra koercijom jer predstavlja nebrojivo čitanje tvarnoga entiteta (koercija nebrojivosti), no autori ističu da kod svih primjera “kontekst iskaza pokreće određeno čitanje riječi. Stoga se više kanonski slučajevi koercije mogu promatrati kao produžetak svakodnevnih fenomena. Razlika je u količini sile kojom djeluje kontekst” (*idem*: 621). Očitiji i snažniji primjer mehanizma jest koercija tipa. Najpoznatija je koercija vida u engleskome, kada se glagol koristi u drugome glagolskovidskom značenju od zadanoga, npr. *The tiger jumped for an hour* ‘Tigar je skakao (dosl. skočio) sat vremena’, gdje izraz *for an hour* prisiljava inače punktualni glagol *jump* da ima iterativno značenje tijekom čitava trajanja radnje, ili u hrv. *Odjednom znadoh odgovor*, gdje nesvršeni glagol stanja *znati* zbog prijedložne sintagme *odjednom* dobiva inkoativno, svršeno čitanje. U koerciju tipa autori još ubrajaju koerciju (ne)brojivosti (*Jedem sendvič od tune* /brojivo → nebrojivo/; *Popio je tri kave* /nebrojivo → brojivo/), prijenos referencije (*Zbogom, mrki medo* [kovanica od 5 kuna] i *Radiću* [novčanica od 200 kuna]! /*dan.hr*, 28. 12. 2022/), i promjenu vrste riječi (*ne-hrvatska politika* /odnosni pridjev → opisni/; *moje drugo ja* /zamjenica → imenica/).²⁵ Nakraju autori prikazuju da koercija zahvaća neočekivane lekseme u mnogim konstrukcijama i jezičnim razinama te ih time obogaćuju, npr. engl. *He James Bonded her* ‘džeјmsbondao ju je [o ženi koja je umrla ispaljena sa sjedalom iz auta]’.

Na temelju triju prevladavajućih teorijskih gledišta Audring i Booij (2016) nude opću tipologiju koercije. Kod koercije odabiranjem (*by selection*) “rezultirajuće značenje otpočeka je dio semantičkoga repertoara koercirane riječi. Iz toga gledišta koercija uglavnom djeluje ‘odozdo prema gore’, sa samo malom ulogom konteksta koji odabire jednu interpretaciju iz niza alternativnih čitanja” (*idem*: 628). Tu bi spadala semantička koercija (*Umiješajte jaja u brašno*), ali i primjeri s komplementima i faznim glagolima (*kupiti knjigu* /fizički objekt/ – *raspravljati o knjizi* /apstraktni sadržaj/ – *završiti knjigu* /događaj/). O takvoj koerciji autori kažu: “Stav da je koercija zapravo raširen, uobičajen i nezamjetan proces, pri čemu samo

²⁵ V. i Tušek (2019: 6–22). Uopće je to jedini hrvatski rad koji se pobliže bavi koercijom, najviše onom komplementa faznih glagola.

granični slučajevi privlače pozornost (govornika i istraživača jezika), nagoviješten je na nekoliko mjesta u literaturi [...] Podržavamo ovo stajalište uključivanjem kontekstualne prilagodbe u naše shvaćanje” (*ibid.*). Druga vrsta koercije jest koercija obogaćivanjem (*by enrichment*), što se odnosi na kontekstualno proširenje leksičke semantike, pri čemu bitnu ulogu ima “adapter”, jedinica koja “odozgo prema dolje” pripaja dodatno značenje izrazu. Koercija vida, komplementa, prijenos referencije i inovativne metonimije (*Ovo je 15 vatrenih* /vijesti.hrt.hr, 23. 7. 2023/, *vatreni = kuhari*) nastaju tako. Obogaćivanje je zadovoljavajuća analiza slučajeva gdje je “izvorna semantika koercirane leksičke jedinice još je uvijek prisutna u konačnoj interpretaciji” (*idem*: 631). Slična mu je posljednja, treća vrsta koercije – koercija nadjačavanjem (*by override*), kod koje je “kontekstualna sila odozgo prema dolje najjača; ona mijenja, zamjenjuje ili uklanja svojstva koercirane jedinice” (*idem*: 628). Jedinica dakle gubi izvorna svojstva i dobiva nova, nametnuta i često nespojiva s prošlima (npr. novu morfologiju), što je slučaj s koercijom brojivosti, promjenama vrste riječi i s tzv. radikalnim koercijama u frazemima, gdje konstrukcijsko značenje sasvim zamjenjuje leksičko (npr. u *boli me kifla/pipi/kuki/kiki/čošak...* ‘nije me briga’ značenje konstrukcije ostaje isto bez obzira na odabir leksema, štoviše konstrukcija odabranomu leksemu nameće /vulgarno/ značenje). Iako kadšto suprotstavljene, te su tri vrste koercije dijelovi kontinuuma *odabiranje – obogaćivanje – nadjačavanje*, gdje odabiranje predstavlja najslabiji utjecaj konteksta, a nadjačavanje najjači, dok “[o]bjedinjavajući čimbenik jest stupanj utjecaja složenih sintaktičkih ili morfoloških struktura odozgo prema dolje na leksičko značenje – ili, iz druge perspektive: stupanj do kojega leksičko značenje doprinosi značenju iskaza” (*idem*: 635).

Za nas je najvažnije kako se koercijom mogu objasniti promjene vrste riječi, posebice pridjeva u imenice. Procesima kategorijalne promjene u konstrukcijskoj gramatici pozabavila se K. Van Goethem (2017). Na temelju sedam kriterija – (ne)automatičnosti, prisutnosti obličnoga markera, trenutačnosti/postupnosti, ovisnosti o kontekstu, stupnju promjene, ulaznim jedinicama i usmjerenosti (*idem*: 36–8) – autorica definira četiri procesa: afiksalsnu derivaciju, konverziju, transpoziciju i reanalizu. Afiksalsna derivacija iskazana je morfološkim markerom, trenutačna je i potpuna, neovisna o sintaktičkoj okolini (*crn* → *crn-ilo*). Konverzija je sve to isto, samo bez iskazana morfološkog markera (engl. *run*_V ‘bježati’ → *run*_N ‘bijeg’, hrv. *mlâda*). Transpozicija je slična konverziji, ali je naprotiv gramatički, a ne tvorbeni proces, ovisna je o kontekstu, rezultira *ad hoc* funkcionalnom promjenom i nastaje semantičkom koercijom. Primjeri su npr. njem. *Diese Frau ist Klasse* ‘Ova je žena divna (dosl. klasa)’ i engl. *That’s fun* ‘To je zabavno (dosl. zabava)’, u hrvatskome onda *Ženska je bomba* i *Rečeno nije istina*. Konačno, reanaliza često slijedi nakon transpozicije u sklopu gramatikalizacije, a označava o

kontekstu snažno ovisnu, markerom neoznačenu promjenu vrste riječi koja se ne treba provesti dokraja, npr. engl. *I'm going [to V] → I'm going to [V]* i hrv. *To je predòbro → To je prè dòbro → To je prè*. Nadalje u okvirima konstrukcije gramatike, tj. konstrukcijske morfologije (v. Booij 2018), Van Goethem (2017: 51–2) zaključuje da ako se riječi mogu promatrati kao konstrukcije, onda se leksičke kategorije mogu smatrati shematskim instancijama konstrukcija, tj. apstraktnim shemama. Do kategorijalne promjene i nakon toga konstrukcionalizacije (postanka nove konstrukcije) dolazi jer “stavka koja je izvorno povezana samo s jednom shematskom kategorijom može, uglavnom na semantičkoj osnovi, početi razvijati veze s drugom kategorijom” (*ibid.*). Prednosti su takva pristupa što može objasniti raznolikost ulaznih jedinica glede veličine (morfem, riječ, sintagma), njihovu raznolikost glede funkcije (postupan prijelaz jedne u drugu) te važnost i ovisnost o kontekstu u cijeloj situaciji (*idem*: 53–4).

Analizu francuskih PIP-ova u okviru koercijskoga pristupa donose P. Lauwers (2008; 2014), koji analizira apstraktnu konstrukciju, te D. Amiot i D. Tribout (2018), koje analiziraju onu ljudsku. Prethodne analize smatraju manjkavima jer loše opisuju specifičnosti sintakse i morfologije francuskih PIP-ova. Sintaktičkim pristupima koji zagovaraju elipsu može se prigovoriti da se kod ljudskih PIP-ova ne može rekonstruirati imenica *personne* ‘osoba’, a da izraz ima isto značenje; kod nekih izraza ona se uopće ne može pretpostaviti, postoji neslaganje u ženskome rodu imenice i muškome PIP-ova, a mnogi ljudski PIP-ovi nemaju odgovarajuću imenicu za svojstvo od koje bi bili derivirani (Amiot i Tribout 2018: 209). Usto za apstraktne PIP-ove Lauwers (2014: 211) navodi da im se ne može providno rekonstruirati imenica niti se može objasniti zašto se ne mogu dodati pridjevski modifikatori ako postoji pretpostavljena (pro)nominalna glava. Morfološku konverziju kritiziraju jer ni jedni ni drugi PIP-ovi nemaju sve imeničke značajke (dakle izlazni proizvod nisu potpune imenice); njihov je nastanak ovisan o sintaktičkoj okolini i neuobičajeno je produktivan te nisu značenjski istovjetni sa svojim afiksanim pandanima (Amiot i Tribout 2018: 210; Lauwers 2014: 212–3). Lauwers (*ibid.*) komentira da iz istih razloga ni leksički pristupi rekategorizacije nisu zadovoljavajuće teorijsko rješenje, stoga se i on i autorice okreću ka konstrukcijskoj gramatici i koerciji.

Autori tvrde da je u obama slučajevima, i kod ljudskih PIP-ova i kod apstraktnih, riječ o koerciji nadjačavanjem. Do nje dolazi zbog nesklada između kategorijalne odredbe riječi i njezine funkcije na koji se potom primjenjuje načelo nadjačavanja: ako dođe do sukoba leksičkoga značenja jedinice i strukturnoga značenja konstrukcije, prevagu će odnijeti gramatička struktura (Lauwers 2014: 216). To znači da će inherentna obilježja leksema biti izmijenjena ili u radikalnu slučajnu čak uklonjena kako bi se polučila odgovarajuća ovjerena semantička interpretacija izraza. Lauwers (*idem*: 217–8) zato predlaže konstrukciju imenske

sintagme s tvarnim identitetom (engl. *Mass identity noun phrase construction*), koja ipak ne uklanja inherentna leksička obilježja uključenih leksičkih jedinica, nego samo mijenja neka od njih uključujući vrstu riječi (*ibid.*): “trebamo jasno razlikovati UNUTARKATEGORIJALNE (N > N) i MEĐUKATEGORIJALNE pomake (Adj > N); drugim riječima, sintaktičke posljedice pomaka u odnosu na modifikaciju mnogo su drastičnije u slučaju NA-ova [apstraktnih PIP-ova] nego u slučajevima koji uključuju brojive imenice i nebrojive [tvarne] imenice” (Lauwers 2008: 168). Konstrukcija je povezana s determinacijskom konstrukcijom, od koje nasljeđuje tipične sintaktičke funkcije i ponašanje (modifikaciju pridjevima i sl.). Sama glava jest pridjev, no cjelina ima imeničku narav i značenje “skup referenata definiranih svojstvom x (↓1) [oznaka za nasljeđivanje čega od konstrukcije] i konstruiranih poput homogene mase [tvari] nerazlučivih entiteta” (*idem*: 171).

Slijedom Lauwersove analize Amiot i Tribout (2018) predlažu *mutatis mutandis* jednak pristup ljudskim PIP-ovima. Razlika je to što oni nemaju tvarno i nebrojivo, već individualno i brojivo čitanje (usp. Glass 2013; Alexiadou 2015):

ta vrsta koercije modificira i semantičku klasu pridjeva (svojstvo → predmet) i njegovu pragmatičku funkciju (modifikacija → referencija), što je vjerojatno najviši stupanj koercije. Taj dvostruki pomak (semantičke klase i pragmatičke funkcije) objašnjava zašto se koercirane otpridjevske ljudske imenice [ljudski PIP-ovi] vladaju poput pravih imenica [...]: ta vrsta koercije dovodi do prototipičnih imenica, odnosno stavki koje označavaju predmete i funkcioniraju referencijalno (Amiot i Tribout 2018: 213).

Ističu tri prednosti koercijskoga pristupa: on objašnjava zašto su takve jedinice imenice po uporabi, a pridjevi po naravi, kao i njihova mješovita svojstva; ljudski i apstraktni PIP-ovi mogu se analizirati razdvojeno (u sintaktičkim pristupima analiza je obično jedinstvena i time kompliciranija); velika produktivnost pojave lako se tumači. Usto se preferencija određenoga gramatičkog broja može smatrati posljedicom semantičke koercije, a morfološka prilagodba oličenjem stupnja usidrenja i leksikalizacije (*idem*: 213–6). Držeći konstrukcijski pristup zadovoljavajućim, Lauwers će (2014: 222) o PIP-ovima općenito zaključiti: “ti oblici s hibridnim svojstvima čisto su kontekstualni fenomen utoliko što proizlaze iz neskladâ između kategorije i konstrukcije (ili tehnički rečeno, specifikacijâ značajaka određenih utora unutar konstrukcije), što dovodi do konstrukcijskih nadjačavanja koja uključuju učinke koercije”. Ako su sintaktički pristupi uglavnom odgovarali na pitanje *što* se kod PIP-ova zbiva, a konverzijski na to *kako* se oni mijenjaju, tada su koercijski odlučni da objasne *zašto* se taj fenomen uopće događa. Zbog toga sva tri pristupa – unatoč njihovim razlikama i neslaganjima – smatramo u osnovnim crtama međusobno upotpunjujućima i svrsishodnima pri teorijskoj analizi PIP-ova.

4. Gramatički opis hrvatskih poimeničenih pridjeva

Raznovrsnost teorije iskoristiva je tek ako se može valjano primijeniti na konkretan opis jezika. Hrvatski PIP-ovi opisivani su poopćeno, uz načelne napomene o njihovom sintaktičkom i morfološkom vladanju, a o semantici nikakve. Da bismo ponudili opširniji i sustavniji opis čitava fenomena, oslonit ćemo se prije svega na koncizan ali instruktivan opis ruskih PIP-ova iz pera O. Swana (1980), koji je prikladan jer je nastao za slavenski jezik blizak hrvatskomu pa su i mehanizmi fenomena uvelike podudarni.

Prilikom definiranja PIP-ova u § 2.4 poimeničenje smo opisali kao postupne preinake imenske sintagme. Izdvojit ćemo tri glavna stupnja preinake koji tvore *pretpostavljeni model poimeničenja* (usp. Swan 1980: 397, 401):

Dakle u prvome stupnju moguće je ispustiti (izbrisati) imenicu iz imenske sintagme, drugi prikazuje nužnu sintaktičku i neki stupanj morfološke prilagodbe osamostaljenoga pridjeva, a treći semantička ujedinjenje leksičkih značenja odnosno pridjevske modifikacijske i imeničke referencijske funkcije. Pritom dvosmjerna strelica ukazuje uvjetovanost trećega i ostalih stupnjeva, a isprekidana strelica na to da kod nekih PIP-ova nema prvoga stupnja, odnosno da im se ne može rekonstruirati ispuštena imenica.

Također preuzimamo podjelu PIP-ova u devet skupina po Swanu (1980: 398):

1. participi (glagolski pridjevi) u značenju ‘onaj/oni koji V’, ‘ono što V’: *učeni, neiskazano*;
2. fizički epiteti: *bradati, debeli*;
3. epiteti stanja ili uvjeta: *pijani, bolesni*;
4. afektivni epiteti: *dragi, prokleti*;
5. zamjениčki pridjevi: *prvi, svaki, drugi* ‘ostali’, *neki, svi*;
6. apstraktne imenice srednjega roda: *zlo, dobro, blago, lijepo, pohano*;
7. prezimena: *Gajski, Petrov*;
8. činovi, titule, zanimanja, zanati: *velečasni, mlada, časna, glavni, presvijetli, posilni, dežurni, poštovani*;
9. pridjevi s ispuštenom (izbrisanom) imenicom.

Skupine se mogu podvesti pod nekoliko vrsta. PIP-ove srednjega roda iz skupina 1–5 pridružiti ćemo skupini 6 i nazivati ih *apstraktnim PIP-ovima*. PIP-ove muškoga i ženskoga roda iz skupina 1–5 nazivat ćemo *ljudskim PIP-ovima*, a uz njih ćemo uvjetno razmatrati *PIP-ove za zanimanja* (skupina 8) i *proprijalne (vlastite) PIP-ove* (skupina 7). Skupinu 9, PIP-ove s ispuštenom imenicom, odvajamo zasebice. Tijekom analize preispitat će se je li takva podjela dobra ili bi ju trebalo prepraviti.

U narednim ćemo poglavljima opisati flektivne i derivacijske značajke hrvatskih PIP-ova s posebnim osvrtom na proprijalne PIP-ove, ispitati mogućnosti ispuštanja imenica u imenskoj sintagmi te proučiti osobitosti ljudskih i apstraktnih PIP-ova i dotaći se njihova leksikografskoga tretmana. Kvantitativne podatke, gdje ih navodimo, iscrpli smo s pomoću alata Sketch Engine²⁶ iz računalnih korpusa hrvatskoga jezika – Hrvatskoga mrežnog korpusa (hrWaC 2.2, RFTagger) kao primarnoga vrela sa spontanim, razgovornim jezikom u kojemu su PIP-ovi frekventniji i Hrvatske jezične riznice (Riznica v0.1) kao sekundarnoga vrela sa standardnim jezikom – ili, rjeđe, pretragom Googlea. Gdje su potrebne, definicije leksemâ navodimo prema Hrvatskome jezičnom portalu i Školskome rječniku hrvatskoga jezika.²⁷ Primjere iz dijalekata i žargonâ donosimo po vlastitu nahođenju.

4.1. Flektivne i derivacijske značajke

Prema pretpostavljenome modelu razvoja PIP-ova pošto iz raznih razloga ispadne imenica u imenskoj sintagmi (ako je je uopće bilo, v. § 4.2), pridjev zauzima njezino mjesto glave sintagme i preuzima na sebe tipične imeničke sintaktičke funkcije. U tome trenutku nastaje nesklad između toga novog gramatičkog značenja i zadržanoga pridjevskog oblika, koji svojim izrazom i dalje upućuje na staru pridjevsku funkciju. To trvenje preslikava se na morfološke značajke PIP-ova, koje pokazuju izrazitu neujednačenost na planu i fleksije i derivacije, promatrano i među PIP-ovima i unutar kako kojega PIP-a samoga, jer se pridjev kadšto nastoji i morfološki prilagoditi novoj sintaktičkoj ulozi.

Hrvatske gramatike zapazile su da se PIP-ovi morfološki, točnije flektivno vladaju ponešto drugačije u usporedbi s uobičajenim pridjevima i imenicama. U već spomenutoj podjeli prema stupnju morfološke prilagodbe pridjevskoga oblika imeničkomu Barić i dr. (1997: 51–2) zamjećuju da PIP-ovi mogu ili potpuno ostati pridjevi (npr. nadimak N jd. *Cf̄nī* – G jd.

²⁶ <https://www.sketchengine.eu/> (pristup 25. 6. 2023)

²⁷ <https://hjp.znanje.hr/> i <http://rjecnik.hr/> (pristup 25. 6. 2023)

Cr̄nōga) ili se potpuno promijeniti u imenicu (npr. N jd. *blāgo* – G jd. *blāga*). Usto priznaju i mogućnost djelomične prilagodbe, kada kod PIP-a supostoje pridjevski i imenički oblici: “Pripadnost imenicama odražava se, s vremenom, i u deklinaciji, pa neke od tako nastalih imenica uz likove po pridjevskoj deklinaciji imaju i likove po imeničkoj deklinaciji: D jd. *mlādōj* i *mlādi*, L jd. (u) *Slānōme* i (u) *Slānu...*” (*idem*: 301).

Deklinacija PIP-ova usko je vezana za pitanje paradigmi i deklinacijskih vrsta u hrvatskome uopće.²⁸ Tradicionalno se izdvajaju tri imeničke deklinacijske vrste, određene prema flektivnome nastavku u genitivu jednine: vrsta *a* (*stol-∅* – *stola*), vrsta *e* (*sob-a* – *sob-e*) i vrsta *i* (*kost-∅* – *kost-i*). U hrvatskome postoje i tri gramatička roda – muški, ženski i srednji – koja su u tijesnoj vezi s navedenim deklinacijskim tipovima. Imenice muškoga i srednjega roda prototipično pripadaju vrsti *a*, a imenice ženskoga roda vrstama *e* i *i*. Oblik igra važnu ulogu i pri svrstavanju nekoga leksema u koju od deklinacijskih vrsta, jer je prototipično da imenice muškoga roda u nominativu jednine završavaju na *-∅*, imenice srednjega na *-o/-e*, a imenice ženskoga na *-a*, pa će govornici novonastalim i/ili nepoznatim riječima automatski, po obliku, pripisivati navedene rodove (v. Pišković 2011: § 4).²⁹ Međutim tradicionalne deklinacijske vrste ne opisuju dokraja čitav skup imenica u hrvatskome. U gramatičkim opisima uglavnom su se izostavljale rubne, posuđene i “neobične” imenice (npr. indeklinabilne, poput *mis*), strana vlastita imena i sl. Prigovor tomu u svojim radovima iznosi B. Tafra, koja prva u hrvatskoj lingvistici predlaže dvije dodatne deklinacijske vrste, jednu kojom bi se opisivala deklinacija poimeničenih pridjeva, tj. imenica pridjevnoga oblika (*Hrvatska, studeni, velečasni...*) i jednu u koju bi spadale indeklinabilne imenice (*mis, lejdi, don, fra, Ines, Dolores...*) (2004: 171–2). Taj je prijedlog prihvaćen u novijoj jezikoslovnoj literaturi (usp. Pišković 2011; Marković 2012), čime je otvoren put da se PIP-ovi napokon promatraju u sklopu imeničkoga sustava, odnosno da se i po morfološkome kriteriju tretiraju kao da su punopravne imenice. Zbog mnogobrojnih značajnih uvida odlomak glede PIP-ova prenosimo u cijelosti:

Dio je imenica nastao poimeničenjem pridjeva i one su činjenica imeničkoga sustava. Takve su: *Hrvatska, Novi, zeleni, slatko, velečasni*. Rijetko te imenice prelaze u jednu od triju sklonidbenih vrsta, kao što je slučaj s imenicama *dobro, zlo, Draga, Petrovo*. Većina ostaje u pridjevnoj sklonidbi. *Hrvatska gramatika* ima poglavlje “Promjena poimeničenih

²⁸ Pišković (2011: 83, fusnota 101) objašnjava terminološku zbrku među pojmovima *paradigma, flektivna/morfološka klasa / sklonidbena/deklinacijska vrsta/tip* i *deklinacija*. Sukladno s tim *paradigmom* ćemo nazivati apstraktan skup morfosintaktičkih obilježja koji se ostvaruju flektivnim oblicima leksema određene vrste, *deklinacijskom vrstom* konkretan ostvaraj paradigme kroz flektivne realizacije, a *deklinacijom* flektivnu mijenu leksema u paradigmi / deklinacijskoj vrsti. Podvrstu deklinacijske vrste zvat ćemo *deklinacijskim obrascem*.

²⁹ Odnos roda i deklinacijskih vrsta mnogo je složeniji no što opisasmo, pa upućujemo na Pišković (2011) za minucioznu analizu te problematike. Za opis hrvatskih deklinacijskih vrsta v. npr. Marković (2012: § 6.5).

pridjeva”, ali se u njem za riječi kao što su *Novi* i *Zrinski* tvrdi da su pridjevi koji imaju značenje imenice i koji zadržavaju oblik pridjeva. Budući da je riječ većinom o imenima [FUSNOTA: Osim imena ima dosta i općih imenica u sva tri roda, npr. *velečasni*, *večernja*, *cijelo*.], nema nikakve dvojbe da su ta imena imenice i da se ne sklanjaju ni po jednoj od triju sklonidbi. To je razlog zašto u poglavlje o imenicama treba uvesti četvrtu sklonidbenu vrstu, pridjevnu. Postavlja se pitanje je li ona u potpunosti pridjevna. Ona jest pridjevna, a izuzeci se trebaju pobrojiti. Instrumental *Čehovom* i *Turgenjevom* morfološki je pokazatelj završene konverzije (Tafra 2004: 71).

Četvrta, pridjevna ili vrsta *g* obuhvaća imenice nastale konverzijom od pridjeva te domaća i strana (slavenska) imena i prezimena pridjevna podrijetla (Marković 2012: 282–3).³⁰ Otvorena je, ali slabo plodna jer “ovisi o količini stranih imena pridjevskog oblika koja će u nju ući, domaćih riječi koje bi u nju ušle malo je (ovise o konverziji, koja i nije osobito plodan postupak)” (*ibid.*), a dijelom i zato što će neke konvertirane imenice “pobjeći” u koju od glavnih imeničkih vrsta (*a* ili *e*), recimo ženska vlastita imena (*Jasna*, *Draga*).

No izdvajanje deklinacijske vrste *g*, “pridjevne”, iako metodološki opravdano, ipak ima nekoliko prijepornih mjesta. Prvo, u usporedbi s drugim deklinacijskim vrstama vrsta *g* znatno je raslojenija i neujednačenija kroz čitavu paradigmu. Pišković (2011: 86) primjećuje da se u njoj nalaze imenice svih triju rodova (m. r. *velečasni*, ž. r. *mlada*, s. r. *blago*) i barem dvaju ili triju deklinacijskih obrazaca (određenih odnosom N – G: *-a – -e /Hrvatsk-a – Hrvatsk-e/; -il-o – -og(a) /studen-i – studen-og(a)/*; u potonjoj se mogu razdvojiti imenice s A-G sinkretizmom */G i A posiln-og(a)/* od imenica s A-N sinkretizmom */N i A Nov-i/*). Dapače, zašto se ti obrasci jednako tako ne bi promatrali kao zasebne deklinacijske vrste, pa bi se govorilo o (najmanje) dvjema pridjevnim deklinacijskim vrstama imenica, jednoj za imenice muškoga i srednjega roda te jednoj za imenice ženskoga? Drugo, vrsta *g* nema jedinstvene flektivne morfeme (gramateme). Naime glavne deklinacijske vrste u načelu imaju po jedan gramatem (ne brojeći alomorfe) u paradigmatškoj ćeliji, barem u slučaju kosih padeža (N jd. značajna je iznimka, G mn. također, ali manja). Gledajući tablicu paradigme pridjevne deklinacije u Pišković (2011: 89), vidljivo je da velik broj ćelija sadrži dva različita gramatema, što samo po sebi ne bi bilo toliki problem da oni nisu usustavljeni, tj. pojavljivanje jednoga nastavka u jednome padežu povlači pojavljivanje točno određenoga drugog u drugome padežu (*dobr-o – dobr-a – dobr-u* naspram *Prečk-o – Prečk-oga – Prečk-omu*). To upućuje da pridjevna deklinacija stvarno

³⁰ Koliko je moguće, pokušavamo dosljedno terminološki razlikovati odrednice na *-sk-* u značenju odnosa (*pridjevski* ‘koji se odnosi na pridjev’) i one na *-n-* u značenju pripadnosti ili sličnosti (*pridjevni* ‘koji pripada pridjevu, koji je nalik na nj). Zato ćemo npr. reći *imenička pridjevna deklinacija* – to je deklinacija nalik onoj pridjeva, ali koja se odnosi na imenice, koja njih zahvaća.

obuhvaća više deklinacijskih vrsta, moguće čak paradigmi, pa se ne može smatrati deklinacijskom vrstom *per se*. Treće, u novijoj se literaturi mnogo mjesta potrošilo na dokazivanje da gramatem kod imenica ne nosi informaciju o rodu, nego o deklinacijskoj vrsti (v. *idem*; Marković 2012) jer se rod utvrđuje sintaktički, slaganjem, a ne može se odrediti na osnovi oblika leksema. Drugim riječima, gramatem *-a* u *mam-a* i *tat-a* ne može sadržavati obilježje [ženski rod] jer je *tata* muškoga roda (*ova mama* naspram *ovaj tata*), nego uz obilježja [nominativ, jednina] iskazuje i obilježje [vrsta *e*]: *tat-a* – *tat-e* kao i *mam-a* – *mam-e*. S druge strane pridjevi u svojim gramatemima kao obilježje sadrže rod, npr. gramatem *-i* u *crn-i* nosi informacije [nominativ, jednina, muški rod, “određena” vrsta]. Očigledno je da imenice u imeničkoj deklinacijskoj vrsti *g* (i PIP-ovi općenito) na jednak način, “mocijski”, svojim flektivnim morfemima iskazuju rod – one su *izomorfne* s obzirom na rod i oblik, što ih razlikuje od ostalih imeničkih vrsta. Drugim riječima, ne postoji PIP koji izgleda kao prototipičan pridjev jednoga roda, a zapravo je drugoga roda (**ov-a star-i*, **ov-o star-a*).³¹ Pritom upozoravamo samo na veoma prisnu vezu između gramatema i dodjeljivanja roda u vrsti *g* i kod PIP-ova, a ne tvrdimo da su ti gramatemi isti kao oni kod pridjeva. Naime pridjevi dobivaju obilježje roda zbog mocije, tj. paradigmatski imaju oblike za sva tri roda, dok imenice vrste *g* imaju jedan zadani rod poput svih ostalih, “pravih” imenica, dakle nemaju mociju (*Hrvatska* – **Hrvatski* – **Hrvatsko*), i baš je zbog toga rod bitan kriterij leksičkoga razlučivanja PIP-ova (v. § 4.2).

Navedeni prigovori nukaju na preispitivanje može li se deklinacijska vrsta *g* s punim pravom uvrštavati među imeničke i mijenjaju li se svi PIP-ovi po toj vrsti. Odgovor na to izbjeći ćemo razmatranjem *paradigme* PIP-ova, a ne njihove *deklinacijske vrste*. Naime leksem u svojoj paradigmi može pripadati različitim deklinacijskim vrstama, npr. *oko* u jedninskoj paradigmi pripada vrsti *a*, a u množinskoj *oči* pripadaju vrsti *i*. S obzirom na pređašnji zaključak da PIP-ovi iskazuju različit stupanj morfološke prilagodbe potrebno je pretpostaviti dvije krajnosti, dvije deklinacije kojima PIP-ovi popunjavaju svoju paradigmu. Na jednome kraju pretpostavit ćemo prototipičnu pridjevnu deklinaciju (dalje: PPD, v. Tablica 3), koja umnogome odgovara pridjevskoj “određenoj” vrsti, a na drugome prototipičnu imeničnu deklinaciju (dalje: PID, v. Tablica 4), koja se temelji na vrsti *a* za muški i srednji rod odnosno vrsti *e* za ženski. S obzirom na spomenuti izomorfizam gramatemi su prema rodu podijeljeni u deklinacijske obrasce.

³¹ Iznimka koja potvrđuje pravilo jesu ženska prezimena pridjevnoga oblika za muški rod koja spadaju u nultu deklinacijsku vrstu: N *Ana Cukovečki*, G *Ane Cukovečki*. Ipak, to ne ide protiv našega zaključka, čak naprotiv, jer takve imenice u kosim padežima “bježe” u vrstu *g* (*Ane Cukovečke*) upravo zato da im rod, gramatički i referencijalni (tj. spol), bude iskazan oblikom, što potvrđuje da su gramatemi u pridjevnoj vrsti izomorfni s rodom.

	<i>jednina</i>			<i>množina</i>			
	ž. r.	m. r.		s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.
N	-ā	-ī		-ō/-ē	-ē	-ī	-ā
V					-ē		
A	-ū	-ī	-ōg(a)/ēg(a)		-ē		
G	-ē	-ōg(a)/ēg(a)		-īh			
D	-ōj	-ōm(u/e)/-ēm(u)		-īm(a)			
L							
I	-ōm	-īm					

Tablica 3. Prototipična pridjevna deklinacija.

	<i>jednina</i>			<i>množina</i>		
	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.
N	-a	-∅	-o/-e	-e	-(ov/ev-)i	-a
V	-o/-a	-∅/-e/u				
A	-u	-∅		-a	-e	
G	-ē	-a		-ī/-(ā-)ā		
D	-i	-u		-ama	-ima	
L						
I	-ōm	-om/em				

Tablica 4. Prototipična imenična deklinacija.

Cilj nam je istražiti u kojoj se mjeri PIP-ovi u svojoj paradigmi mijenjaju po jednoj ili drugoj deklinaciji. Polazno je pitanje koliko se uopće te dvije deklinacije međusobno razlikuju. Usporedbom njihovih flektivnih morfema možemo zapaziti da su oni oblikom različiti u svim ćelijama paradigme osim u G i I jd. ž. r., koji u objema glase -ē odnosno -ōm. No to vrijedi samo ako u obzir uzimamo prozodijske značajke, točnije nenaglasnu duljinu koja se nalazi na svim gramatemima u PPD-u. Budući da je nenaglasna duljina u praktičnu smislu nerazlikovno obilježje uporabnoga hrvatskog jezika, jer niti ju mnogi govornici izgovaraju, niti ju čuju, niti se ona bilježi u pisanoj komunikaciji, slobodno ju možemo (a možda i trebamo) zanemariti pri opisu morfoloških značajaka. U tome slučaju situacija s deklinacijama osjetno je drukčija. Umjesto razlike u čitavoj paradigmi opreka se svodi tek na nekoliko segmenata. U jednini su razlikovne ćelije V i D/L ž. r., a kod m. i s. r. svi padeži osim N i A s. r. U množini za sve

rodove razlikovan je G, a za ž. r. i D/L/I. Potencijalno bi bio razlikovan i N mn. m. r. ako uzimamo u obzir dugu množinu u PID-u, no njezina je distribucija ograničena kod imenica, a kod PIP-ova se nikada ne javlja (*slijepi*, ne **sljepovi*). Pročišćen prikaz samo razlikovnih ćelija između PPD-a i PID-a nalazi se u Tablici 5.

	<i>jednina</i>			<i>množina</i>		
	ž. r.	m. r.	s. r.	ž. r.	m. r.	s. r.
N		-i -∅				
V	-a -o	-i -e/u				
A		-i -∅	-og(a)/eg(a) -a			
G		-og(a)/eg(a) -a		-ih -i/-(a-)a		-ih -(a-)a
D	-oj -i	-om(u/e)/em(u) -u		-ima -ama		
L						
I		-im -om/em				

Tablica 5. Razlikovni gramatemi pridjevne (lijevi parnjak) i imenične deklinacije (desni parnjak).

Sljedeće je pitanje kakve su distribucija i tendencija odabira razlikovnih gramatema kod PIP-ova u različitim stadijima poimeničenja (proizvoljno određenima za skupine po Swanu): polaznome (PIP-ovi s ispuštenom imenicom: *prometna* [nesreća], *srčani* [udar]), djelomičnome (zanimanja: *časna* [sestra], *milostiva* [gospođa]) i potpunome (ljudi i apstrakcije: *mlada*, *studen*).³² Preliminarne podatke dobili smo pretraživanjem korpusa, a u slučajevima kada korpus, nažalost, nije bio od pomoći vodili smo se vlastitom govorničkom intuicijom.

Za vokativ jednine ženskoga roda kod PIP-ova može se pretpostaviti prevlast sufiksa -a (*moja kemijska!*) iako je u slučaju potpunoga poimeničenja moguć ali ne i nuždan sufiks -o (*mlada!/mlado!*). Kažemo pretpostaviti jer je vokativ PIP-ova slabo posvjedočen i u govoru, a napose u pisanim tekstovima – od naših PIP-ova najviše potvrda imala je *milostiva*, njih oko dvadeset u Riznici, svih redovito na -a:

(30) – Ne, *milostiva*, ja bih samo da preživim. (H. Hitrec: Kolarovi, 2004)

Pritom je otegotna okolnosti to što, ako se i koristi, vokativ često dolazi u afektivnu oslovljavanju koga ili čega, a pojmovi koji se izriču PIP-ovima najčešće nisu takvi da bi im se

³² Ljudske i apstraktne PIP-ove proizvoljno smatramo djelomično poimeničenima u primarnome značenju (*slātkō* ‘ono što ima osobinu slatкости’), a potpuno poimeničenima u sekundarnome (*slātkō* ‘desert; voće kuhano u šećeru’) (v. § 4.3).

moglo obraćati (većinom su artefakti), pa ne čudi njegova rubna posvjedočenost, ipak prisutna ako PIP znači što živo (*časna!/?časno!*) ili se takvim doživljava (*Hrvatska!//Hrvatsko!*). Kod djelomičnoga poimeničenja -o će u pravilu biti neovjereno, kao u primjeru (31), a posebice kod ljudskih PIP-ova (**moja drago!*):

(31) *volim te, gumenaaaaa..... žvakača. žvakačice moja. slatka žvako.* (tportal.hr, ≤ 2013)

Kod D/L jednine ženskoga roda PIP-ovi imaju oba sufiksa, pri čemu je uobičajeniji pridjevni (*trajnoj, osobnoj*). Kod nekih je moguće upotrijebiti oba sufiksa, ponovo kod onih s većim stupnjem poimeničenja (*mladi/mladoj, časnoj/časni*). Nadalje imena zemalja isključivo imaju -oj: *Hrvatskoj, Finskoj, ...* (Barić i dr. 1997: 153), a izgleda da PIP-ovi na -sk- uglavnom odbijaju sufiks -i (*na Slavonskoj/*Slavonski [aveniji]*), vjerojatno jer je sufiks -sk- snažan signal pridjevnosti, ali to je nije pravilo:

(32) *Bio je i Balaban već na pregledu u Realu, a Olić je već potpisivao za Juventus, ali je nestalo tinte u kemijskoj* (forum.hr, ≤ 2013)

(33) *Pa čak i ako se radi o kemijski s posla.* (zivotna-skola.hr, ≤ 2013)

Slično tomu on može utjecati na to da prava imenica sporadično uzme pridjevni sufiks ako ona oblično dovoljno nalikuje pridjevu, npr. *kopačka – kopački / rubno zabilježeno kopačkoj*. Suprotno tomu PIP-ovi *vojna i bojna* pak imaju samo imenični sufiks -i (*vojni, bojni*) usprkos jasnoj pridjevnoj formi. Zanimljiva je *žvakaća [guma]*, koja dolazi s obama sufiksima u D/L (*žvakaći* 5 primjera / *žvakaćoj* 2 primjera):

(34) *Nikad nisam htjela ona s nikotinom, zbog presinga "u zvakacoj ima nikotina, pa nasmijes pusiti.."* (forum.hr, ≤ 2013)

(35) *Ako piše koliko je to UH na 100 g, izračuna se koliko ima jedna žvakaća i to je stvarno nešto sitno po žvakaći, kao što si i napisala* (forum.hr, ≤ 2013)

Uzmemo li u obzir njezin izraz, koji se često zapisuje i kao *žvakača*, moglo bi biti da se ona percipira kao imenica analoški prema imenicama slična oblika poput *plutača, natikača* i *glupača*, što bi u njezinu slučaju objasnilo širenje imeničnih sufikasa iako je veza s izvornom imenicom još snažna. Dakle valja imati na umu da oblik utječe na odabir i širenje sufikasa.

Premda se iz tablice čini da su muški i srednji rod u jednini komplicirani zbog brojnih kombinacija, situacija je zapravo jednostavna. PIP-ovi muškoga roda u pravilu zadržavaju sve nastavke pridjevne deklinacije (*velečasni – velečasnoga – velečasnome – velečasnim*),³³ osim, rijetko, ako izvorno imaju neodređeni oblik, pa se imenično, "neodređeno" dekliniraju, najčešće samo u nominativu (*sit-ø gladnomu!/?gladnu ne vjeruje*). Za instrumental valja spomenuti da je

³³ U hrvatskome prijevodu romana *Tajne Salema* Stephena Kinga (prevela Jelena Pataki Šumiga, Zagreb: Vorto Palabra, 2022) pronađen je primjer (str. 394): *Velečasne Callahane, ovako ću vam reći*. Nije jasno je li riječ o omašci, kako nam govori razum, ili o stvarnoj potvrdi imeničnoga nastavka za V jd. m. r.

riječ o mogućem razjednačavanju, tj. ne uzima se sufiks *-om* jer bi bio sinkretičan s *-om* iz I jd. ž. r., a opreka između muškoga i ženskoga roda bitna je kod ljudskih PIP-ova. Zbog čega se PIP-ovi muškoga roda odupiru prelasku u PID, teže je objasniti. Razlog najizglednije leži u nepostojanju odgovarajuće deklinacijske vrste u koju bi analoški prešli prema kanonskome obliku, nominativu. U hrvatskome imenice muškoga roda gotovo pa ne završavaju na *-i*,³⁴ pa su PIP-ovi *velečasn-i*, *posiln-i* i sl. izrazito neuobičajeni kandidati za imenice jer im se ne može lako pridružiti koja od glavnih imeničkih vrsta (usp. Marković 2012: 283). Dakle budući da u kanonskome obliku izgledaju upravo i jedino kao pridjevi, oni neće napuštati PPD, nego će imeničku funkciju podrediti pridjevnoj formi.³⁵

Srednji rod kod apstraktnih PIP-ova također zadržava pridjevne nastavke kod polaznoga i djelomičnoga poimeničenja (*crno – crnoga*). Pri potpunome poimeničenju kod nekih PIP-ova imenična deklinacije obavezna je jer služi za diferencijaciju značenja (*dòbro, zlò, blâgo, právo*), a kod drugih je ona posvjedočena mjestimice (*krivo – krivome/krivu*), slabo (*slatko – slatkoga/?slatka*, primjer (36)) ili pak nikako (*sitno* ‘sitan novac’ – *sitnoga/*sitna*).

(36) *Osim kuhanja slatka od šljiva na ovaj način, mogu se šljive i nadijevati, i to poparenim i oljuštenim bademima.* (kuharica.hr, ≤ 2013)

Naša je teza da sekundarno značenje potiče prelazak s pridjevne na imeničnu deklinaciju, ali nije posve jasno jesu li i kako odabir deklinacije i značenjski pomak povezani, pogotovo jer se mnogi PIP-ovi sa sekundarnim značenjem i dalje dekliniraju kao pridjevi, npr. *bijelo* ‘kokain’ – *bijeloga*.³⁶

Za razliku od muškoga roda kod srednjega PIP-ovi izgledaju poput tipičnih imenica srednjega roda (*dobro ~ selo*), pa zaprekâ glede forme pri prelasku u imeničnu deklinaciju nema. Moguće je da će neki PIP-ovi srednjega roda prijeći u PID da bi se razjednačili prema muškome rodu, tj. da se omogući razlikovanje apstraktnih PIP-ova (s. r.) od ljudskih (m. r.), npr. *razgovarati o zlu / razgovarati o zlome* (naravno, ako se to ne može razriješiti po izvornome značenju leksema).

U množini samo su dva razlikovna slučaja, G i D/L/I, a se čini da je njihova distribucija ujednačenija nego u jednini. U G suprotstavljeni su pridjevni sufiks *-ih* te imenični sufiksi *-i* (ž.

³⁴ Na *-i* završavaju uglavnom posuđenice, ali u njih je ono dijelom osnove, a ne flektivni morfem, npr. *kivi-ø – kivij-a, taksij-ø – taksij-a*. Prema našem znanju jedine hrvatske imenice muškoga roda na *-i* jesu *juni i juli (jun-i – jun-a, jul-i – jul-a)*, koje su em rijetke em snažno stilski obilježene.

³⁵ Tomu se može prigovoriti u drugome smjeru – zašto onda imenice muškoga roda koje završavaju na *-i* ne prisvajaju pridjevnu deklinaciju? Držimo da će se svaki govornik hrvatskoga složiti da *kivi, kikiriki, žiri, Toni, Beri* i sl. ni pod razno ne sliče pridjevima (naročito ne imena), pa se pridjevno neće ni deklinirati.

³⁶ Moguće da utjecaj ima narav značenjske promjene: možda se kod metafore (*blago, zlo, pravo*) deklinacija lakše mijenja nego kod metonimije (*bijelo, slatko, sitno*).

i m. r.) i *-a/-a-a* (svi rodovi). Srednji rod ima ograničenu distribuciju jer djelomično osamostaljeni apstraktni PIP-ovi nemaju množinu, ali da imaju, pretpostavljamo da bi imala pridjevnu deklinaciju, kao što je i u jednini. Ostaju dakle potpuno osamostaljeni, koji u G mn. redovito imaju imenični sufiks *(-a)-a*: *dobara, zala, blagâ*. S druge strane PIP-ovi muškoga roda zadržavaju PPD pa završavaju sufiksom *-ih*: *mladih, umrlih, bogatih; daljinskih, posilnih, velečasnih* itd.:

- (37) *U suiti kostima i maski, fratara, **velečasnih**, djetića i gospoja, izdvajali su se prije svih Branimir Donat kao fratar i Slobodan Prosperov Novak s bijelom perikom na glavi, a bio je tu i ministar kulturni Antun Vujić kao Zorro...* (Vjesnik online, 2000)

Da je razlikovanje potrebno, takvom bi se distribucijom ono i ostvarilo (ali nije potrebno jer je postignuto leksičkim ograničenjem s pomoću gramatičkoga broja). S PIP-ovima ženskoga roda situacija je nešto složenija. Kod potpunoga poimeničenja (koje je slabo posvjedočeno u množini) gramatem je obično iz PID-a (*mladâ*), dok se kod djelomičnoga koriste i pridjevni i imenični sufiks (primjeri su za PIP-ove *časna* i *žvakaća*):³⁷

- (38) *Što se tiče samostana i **časnih** o kojima pišete, iskreno ću reći da nisam baš oduševljen takvom vrstom življenja vjere.* (vecernji.hr, ≤ 2013)
- (39) *U ponedjeljak, 2.2., na blagdan Djevice Marije skupio se velik broj framaša, duhovnih asistenata te ostalih **časni** i fratara u Đakovu.* (blog.hr, ≤ 2013)
- (40) *Na kutiji **žvakaćih** ne piše da sadrže nepoznatu biljku jer je distributer, prema svemu sudeći, to jednostavno izbrisao nakon što mu je HZJZ odbio odobriti izlazak na tržište.* (24sata.hr, ≤ 2013)
- (41) *Sličnosti se lijepo jedna na drugu poput rastopljenih **žvakaća** pod prstima sudbine.* (mojblog.hr, ≤ 2013)

Čini se da prevlast stanovite deklinacije ovisi o samome leksemu, primjerice kod PIP-a *časna* u hrWaC-u imamo 64 potvrde za PPD-oblik *časnih* i 7 potvrda za PID-oblik *časni*, a za PIP *žvakaća* imamo 25 potvrda za PPD-oblik *žvakaćih* i 60 potvrda za PID-oblik *žvakaća*.

³⁷ Prilikom istraživanja na jednoj smo internetskoj stranici posvećenoj računarstvu naišli na zanimljivu raspravu o domaćoj inačici riječi *varijabla*, za koju su autori predložili da glasi *promjenljiva*, dakle domislili su se upotrijebiti PIP. Komentar autora, koji se bave računarstvom i elektrotehnikom (vjerujemo da se radi o knjizi *Naučite programirati uz C++* K. Čosića i P. Marendića, Zagreb: Element, 2009), prenosimo u cijelosti kao zgodan pogled nelingvistâ na našu istraživačku temu: "I mi smo se ispočetka nećkali, doduše ne oko toga da li da prevedemo varijablu ili ne, već kako da ju prevedemo. U konačnici smo odlučili da "promjenljiva" bude poimeničeni pridjev, što znači da je dekliniramo kao imenicu, a ne kao pridjev. Bilo je tu još i prijedloga poput "promjenljivica" i drugih, još smješnijih[.] Jedini je problem što se poimeničeni pridjevi u genitivu množine ne dekliniraju kao imenice, već kao pridjevi: *časna* - > *časnih* (ne *časana*) [mi se zbog *časni* s tim očito ne slažemo, R. S.], pa stoga pišemo "promjenljivih" mjesto "promjenljiva"[.] Naša je nada bila da će korištenjem hrvatske istoznačnice za varijablu čitatelju lakše sjest ideja promjenljivosti dotičnice[.] Sad, to šta se "promjenljiva" koristi u srpskom ne vidim kao argument protiv, no ni kao argument za. Mi smo pomno odvagali alternative i složili se da prijevod "promjenljiva" najbolje pristaje, makar u startu dovodio čitatelja u nedoumicu da li je riječ o pridjevu ili imenici. Čim se malo dalje zađe u knjigu, mislim da imeničnost promjenljive brzo sjedne" (dump.hr, ≤ 2013).

Nakraju kod polazno prilagođenih PIP-ova ženskoga roda uglavnom ostaje izvorni pridjevni sufiks *-ih* (*benzinskih, osobnih, osamdesetih*) iako ima uporabe i imeničnoga:

- (42) *Očekivao sam robnu kuću a ono jedna sobica u kojoj je sve (pre)skupo, od kemijski, privjesaka, do dresova.* (forum.hr, ≤ 2013)

D/L/I za muški i srednji rod bio bi razlikovni padež ako bi PIP-ovi u tim padežima koristili kraći pridjevni sufiks *-im* naspram imeničnomu *-ima*. Međutim uočeno je da uvijek dolazi dugi sufiks *-ima*, čime je dokinuto razlikovanje. Prevlast dugoga sufiksa obično se objašnjava važnim obličnim razjednačavanjem prema I jd. m. i s. r.:

Izbor dužega nastavka omogućuje točniju obavijest jer je razlikovan u odnosu na nastavak u I jd. Ako bi se u navedenoj rečenici [*Ja bih se (...) upustila i s oženjenima.*] upotrijebio kraći nastavak – *oženjenim*, ni iz konteksta se ne bi moglo sigurno utvrditi je li to I jd. ili I mn. (s jednim oženjenim ili s više oženjenih), štoviše, čitatelj te rečenice najvjerojatnije bi taj instrumental shvatio kao jedninu (Babić i dr. 2007: 440).³⁸

Kod ženskoga roda u D/L/I mn. suprotstavljeni su PPD-sufiks *-ima* i PID-sufiks *-ama*. Potpuno i djelomično prilagođeni PIP-ovi redovito dobivaju imenično *-ama* (*mladama, časnama, žvakaćama, milostivama*), pridjevno *-ima* neovjereno je. Polazno prilagođeni PIP-ovi mogu imati oba sufiksa:

- (43) *Jučer su policiji u Sisku i Kutini prijavljene dvije krađe goriva na benzinskima.* (cityportal.hr, ≤ 2013)
- (44) *Zašto bi tankali benzin na benzinskama kada možemo na istom mjestu izvaditi bateriju iz auta i zamijeniti je novom, punom.* (klik.hr, ≤ 2013)

U tome slučaju javljaju se tri kombinacije: omjer sufikasa može ići u korist pridjevnomu (*prometna, osobna [pogreška], matična*), može biti podjednak (*benzinska, osobna [iskaznica], mikrovalna, hitna*) ili može pretežati na stranu imeničnoga (*trajna, vozačka, kemijska*).³⁹ Iz navedenoga vidljivo je da se u D/L/I mn. ž. r. dogodio najjači prodor imenične deklinacije prema pridjevnoj. Razlog je tomu to što *-ama* jednoznačno upućuje na ženski rod, dok je *-ima* sinkretično za sva tri roda, pa se preuzimanjem imeničnoga sufiksa razlučuju ponajprije ženski i muški rod (usto što se time imenička uporaba PIP-ova razlučuje od pridjevske). To je bitno kod ljudskih PIP-ova, ali i kod onih koji su nastali od istoga pridjeva, a različita su roda (*vozački [ispit] i vozačka [dozvola]*). Kod takvih bi uporaba pridjevnoga *-ima* uzorkovala komunikacijski nepoželjnu hominimiju (*vozačkima [ispitima/?dozvolama]*), koja se može lako razriješiti

³⁸ Uzgred rečeno, u ostalim slučajima navesci kod pridjevnih sufikasa (*-og(a), -om(e/u)* itd.) za PIP ove nisu suštinski važni, pa ih nismo ni istraživali. Iako norma i birani stil propisuju da bi za osamostaljene pridjeve valjalo koristiti oblike s naveskom, u uporabi svak govori kako mu drago. I da jesmo proučavali distribuciju dužih i kraćih sufikasa, ne vidimo što bismo poslije s tom informacijom mogli korisnoga učiniti.

³⁹ Prema korpusnim podacima iz hrWaC-a, drugdje je možda drukčije stanje.

s *-ama*. Istaknutost toga sufiksa kao markera ženskoga roda tolika je da ga relativno lako prihvaćaju i PIP-ovi s istaknutim pridjevnim oblikom, npr. oni na *-sk-*, koji se, čini se, obično nevoljko podređuju imeničnoj deklinaciji.

Iako smo naglasna obilježja ranije izuzeli iz analize jer nisu općeprisutna ni razlikovna u svih govornika, ipak nije naodmet usputno proučiti njihovu distribuciju. Zanimalo nas je postoji li kod PIP-ova razlika u nenaglasnoj duljini u inače nerazlikovnim ćelijama koja bi ipak sugerirala je li riječ o pridjevnoj ili imeničnoj deklinaciji. Za provjeru smo izabrali N i A ž. i s. r. u jednini (*-ā/-a*, *-ū/-u*; *-ō/o*) te N i A svih rodova u množini (*-ī/-i*, *-ē/-e*, *-ā/-a*), a posebice D/L/I m. i s. r. u množini (*-īma/-ima*). PIP-ovi različita stupnja prilagodbe u odgovarajućim smo oblicima umetnuli u izmišljene rečenice koje je zatim pročitao dvoje izvornih novoštokavskih govornika s izraženim nenaglasnim duljinama u govoru.⁴⁰ Dobiveni su sljedeći rezultati:

Mladoženja i kum krenuli su po mlādū, ali su skrenuli na bènzīnskū natočiti gorivo.

U kafīcu smo platili papīrnaīma, ali blagajnica nam nije imala sītno/sītno za vratiti.

Čāsnā je velečāsnīma objašnjavala da ne smiju žvakati žvākāčē/žvākāce tijekom mise.

Volim jesti slātko od višanja koje sprema moja stārā.

Otkako mu je nestala kēmījska, u tramvaju nije mogao pisati kazne stārījīma.

Ōsobna i zdrāvstveno odavna su mi se istekli, a sad moram i po novu vòzāčkū.

Moja drāgā i ja stvoreni smo jèdnō za drùgō.

Projurili su kroz crvenō jer su se žurili na māturalnū.

Osjetila je poziv od Boga pa je odlučila otići u čāsnē.

Počeo je tvrditi da su ga oteli mali zèlenī, pa je po njega došla hītnā da ga odveze na ĩntenzīvnū.

Iz zla u gòrē/gòre: na autocesti se, nažalost, svakodnevno događaju brojne prómētnē.

Na svim ūzvrātnīma vèznī su odlično igrali, ali òbrambenīma je sudac stalno davao žūtē.

Svi velečāsnī upozoravaju na zla ovoga svijeta i propovijedaju o dòbrima koja nas čekaju u rajū.

Bògati/bògatī postaju još više bogati, ali za siròmašne/siròmašnē situacija ne sluti na dòbro.

Milostīva je svoje pòsīlnē/pòsīlne upozorila da uz pòhānō/pòhano i frāncūskū radije pije c̀rnō nego bijēlō.

Koliko se može razaznati, PIP-ovi zadržavaju pridjevski oblik i PPD, i to određeni s nenaglasnim duljinama. U nekim slučajevima bez duljine možda se zapravo radi o neodređenoj obliku pridjeva (*bògati/bògatī*), pogotovo ako to sugerira i naglasak, ali kod

⁴⁰ Riječ je o dubrovačkome i o splitskome govoru. Na pomoći zahvaljujemo Luciji Stahor i Tomislavu Danielovu.

onih pridjeva koji taj oblik nemaju mogla bi biti riječ o imeničnome sufiksu (*kémījska, žvākaće*). Pri snažnu stupnju poimeničenja očekivano izostaje duljina (*milostiva, dobrima*), ali ne u svim primjerima (*mlâdū, stârā*). Umjesto ikakva konačna zaključka pozivamo na daljnje istraživanje naglasnih značajki PIP-ova, napose jer je kod nekih primjetljivo nepodudaranje ne samo nenaglasne duljine nego i samoga naglasaka s izvornim pridjevom (prid. *milòstivā* – PIP *milostiva*, prid. *čâsnā* – PIP *čâsnā/čâsnā*). Također se uočava nedosljednost naglasaka s obzirom na (ne)određenost oblika od kojega bi PIP bio izveden (*dòbro* od neodređenoga, određeno bi bilo *dòbro*, ali *slătko* od određenoga, neodređeno bi bilo *slătko*).

Prikazani pregled flektivnoga ponašanja PIP-ova daleko je od detaljna i iscrpna te bi mu se zbog brojnih poopćenja štošta moglo prigovoriti, no držimo da je i ovako oskudna skica uspjela pokazati neke važeće tendencije. Najvažniji uvid jest da PIP-ovi često imaju *mješovitu paradigmu* (Manova 2011: 79–81; Tafra 1998: 359), tj. u ćelijama svoje paradigme naizmjenice se koriste gramatemima različitih deklinacija, što praktički onemogućava uspostavu ujednačene deklinacijske vrste. Usto pokazali smo da postoji bitan suodnos između gramatičkoga roda i stupnja osamostaljenja PIP-a s jedne strane te odabira pridjevnoga ili imeničnoga sufiksa s druge. Opažena su sljedeća *sinkronijska kretanja* u vidu širenja imenične deklinacije u razlikovnim ćelijama PIP-ova – PID će:

- prije zahvatiti množinu nego jedninu;
- prije zahvatiti ženski rod nego muški i srednji, a prije zahvatiti srednji rod nego muški;
- prije zahvatiti padeže po PPD-u sinkretične s padežima drugoga roda nego one koji to nisu;
- prije zahvatiti PIP-ove s većim stupnjem značenjskoga osamostaljenja; prije će zahvatiti PIP-ove sa sekundarnim značenjem nego one s primarnim; prije će zahvatiti PIP-ove s ispuštenom imenicom nego ljudske i apstraktne PIP-ove; prije će zahvatiti apstraktne PIP-ove nego ljudske PIP-ove;
- prije zahvatiti kose padeže nego izravne; u množini će prije zahvatiti D/L/I nego G/A; u jednini će prije zahvatiti G/A/D/L nego I.

Vrlo su vjerojatno neke od postavljenih tendencija povezane ili izvedene jedna od druge. To, naravno, zahtijeva neku buduću pomniju provjeru i statističku potvrdu.

Od ostalih pridjevskih kategorija za PIP-ove spomenimo određenost i komparaciju. Kategorija određenosti problematična je sama po sebi, a još više iz aspekta njezinih tradicionalnih gramatičkih opisa (Marković 2012: 309–11), pa ćemo samo ukratko reći da je

određenost inherentna kategorija imenica, a ono što se naziva pridjevskim vidom (neodr. *plâv-ø* – odr. *plâv-ṭ*) bolje je smatrati dvjema pridjevskim deklinacijskim vrstama (ima i treća, koja obuhvaća indeklinabilne pridjeve: *nalik, kul, super, gejj, seksi...*) (*idem*: § 7.5). PIP-ovi imaju temeljnu pridjevsku deklinacijsku vrstu kao pridjevi u izvornoj sintagmi s imenicom ili u konstrukciji (*moždan-i [udar], dovoljan-ø [uspjeh]* ‘ocjena dva’, *Iblerov-ø [trg]*), a s obzirom na nestabilnost granica između tih dviju deklinacijskih vrsta (njihovo je razlikovanje više iznimka nego pravilo) mi smo radije govorili o prototipičnoj pridjevnoj deklinaciji, kojoj svi izvorno teže neovisno o vrsti (u uporabi je *Iblerov-ø – Iblerov-og(a)* ma što propisivala norma). S druge strane čini nam se da bi PIP-ovi za razliku od “običnih” pridjeva mogli imati “inherentnu” kategoriju određenosti – inherentnu s navodnicima jer nju također kopiraju od imenice ili dobivaju u konstrukciji (v. § 4.3).

Komparacija, ona sintetička, svojstvena je opisnim pridjevima, i to onima značenjski i oblično prikladnima (*visok – viši*, ali *posljednji – *posljednjiji* i *seksi – *seksiji*) (Marković 2012: 297–302). Velik dio PIP-ova u hrvatskome nastao je od odnosnih pridjeva pa kod njih ni ne očekujemo komparaciju, ali to ne mogu ni oni čiji se izvorni pridjev komparira (*osobna – *osobnija*), a pogotovo kao označava zanimanje ili titulu osobe (**dežurniji, *najčasnija*). Sintetička komparacija nije moguća čak ni za prototip pridjeva, značenjski tip BOJA (**Zelenija mi je najdraža boja*) iako postoji rubna mogućnost analitičkoga komparativa, vrlo upitno superlativa: *Volim više zelenu* (= *Volim jaču nijansu zelene*) / ???*Volim najviše zelenu*. Shodno tomu zaključujemo da se hrvatski PIP-ovi načelno ne mogu sintetski komparirati, što upućuje na njihovu imeničku narav.⁴¹ Jedino kod ljudskih PIP-ova pronalazimo komparative (*Treba pomagati starijima*), ali mislimo da tu nije kompariran poimeničeni pridjev, nego je zapravo poimeničen komparirani pridjev, stoga tvrdnja da poimeničenje blokira komparaciju i dalje vrijedi.

S komparacijom je povezana (pre)modifikacija drugim modifikatorima – u imenskoj sintagmi pridjevi se modificiraju priložima, a imenice pridjevima. U hrvatskome su tipični modifikatori za pridjeve prilozi *vrlo* i *veoma* (v. Marković 2010b: 134–7),⁴² no oni se ne mogu dodavati PIP-ovima: **vrlo daljinski, *veoma mlâda, *dosta mirovinsko*. S druge strane modifikacija drugim pridjevima sasvim je uobičajena: *svaka benzinska, mnoge časne, jedan sistematski*. Opet, ljudski i apstraktni PIP-ovi iznimka su jer se poneki mogu modificirati i

⁴¹ PIP-ove je analitički moguće stupnjevati i prema superiornosti (*Ne volim pre zelenu*) i prema inferiornosti (*Volim manje zelenu*). Budući da analitičku komparaciju imaju i pridjevi i imenice (*On je veća budala od mene*) i potencijalno PIP-ovi (!*Ona je veća časna od mene*), ne držimo ju razlikovnom za vrste riječi.

⁴² Drugi česti bili bi: *jako, malo, puno, mnogo, dosta, dovoljno, skoro, posebno, naročito, izuzetno, neobično, donekle, jedva, više, manje, suviše, previše, odviše, odveć* itd. (v. Marković 2010b: 134–7).

prilozima i drugim pridjevima: *veoma bolesni, jako masno; prošlotjedno naučeno, novo normalno*. Međutim modifikacija prilozima onemogućena je kada je došlo do daljnje značenjskog pomaka u novo značenje: **vrlo zeleni* ‘pripadnici ekološkoga pokreta’, **malo bližnji* ‘pripadnici ljudskoga roda; srodnici’, **mnogo žensko* ‘osoba ženskoga spola’. Dakle možemo zaključiti da su glede modifikacijskih značajki PIP-ovi načelno bliži imenicama nego pridjevima uz iznimku ljudskih i apstraktnih PIP-ova u primarnome značenju, koji pokazuju mješovito slaganje s priloškim i pridjevskim modifikatorima.

Što se tiče derivacije, moguća je ograničeno i tek kod ljudskih i apstraktnih PIP-ova. Marković navodi: “Hrvatske imenice nastale konverzijom pridjeva muškoga i srednjega roda načelno ne deriviraju dalje posvojni pridjev (*stari – *starov, Građanski – ?Građanskijev, milo – *milov*) i posvojnost iskazuju genitivom (*staroga, Građanskoga, miloga*). U imenica ženskoga roda dalja derivacija moguća je (*Hrvatska – Hrvatskin, mlada – mladin*)” (2010b: 68–9). Šturi korpusni podatci slažu se s tom tvrdnjom, kao i kratko ispitivanje koje smo proveli među desetak izvornih govornika. U svim slučajevima od PIP-ova ženskoga roda lako je tvoren posvojni pridjev sufiksom *-in* (*časna → časnin*, primjer (45)). Kod muškoga roda ispitanici nisu znali kako tvoriti posvojni pridjev od *velečasni* ili *posilni* (pretpostavljeno bi bilo sufiskom *-ov/-ev*: *posilnov*, možda *posilnijev*), već su pribjegli raznim rješenjima. Nekoliko njih odgovorilo je da posvojni pridjevi glase *velečasnikov* i *posilnikov*, tj. iskoristili su imenicu sinonimnu PIP-u za tvorbu pridjeva, a nekolicina je tvorila oblik *velečasnin* uz primjedbu da iako zvuči “žensko”, ipak ne postoji ženski velečasni pa “ovako je u redu”, a moguće je da su zapravo primijenili neprototipičan model kod muških osoba: *tata → tatin ⇒ velečasni → velečasnin*. Pretpostavljeni oblik *velečasnov* nitko nije spomenuo, ali je zabilježen dvjema potvrdama u hrWaC-u (primjer (46)).⁴³ Ipak, svi su se ispitanici složili da je genitivna dopuna (*od*) *velečasnoga* i sl. najprirodnije i najbolje rješenje.

(45) *Do kraja časninog izlaganja, kojeg časna ipak nije razdužila, ja sam bila sa suzama u očima i posebno dirnuta, nisam ni sama znala što mi je.* (marijapropetog.hr, ≤ 2013)

(46) *Ukoliko su zatvorena vrata na ogradi postoji ulaz uz drvenu ogradu velečasnovog vrta.* (svetijurajnbregu.hr, ≤ 2013)

PIP-ovi srednjega roda koji označavaju što živo rjeđi su (npr. *muško, žensko, milo, drago, malo, pametno*).⁴⁴ Nije potvrđeno da oni mogu dalje derivirati pridjev, nego bi se, ako je potrebno, vjerojatno upotrijebili u genitivu pri izricanju posvojnosti. Slažemo se s

⁴³ Marković (2010b: 69) spominje još kajk. *staregov* za primjer posvojnoga pridjeva od *stari*, nastao po tvorbenome modelu *njega → njegov*.

⁴⁴ Usp. povike *Milo moje! Drago moje! Malo moje! Pametno moje!* U tim je povicima legitimna i obrnuta analiza prema kojoj je *moje* PIP, a početni pridjevi njegovi su atributi.

Markovićem (*ibid.*) da je razlog tomu vjerojatno u netipičnoj deklinaciji. Odnosno, PIP-ovi muškoga roda ponovo se ne prepoznaju kao tipične imenice muškoga roda pa ne preuzimaju ni njihovu standardnu tvorbu posvojnoga pridjeva. PIP-ovi srednjega roda ni nemaju modela na koji bi se mogli ugledati jer je tek mali broj imenica srednjega roda za živo i pojedinačno, a te nisu ništa manje neobične (*dijete* → *djetetov*, *djevojče* → ?*djevojčetov*, *tele* → ??*teletov*). Derivacija pak odnosnih pridjeva (tipičnim sufiksima *-sk-* i *-n-*) nepotvrđena je za ženski i muški rod, pogotovo ako se treba derivirati iz posvojnoga pridjeva (*mlada* → **mladni*/**mladinski*, *posilni* → **posilnovni*/**posilnovski*). Kod srednjega rubno je moguća kod sekundarnoga značenja koje je za to pogodno (*pravo* → *pravni*, ali *dobro* → **dobarski*, *blago* → **blagovni*), ali načelno ne deriviraju ni PIP-ovi koji bi bili značenjski pogodni (*bijelo* ‘kokain’ → **bijelski*, usp. *kokain* → *kokainski*).

U prethodnim redcima ukratko smo ocrtili morfološke značajke PIP-ova s obzirom na tipičnu pridjevsku morfologiju s jedne i tipičnu imeničku s druge strane. Pokazuje se da PIP-ovi u različitim situacijama nejednako kotiraju na toj ljestvici – dekliniraju se i kao pridjevi i kao imenice; ne mogu se komparirati ni modificirati prilozima, po čemu slične imenicama; nevoljko se dalje deriviraju, po čemu su nalik pridjevima. Pritom je često odlučujuća oblična strana PIP-a – bitno je izgleda li više pridjevoliko ili imenoliko. Svakako bi bilo poželjno provesti dodatno korpusno i anketno ispitivanje među širom populacijom kojim bi se dobili precizni statistički podatci o prihvatljivosti pojedinih flektivnih i derivacijskih oblika te dobila jasnija slika o morfologiji PIP-ova.

4.1.1. *Vlastite imenice pridjevnoga oblika*

Dosadašnje morfološke značajke odnose se na PIP-ove koji zamjenjuju opće imenice. No postoje i oni koji se ponašaju poput vlastitih imena. Općenito, vlastita imena jezične su jedinice koje služe za nazivanje nekoga entiteta – osoba, životinja, mjestâ, institucija, događaja i sl. – i za referenciju preko toga naziva: “To su riječi kojima se naziva samo jedan određeni primjerak neke vrste i time se izdvaja od drugih i omogućuje njegovo prepoznavanje. Osim što imenuje taj određeni predmet, vlastito ime nema drugoga značenja, tako da isti niz glasova (ista riječ), može služiti kao ime pojedinim predmetima različitih vrsta” (Babić i dr. 1991: 481).⁴⁵ Vlastita imena sintaktička su, a ne morfološka kategorija jer iako imaju jedinstvenu referenciju, mogu biti i često jesu višočlana (npr. *Hrvatsko narodno kazalište*). Jednočlana vlastita imena

⁴⁵ Na ovome mjestu nećemo se doticati rasprave o značenju vlastitih imena, njihovu odnosu s općim imenicama i granicama između toga dvoga. O tome v. Anderson (2007) te Marković (2010a) i ondje citiranu literaturu.

specijalizirana za istu funkciju nazivaju se vlastitim imenicama (Payne i Huddleston 2002: 515–2), a često su one sastavni dio vlastitoga imena (*Zagreb ~ Sveučilište u Zagrebu*).

Među PIP-ovima je moguće izdvojiti manju skupinu koja se sastoji od vlastitih imena pridjevnoga oblika (7. skupina po Swanu), većinom vlastitih imenica. To prije svega obuhvaća (usp. Klajn 2003: 380–2):

- neka imena i nadimke (*Jasna, Tihana, Slađan; Brzi, Svevišnji*);
- brojna prezimena slavenskoga podrijetla (*Gjalski, Ljermontov*);
- nazive nekih država i pokrajina (*Bavarska, Češka, Kosovo*);
- nazive pojedinih naselja (*Trnsko, Bapska, Bosiljevo*);
- nazive vjerskih svetaka (*Jurjevo, Tijelovo*);
- nazive dobivene ispuštanjem drugih dijelova višečlanih vlastitih imena (*Kineziološki fakultet → Kineziološki*).

Vlastite imenice smatraju se imenicama jer se referiraju na (specifičan) predmet. S obzirom na to napetost između imenične funkcije i pridjevnoga oblika bit će još veća nego kod općih PIP-ova, zbog čega smatramo korisnim istražiti njihovo morfološko ponašanje.

Osobna imena nastala od pridjeva potpuno su konvertirana u imenice i dekliniraju se po PID-u: *Jasna – D Jasni/*Jasnoj*. U pravilu su to ženska imena uz poneko muško:⁴⁶

ženska: *Blaga, Blažena, Divna, Dobra, Draga, Jasna, Lijepa, Mila, Mirna, Slađana, Sunčana, Tihana, Vesela, Voljena*;

muška: *Blažen, Predrag, Slađan, Slobodan, Voljen*.

Daljnja derivacija posve je normalna (*Mirnin, Voljenov*). Stupanj osamostaljenja tolik je da takva osobna imena govornici nerijetko ni ne povezuju s izvornim pridjevima, stoga ih naprimjer Babić smatra netvorbenima, tj. tvorbena nemotiviranima na sinkronijskoj razini (2002: 32). Za razliku od osobnih imena nadimci uz opći pripadaju familijarnomu registru, pa ih govornici sami stvaraju prema situacijskim okolnostima, a ne samo uzimaju iz općega leksika: “Vlastitim imenima ljudi sličan je po svojoj funkciji nadimak, ali se on od vlastitog imena razlikuje time što **je uvijek motiviran** i ima u sebi neko, obično podrugljivo ili šaljivo značenje” (Babić i dr. 1991: 482, istaknuo R. S.). Nadimci tvoreni od pridjevâ bit će prepoznati kao pridjevi i morfološki će se vladati po PPD-u: *Brzi – Brzoga/*Brza, Lijepa – Lijepoj/*Lijepi*. Neki takvi nadimci ušli su u opću uporabu, ali ne nazire se njihova morfološka mijena u imenice: *Svemogući, Nečastivi, Vatreani* (mn.). Daljnje derivacije nema; umjesto toga posvojnost se izražava genitivom: **Svevišnjevo lice / lice Svevišnjega*.

⁴⁶ Iscrpeno sa <http://osobno-ime.hr/> (pristup 30. 6. 2023).

Pridjevna prezimena slavenskoga postanja dio su i domaćega i stranoga fonda, pa iznenađuje to što im se obično ne posvećuje prostora u gramatičkim opisima hrvatske fleksije i derivacije. Imaju oblik posvojnoga pridjeva na *-sk-* (i alomorfe), *-ovn-/-evn-*, *-ov-/-ev-/-ljev-* ili *-in-*, rijetko kakva drugog pridjeva. Primjeri su prvoga *Lisinski*, *Jelaska*, *Čajkovski*, *Aleksandrovna*, *Lavrov*, *Šarapova*, *Lučev*, *Karenjina*, drugoga *Gorki*. Zanimljivo, deklinaciju takvih prezimena eksplicitno spominju odnosno (pr)opisuju pravopisi, a ne gramatike, koje vjerojatno implicitno pretpostavljaju da se ona vladaju poput odgovarajućih pridjeva. BMM (2008: 211–2) određuje da se pridjevna slavenska prezimena muških osoba na *-ov-/-ev-* i *-in-* dekliniraju imenično: *Bulgakov – Bulgakovom/*Bulgakovim*, *Jesenjin – Jesenjinom/*Jesenjinim*; a ona na *-ski* i *-i* kao pridjevi, rjeđe kao imenice: *Cybulski – Cybulskog(a) – Cybulskim* (tj. *Cybulski – Cybulskia – Cybulskiem*), *Gorki – Gorkog(a) – Gorkim*. Za prezimena ženskih osoba na *-ova/-eva*, *-ovna/-evna* i *-ska* propisuje se pridjevna deklinacija uz opciju i da se, kao i ženska hrvatska prezimena na *-a*, ne dekliniraju: *Dąbrowska – Dąbrowskoj/*Dąbrowski*, *Němcová – Němcovoj/*Němcovi* (*idem*: 213). IHJJ (2013: 143) za muška prezimena na *-ov-/-ev-* i *-in-* navodi da se dekliniraju imenično (*Čehov – Čehova – Čehovom/*Čehovim*, *Gagarin – Gagarina – Gagarinom*), a za ona “koja su po postanku posvojni pridjevi” (*ibid.*) pridjevno: (*Chomsky – Chomskog(a) – Chomskim*, *Gorki – Gorkog(a) – Gorkim*).⁴⁷ Slavenska prezimena ženskih osoba ne spominju se. Ni u jednome pravopisu ne navodi se tvorba posvojnoga pridjeva od tih prezimena, jedino se u gramatici Barić i dr. napominje da prezimena na *-ov-/-ev* dobivaju sufiks *-ljev* (*Čehov → Čehovljev*), a ona na *-ski* rijetko tvore posvojni pridjev (*Stravinski → Stravinskijev*): “riječ je, zapravo, o sufiksu *-ijev*, izlučeno[me] iz pridjeva motiviranih imenicom na samoglasnik *i* i s proširenom osnovom u kosim padežima, npr. *dendijev* od *dendi*, G *dendija*” (1991: 362–3). Na drugome mjestu za potonja prezimena bilježi se: “Od tih imena-pridjeva [*sic!*] obično se dalje ne izvode pridjevi sufiksom *-jev* (npr. *Đalskijev*, *Dostojevskijev*, *Lisinskijev*) kao kod drugih tuđih imena (npr. *Garibaldi – Garibaldijev*), niti na *-ov* (npr. *Đalskov*, *Dostojevskov*), nego se uzima genitiv, npr. ne *Đalskove* ili *Đalskijeve pripovijetke* nego *pripovijetke Đalskoga*” (*idem*: 181). Prema Klajnu prezimena na *-ski* imaju isključivo pridjevnu promjenu, dok se onima na *-ov* koleba instrumental (*Ivanovom – Ivanovim*) ovisno o “osjećaju posesivnosti” (2003: 381). Za ruska prezimena na *-in* tvrdi da imaju imeničnu deklinaciju (I *Puškinom*), a domaća (tj. srpska, hrvatska, južnoslavenska) često imaju pridjevnu (*Tokin*, *Milin*).

⁴⁷ V. isto u <http://ihjj.hr/clanak/u-pisanju-ukrajinskih-imena-mjesta-sluzite-se-ukrajinskim-jezikom/7573/> (pristup 30. 6. 2023).

Navedene tvrdnje o distribuciji deklinacija prema nastavcima kratko smo provjerili u korpusu hrWaC. Na temelju primjerâ *Lisinski* i *Dostojevski* možemo potvrditi da se muška prezimena na *-ski* dekliniraju po PPD-u. Posvojnost se izriče najčešće genitivom, ali moguće je tvoriti i posvojni pridjev. On može glasiti *Lisinskijev* (20 potvrda) ili *Lisinskov* (5 potvrda) odnosno *Dostojevskijev* (53 potvrde) ili *Dostojevskov* (11 potvrda). U obama slučajima sufiks je *-ov-*, samo što kod *Čajkovskijev* i sl. dolazi do nekonvencionalne reanalize flektivnoga sufiksa *-i* u osnovu: *Čajkovsk-i* → *Čajkovski-ø* (zatim se umeće intervokalno *j* i preglasuje *o* → *e*).⁴⁸

Ni gramatike ni pravopisi na spominju slučajeve prezimena na *-ska* (*Jelaska*, *Zrinska*, *Čeljuska*). Kod muških osoba imenični je sufiks obavezan (*Miljenku Prohaski*/**Prohaskoj*). Ako je prezime ženske osobe, može imati flektivne sufikse obiju deklinacija, no čini se da su imenični zadani (*Jelaski*, *Čeljuski*), a pridjevni dolaze samo ako se prepoznaje pridjevsko podrijetlo i značenje prezimena (*Zrinskoj* ~ koja je od *Zrinskoga*). Ona se, naravno, ni ne moraju deklinirati (što je značajka biranoga stila), tj. mogu pripadati nultoj deklinacijskoj vrsti (*Zrink-a Jelaska*- – *Zrink-i Jelaska-ø*), premda je tomu tako jedino ako se ne pojavljuju samostalno (**Prilazim Jelaska*). Postoje i prezimena na *-ski* za ženske osobe (*Ana Katarina Zrinski*, *Silvija Tršinski*). Ona bi naime trebala biti indeklinabilna, tj. pripadati nultoj deklinacijskoj vrsti (*Ljerk-a Gajski-ø* – *Ljerk-e Gajski-ø*) i tako najčešće jest, ali Pišković (2011: 87) zapaža da se ovisno o registru, a dodajemo, i o osamostaljenosti, takva prezimena mogu mijenjati i po pridjevnoj deklinaciji u kosim padežima (*Idem do Tršinske*, *Reci Gajskoj*, ali *Prilazim Ljerk* *Gajski*/**Gajskoj*). Tu je dakle obrnuta reanaliza nego prije: *-i* se iz osnove izdvaja kao zaseban flektivni morfem, a prezime prelazi u drugu deklinacijsku vrstu, vrstu *g*. Posvojni pridjevi u svim slučajevima tvore se uobičajeno, nastavkom *-in* (*Jelaskin*, *Prohaskin*, *Gajskin*). Očigledno, situacija sa sufiskom *-sk-* nije jednostavna kako je prikazano u normativnim priručnicima, jer je osim samim oblikom odabir deklinacije uvjetovan s više čimbenika – jezičnim registrom, referentovim spolom, prepoznatljivošću pridjevskoga podrijetla.

Slično je kod sufikasa *-ovn-/evn-* (*Aleksandrovna*) i *-in-* (*Karenjina*, *Puškin*). Prvi sufiks imaju prezimena samo ženskih osoba i obično se dekliniraju pridjevno (*Aleksandrovn-oj*, *Sergejevn-oj*) iako je marginalno posvjedočeno i imenično *-i*: *Petrovn-oj* (3) / *Petrovn-i* (1). Prezimena na *-in* obično označavaju muške osobe, a ona na *-ina* ženske, iako u sjevernim

⁴⁸ Naša analiza dakle drukčija je od one iz Barić i dr. (1991: 362–3) te Babića (2002: 388) da se zapravo radi o sufiksu *-ijev*. Nismo sigurni ni da se slažemo s Babićevim stavom da je “ta pojava još uvijek u granicama individualne tvorbe” (*ibid.*); naprimjer pretraga Googlea dana 1. 7. 2023. za isključivi oblik *Zelenskijev* (prema *Volodimir Zelenski*) izbacila je šezdesetak potvrda, malo previše za “individualnu tvorbu”.

slavenskim jezicima mogu biti rodno neutralna. U hrvatskome su rijetka jer interferiraju s homonimnim imeničkim sufiksom *-in-* (*Gotovina, Rukavina*), koji im vjerojatno utječe i na deklinaciju. Muška se dosljedno mijenjaju imenično: *Puškin – G Puškina*, posvojni pridjev na *-ov*: *Puškinov muzej*. Kod ženskih se (uz indeklinabilnost) javlja dvostrukost: *Karenjin-i* (31) / *Karenjin-ov* (34), *Seryabkin-i* (9) / *Seryabkin-ov* (5), a posvojni je pridjev na *-in*: *Karenjinina sudbina, Seryabkinin hobi*.

Sufiks *-ov/-ev-* plodan je za tvorbu prezimena od drugih vlastitih imenica (*Petrov, Vukov, Vlahov, Stipaničev; Šarapova, Kostadinova, Dementjeva*), *-ljev-* je slabo plodan. Kod sufiksa *-ov/-ev-* korpus potvrđuje da je deklinacija imenična (*Vlahov – Vlahova – Vlahovu*). Zaista, problematičan je instrumental, u kojemu se pojavljuju i imenično *-om* i pridjevno *-im*. Frekvencija potvrda varira od imena do imena iako obično prevladava imenični sufiks: *Vlahovom* (40) / *Vlahovim* (5), *Medvedovom* (3) / *Medvedovim* (12), *Vukovom* (29) / *Vukovim* (4), *Šundovom* (75) / *Šundovim*, (6), *Stipaničevom* (14) / *Stipaničevim* (40), *Tomasovom* (98) / *Tomasovim* (50), *Lučevom* (35) / *Lučevim* (16), *Bulgakovom* (4) / *Bulgakovim* (2). Posvojni pridjev tvori se podjednako i sufiksom *-ov* i sufiksom *-ljev* (*Petrovov – Petrovljev, Vlahovov – Vlahovljev, Tomasovov – Tomasovljev*). Kadšto kod *-ov-*, obično u razgovornome jeziku, dolazi do haplologije, odnosno ispada jedan istovjetni slog, npr. *Tomasovovih* → *Tomasovih*:

(47) Nakon poništenja **Tomasovih** koševa svađa sa sucima dugo je trajala. (vecernji.hr, ≤ 2013)

Kada *-ov/-ev* označava žensku osobu, indeklinabilan je zbog remorfemizacije (*Ivan-a Petrov-ø – Ivan-e Petrov-ø*). Prezimena na *-ova/-eva* označavaju pak ženske osobe. Sudeći po D/L prevladava pridjevna deklinacija s rubnom uporabom imenične: *Šarapovoj* (40) / *?Šarapovi* (1), *Kostadinovoj* (10) / *?Kostadinovi* (1). Posvojni pridjev nije zabilježen (pretpostavljeno bi glasio *Šarapovin*), nego se umjesto toga koristi genitiv imena (*poraz Šarapove, nasljednica Kostadinove*).

Pri opisu sufiksa *-ov/-ev-* valja istaknuti njegovu uporabu za tvorbu imenâ porodica, npr. *Horvat* → *Horvat-ov-i* (uz *Horvat-i*), *Novak* → *Novak-ov-i* (uz *Novak-i*), *Potter* → *Potter-ov-i* (uz rjeđe *Potter-i*). Marković ga (2010a: 183, fusnota 24) u tim slučajevima drži praznim morfom koji se “pragmatički specijalizirao za takvu *porodičnu* uporabu, osobito pri službeno ophođenju, oblici bez tog morfa pripadaju razgovornomu. Pritom je riječ o nijansama koje svi govornici i neće ovjeriti”. Iako bi se moglo pomisliti da je riječ o klasičnome sufiksu za tvorbu duge množine (*vuk* → *vuk-ov-i*), on to zasigurno nije zato što ima pridjevnu deklinaciju, što pokazuje genitiv (*nema Horvat-ov-ih/*Horvat-ov-â*), i zato što nije ograničen brojem slogova u riječi (*Kennedy-ev-i*), dok dugu množinu načelno preferiraju jednosložne imenice. Stoga zaključujemo da je riječ o pridjevskome sufiksu *-ov/-ev-*. Specijalizacija za

označivanje porodice najvjerojatnije se razvila od primarnoga posvojnog značenja⁴⁹ pa do zbirnoga, kolektivnoga čitanja *Horvatovi* ‘članovi koji pripadaju kolektivu Horvat’, što je različito od brojivoga, množinskoga *Horvati* ‘skup pojedinačnih članova s prezimenom Horvat’. Tvorba je plodna, osobito za neizvedena prezimena (misli se, ona koja nemaju derivacijskoga sufiksa kao što ga imaju *Mark-ov-ić* i *Gjal-sk-i*) i za strana (jer su i ona neizvedena). Isti se pridjevski sufiks, uz bok nekima imeničkim, koristi za prijelaz indeklinabilnih ženskih prezimena u deklinabilna: (*ova*) *Pišković* → *Pišković-eva* (uz *Pišković-ka*), (*ova*) *McGonagall* → *McGonagall-ova* (uz *McGonagall-ica*) (usp. i Pišković 2011: 87).

Nije poznato koja su ni koliko ima prezimena koja oblikom nalikuju opisnim pridjevima, pa ćemo istražiti tri koja završavaju na *-i* te jesu ili bi mogla biti shvaćena kao da su pridjevskoga podrijetla ([*Maksim*] *Gorki*, [*Matija*] *Skurjeni*, [*Robert*] *Jarni*).⁵⁰ *Gorki* ide po pridjevnoj deklinaciji (~400 naspram ~20 za imeničnu), a s desetak je potvrda zabilježen posvojni pridjev *Gorkijev*. *Skurjeni* ima ~60 potvrda za imeničnu i ~30 za pridjevnu;⁵¹ posvojni je pridjev *Skurjenijev* (20 potvrda), ali i *Skurjenov* (9 potvrda). *Jarni* ima devetstotinjak potvrda za imeničnu deklinaciju, za pridjevnu svega tridesetak. Za *Jarnov* našli smo tek četiri potvrde, a za *Jarnijev* skoro dvjestotinjak. Dakle ne može se zaključiti ništa o distribuciji deklinacija kod takvih prezimena osim da će se ona sklanjati onako kako govornika izgledom podsjećaju – ako su mu nalik imenici, imenično; ako su mu nalik pridjevu, pridjevno.

Izim antroponimâ u vlastite imenice pridjevnoga oblika spadaju toponimi, točnije imena zemalja i naselja. Za imena zemalja/država i pokrajina općepoznato je da se tvore s pomoću sufiksa *-ska*, dakle obavezno su ženskoga roda (*Švicarska*, *Škotska*, *Njemačka*). Iako se smatraju pravim imenicama, deklinacija im je beziznimno pridjevna: u *Hrvatskoj*/**Hrvatski*, *Švedskoj*/**Švedski* (Barić i dr. 1991: 153). Posvojni pridjev, koji je neuobičajen u uporabi, a koristi se kada se zemlja personificira, očekivano je na *-in-* (*Hrvatskin*, ?*Turskin*). Kod neživih entiteta obično se umjesto toga tvori odnosni pridjev na *-sk-*, međutim ta tvorba ne funkcionira (**hrvatskinski*), već se koristi odnosni pridjev izveden od iste tvorbene osnove kao i ime države (*hrvatski* ← *Hrvat*). Neki toponimi srednjega su roda, izvedeni nastavkom *-ovo* (*Kosovo*, *Lastovo*). Oni pak idu isključivo po imeničnoj deklinaciji (*s Kosova*, *na Biokovu*, *pred*

⁴⁹ *Horvatovi* primarno znači ‘srodnici jednoga Horvata’. Taj slučaj ubrajamo u ljudske PIP-ove, ostale ne.

⁵⁰ Prema našoj brznoj pretrazi među 33 000 najčešćih hrvatskih prezimena bilo bi niti petnaestak onih koja završavaju na *-i*, neka od njih ni nisu pridjevska (*Glatki*, *Slatki*, *Veliki*, *Velki*, *Žestoki*, *Hladni*, *Časni*, *Černi*, *Červeni*, *Drveni*, *Jarni*, *Skurjeni*, *Zeleni*).

⁵¹ Kolebanje se potvrđuje i u službenim nazivima: *Muzej Matije Skurjenija* u Zaprešiću naprema *Ulica Matije Skurjenoga* u Zlataru.

Lastovom). Odnosni se pridjev od njih tvori bez problema: *kosovski*, *lastovski*. Čak se i *Učka*, izvorno pridjev, također pomaknula k imeničnoj deklinaciji (*Učkoj* 125 potvrda, *Učki* 814).

Ekonomi (imena naselja – gradova, sela, zaselaka) nešto su složenijih značajaka. Barić i dr. navode da se većinom sklanjaju pridjevno uz iznimku onih na *-ovo/-evo* (1991: 180–1), no na drugome mjestu navode i neke na *-sk-* koji također idu imenično (*idem*: 153). Klajn (2003: 381) tvrdi isto s tim da dodaje da je sufiks *-ovo* kod naselja izgubio posesivno značenje i postao obični imenički sufiks, pa ta imena smatra nemotiviranima, sinkronijski nepovezanim s pridjevima. Mi ćemo ih zasad uključiti u analizu. Hrvatski jednočlani ekonomi tvore se pridjevskim sufiksima *-sk-* (i alomorfima) i *-ov/-ev-* ili od opisnoga pridjeva, a mogu se kombinirati sa svim trima rodovima (ali nisu sve kombinacije posvjedočene): *Baška*, *Gradiška*, *Imotski*, *Lučko*; *Brezova*, *Borovo*, *Zvečevo*; *Novi*, *Žabno*, *Tisno*.

Ekonomi na *-sk-* muškoga i srednjega roda dosljedno se sklanjaju pridjevno (*Imotski – Imotskoga*, *Prečko – Prečkom*). Oni ženskoga roda međutim imaju obje preferencije, bilo prema imeničnoj (*Gradiški/Gradišci* (40) / *?Gradiškoj* (1)) bilo prema pridjevnoj deklinaciji (*Baškoj* (17) / *Bašci/Baški* (6)). Podatci o ekonomima na *-ov/-ev-* potvrđuju tvrdnju iz gramatika da se načelno dekliniraju imenično (*Brezova – k Brezovi*; *Bosiljevo – do Bosiljeva*, *Borovo – pred Borovom*), ali pronađene su mjestimične potvrde pridjevne deklinacije (uz prevladavajuće imenične oblike), najčešće za D/L (*Ilova – ?Ilovoj*, *Kupljenovo – Kupljenovom*). Kod ekonoma izvedenih od opisnih pridjeva situacija je razvedena. Oni bjelodano pridjevskoga podrijetla obično imaju i pridjevnu deklinaciju (*Novi – u Novom*, *Široko – iz Širokoga*),⁵² a kod onih manje oblično providnih pojavljuju se obje, s različitim preferencijama (za *Tisno* ~1500 potvrda pridjevno / ~200 imenično, za *Žabno* ~100 potvrda pridjevno / ~200 imenično). Ako se sa sinkronijskoga stajališta podrijetlo teško opaža, potpuno će prevladati imenična mijena (*Repno – iz Repna*).

Dio nazivâ vjerskih blagdana izvodi se od osobnih imena svetaca sufiksom *-ov/-ev-* i srednjega su roda: *Valentinovo*, *Silvestrovo*, *Stjepanovo*, *Josipovo*, *Spasovo* itd., a k njima se može ubrojiti i *Tijelovo*. Tvorba je razmjerno plodna (npr. recentno *Stepinčevo*) i sinkronijski se tumači kao sufiksacija imeničkim nastavkom. Deklinacija je imenična (*uoči Valentinova*, *o Silvestrovu*, *s Tijelovom*) iako ima primjera pridjevne (*dan prije Silvestrovog*, *što reći o Valentinovom*), osobito kao je riječ o manje poznatim blagdanima:⁵³

⁵² Nije za odbaciti ni činjenica da ta naselja obično imaju ekvivalentna višečlana imena u kojima se ponašaju kao atributi (*Novi Vinodolski*, *Široko Polje/Selo*), što vjerojatno pripomaže očuvanju pridjevne deklinacije.

⁵³ Imena svetaka mogu potom poslužiti za nazive manifestacija, npr. *Porcijunkulovo* u Čakovcu (izvorno blagdan Gospe od Anđela). Sudeći po tome primjeru deklinacija će varirati između imenične (23 potvrde) i pridjevne (17 potvrda), ponekad i u istome kontekstu: *Evo što vas čeka na ovogodišnjem Porcijunkulovom u Čakovcu // U*

- (48) *Općina Zlatar Bistrica poziva svoje mještane i sve drage prijatelje na proslavu Lovrečevog u Lovrečanu ovog četvrtka.* (zagorje.com, 7. 8. 2023)

Od imena svetica blagdani se, očekivano, izvode sufiksom *-in-* i ponovo su srednjega roda: *Lucijino, Anino/Janino, Elizabetino*. Koliko se iz oskudnih podataka razaznaje, deklinacija je pridjevna (*na Janinome*). Usto postoji i starija, neproduktivna, ali česta tvorba posvojnim sufiksom *-j-* kod imena koja završavaju na *-n* (usp. *Ban-ja* ‘Banska’ *Luka*), i muških (*Ivanje, Nikolinje, Martinje, Stjepanje (Štefanje), Šimunje*) i ženskih (*Magdalenje, Katarinje, Marg(ar)etinje*). Ta su imena potpuno poimeničena u imenice srednjega roda i dekliniraju se sukladno s tim (*uoči Ivanja, na Martinju*, ali usp. u *Banj-oj Luci*).⁵⁴

Ostaje još nekoliko slučajeva vlastitih imenica pridjevnoga oblika. Prvo, eponimizacija, prelazak vlastitih imenica u opće, koja zahvaća neka imena pridjevskoga podrijetla: *kalašnjikov* ‘automatsko oružje’ (← M. Kalašnjikov, njegov izumitelj), *molotovljev* ‘~ koktel, zapaljena boca s benzinom’ (← Vj. M. Molotov, sovjetski političar), *pavlova* ‘vrsta torte od bjelanaca’ (← A. Pavlova, ruska balerina). Drugo, postponirani pridjevi u vlastitim imenima svjetovnih i crkvenih vladara, svetica i sl. (*Karlo Veliki, Katarina Druga, Majka Božja Bistrička*) ili terminološkim nazivima (*plavac mali*) koji vrše službu imeničkoga atributa isto se tako mogu smatrati poimeničenima, tj. odrediti kao (vlastite) imenice (Marković 2010b: 246). Najzad valja spomenuti ispuštanje dijelova višechlanoga vlastitog imena, čime ono postaje jednočlano (*Glumačka [akademija], Privredna [banka]*; više o tome u § 4.2), što se tradicionalno ne spominje pri opisu vlastitih imenica iako odgovara njihovoj definiciji.

Kada se sve to zbroji i oduzme, razvidno je da je proprijalna uporaba osamostaljenih pridjeva široka, frekventna i živa pojava u jeziku, arhaičnome i suvremenome. Hrvatska gramatika vlastite imenice jednoznačno određuje upravo kao to – imenice. Slijedom toga zaključujemo da su i svi primjeri o kojima smo polemizirali – imenice. Vratimo li se dakle na početak poglavlja i raspravu o postojanju pridjevne deklinacijske vrste za imenice, na osnovi rečenoga zaključujemo da nje *ne može ne biti* – jer tako se sklanjaju mnoge vlastite imenice. Dapače, brojenje leksema vjerojatno bi pokazalo da danas takvih imenica ima više nego onih vrste *i*. Na koncu upravo zbog vlastitih imenica pridjevnoga oblika imamo *Vatrene, Krležino Kraljevo* i *Gospodu Glembajeve, Brešanova Nečastivoga na Filozofskome* i, konačno, *Hrvatsku*, pa ne bi bilo zgoroga da se to u opisima hrvatske morfologije kadikad spomene.

Čakovcu je u utorak, 4. srpnja predstavljen programa **Porcijunkulova 2023.**, koje će se održati od petka, 28. srpnja do srijedu, 2. kolovoza. (regional.com, 4. 7. 2023).

⁵⁴ Stanje u organskim govorima još je šarolikije od navedenoga. Npr. u kajkavskome se i kod ženskih imena može koristiti *-ov/-(j)ev-* (*Barbarjevo*), sufiks *-j-* čest je i kod svetica te je neovisan o završnome glasu (*Margetje, Barbarje*), a postoji i ukršteni sufiks *-inj-* (*Lucinje, Klarinje*). U čakavskome se umjesto srednjega može se susresti ženski rod: **Katarinina** va **Selcu** (naziv manifestacije).

4.2. Ispuštanje imenica u imenskoj sintagmi

U prvi, početni stupanj modela poimeničenja potpada ispuštanje imenice u imenskoj sintagmi. Kao što je predstavljeno u § 3.1, takvo ispuštanje teorijski se može tumačiti kao elipsa ili kao nominalizacija. Prema definicijama PIP-ova navedenima u § 2.4 vidi se da hrvatski lingvisti tomu fenomenu pristupaju općelingvistički, bez priklanjanja specifičnoj teoriji (što nipošto nije zamjerka). Ipak, iz njihovih se odredaba također može iščitati da podržavaju oba opisana pristupa, i eliptički i nominalizacijski, ali često kombinirano, kako za koju vrstu konstrukcije. Zoran su primjer toga radovi I. Markovića, koji obično razlikuje poimeničenje (što bi odgovaralo našoj nominalizaciji ili pak konverziji) kod srednjega roda i elipsu kod muškoga i ženskoga: “Pridjevi su u srednjem rodu i zapravo **poimeničeni** [npr. *Prvo što mi pada na pamet*]. Kad su u muškome i ženskome rodu, kao antecedent **pretpostavlja se eliptirana imenica** [npr. *Prvi koji je diplomirao*]” (Marković 2010b: 230, fusnota 483, istaknuo R. S.). Raspravljajući o imenolikosti hrvatskoga pridjeva i o njegovoj sposobnosti da bude antecedent odnosnoj surečenici,⁵⁵ autor navodi da se “misli [...] na pridjeve s nekim stupnjem **poimeničenosti** ili pridjeve uz koje lako možemo zamisliti **eliptiranu imenicu**” (Marković 2020: 226, istaknuo R. S.). Nije međutim jasno smatra li autor to dvoje istim fenomenom ili dvama odvojenim mehanizmima, a razlučivanje se samo komplicira u daljnjemu tekstu: “Tako se uostalom vladaju **pridjevi, tj. imenice** poput *hrvatski, engleski, njemački* i dr. sa značenjem jezika [...]” (*idem*: 227, istaknuo R. S.) Iz toga je razvidno da autor pitanje točne odredbe takvih PIP-ova (jesu li oni pridjevi ili imenice?) i mehanizma promjene (elipsa, nominalizacija, konverzija?) ostavlja otvorenim. Ipak, Marković (2020: 227) nedvojbeno ustvrđuje da primjeri poimeničenih oblika poput *Hrvatska* i *ženska* nisu pridjevi, nego cjelovite imenice, a iz analize također kao “neprave” pridjeve izuzima i pridjevske oblike indeklinabilnih ženskih prezimena sa sufiksom *-ov/-ev-* (npr. *Rudan-ova*). Iako spomenuto “nesvrstano” stajalište jest tek jednoga autora, riječ je o autoru koji se intenzivno bavi hrvatskim pridjevima, pa takav opis možemo uzeti kao sukus suvremenih, a i prethodnih pristupa PIP-ovima u hrvatskoj lingvistici. Takav “raspodijeljeni” pristup pretpostavlja dakle da postoje različite stupnjevi i/ili vrste PIP-ova nastalih različitim mehanizmima ili njihovom kombinacijom, tj. elipsa imenice za sobom vuče neki stupanj nominalizacije i/ili konverzije pridjeva, što rezonira s našim modelom.

Ispuštanje imenice kod PIP-ova najočitije je u posljednjoj, devetoj skupini po Swanu (1980: 399–400) – ili “pridjevskim imenicama nastalima brisanjem imenice” (engl.

⁵⁵ Npr. *Za zaljubljene kojima su dojadile tradicionalne večere uz svijeće, cvijeće ili bombonijere, klinike za estetsku kirurgiju u Šangaju imaju posebnu ponudu.* (Vjesnik online, 2006)

deleted-noun adjectival nouns) – koje autor svrstava u tri tipa ovisno o kontekstu u kojemu se ispušta imenica. U prvi tip spadaju *ad hoc PIP-ovi*, koji nastaju jednokratno, u kontekstu rečenice, odlomka ili uže unutarjezične situacije. To su zapravo pridjevi nastali pravom imenskom elipsom, dakle oni koji imaju antecedent u svojoj neposrednoj jezičnoj okolini:

- (49) *Naime, u 2003. godini hrvatski robni izvoz po stanovniku iznosio je 1106 dolara, američki 2360 dolara, japanski 3265 dolara, talijanski 4412 dolara, a britanski 4663 dolara.*
(Vjesnik online, 2005)

Premda se *američki, japanski, talijanski i britanski* pojavljuju samostalno, kao glave imenske sintagme, jasno je da se uz njih podrazumijeva sintagma *robni izvoz* prisutna u antecedentu *hrvatski robni izvoz* i s njim anaforički poveziva u kontekstu. Navedeni pridjevi sintaktički se ponašaju kao imenice, točnije preuzimaju na sebe sintaktičku ulogu koju bi imao njihov ispušteni anaforički izraz, ali ni po čemu drugome nisu imenice jer zadržavaju sve značenjske (modifikacijske) i morfološke osobitosti izvornih pridjeva: “njihov postanak ne uključuje ugradnju nedostajuće imenice u strukturu pridjeva” (Swan 1980: 399). Autor ih naziva *ad hoc* jer su samostalni samo u toj prilici, dapače bez konteksta ne bismo mogli identificirati ispuštenu imenicu ili bi u drugim okolinama ona bila sasvim drugačija. Takvi se pridjevi tradicionalno izostavljaju iz analize PIP-ova jer su zapravo nedvojbeni (tako ćemo postupiti i mi) iako smo vidjeli da razgraničenje elipse od površinski sličnih fenomena nije lak zadatak (v. § 3.1.1). Ipak, oni povijesno prethode ostalim vrstama PIP-ova te su im temeljem i modelom koji omogućava daljnje morfosintaktičko i značenjsko osamostaljenje i poimeničenje pridjeva (*ibid.*).

Drugi su tip *kolokvijalni PIP-ovi*. Oni su kontekstualno uvjetovani izvanjezičnim okolnostima te su vezani za društvenu okolinu u kojoj nastaju kao dio svojevrsna žargona neke skupine govornika. Obično je riječ o stilski obilježenoj uporabi pridjeva koja se neće navoditi u rječnicima, a za njezino ispravno tumačenje potrebno je poznavati diskurs. Takvi se PIP-ovi često koriste primjerice u radnome, sportskome, akademskome i sličnome okružju te su poznati malomu broju onih koji su njegovim dijelom i koji ih upotrebljavaju:

- (50) *zna li itko što se događa s terminom izvanrednih rokova za usmenu?* (kontekst: studiranje kroatistike; Facebook, 27. 4. 2017)
- (51) *Koliko realno treba vremena za pripremu Rimskog?* (kontekst: studiranje prava; forum.hr, ≤ 2013)
- (52) *Nakon 3 godine otorinolaringologije okolina mi nije obećavala neku veliku perspektivu, a sa maksilofacijalne su valjda čuli za mene pa me profesor došao pitati da li bih specijalizirao maksilofacijalnu.* (kontekst: medicinska struka; forum.hr, ≤ 2013)

U primjeru (50) puna sintagma glasi *usmena književnost*, u (51) *rimsko pravo*, a u (52) *maksilofacijalna kirurgija*. Za pretpostaviti je da prosječni govornik hrvatskoga bez konteksta ne bi mogao rekonstruirati ispuštene imenice, a ponekad možda čak ni s kontekstom jer mu nije poznata društvena situacija u kojoj se takvi izrazi koriste. U takvim slučajevima PIP-ovi se i dalje ponašaju kao pravi pridjevi, međutim “[i]ako [...] upijaju značenje nedostajuće imenice u pridjevski oblik, to upijanje nije trajno, nego traje samo dok imenica nedostaje” (Swan 1980: 399). Sama pojava jest učestala i plodna, no zbog ograničenosti na uske društvene skupine ispuštana imenica u ostalim, formalnim situacijama mora biti izrečena, pa se izuzev elipse ovi PIP-ovi opiru značajnijim morfosintaktičkim promjenama.

Oni PIP-ovi koji međutim postanu dio općega jezika u tolikoj mjeri da uz njih imenica više kontekstualno nije potrebna nazivaju se *stalnim PIP-ovima*, i oni se ubrajaju u treći tip. Ta skupina obuhvaća dijakronijski stare, već potpuno leksikalizirane izraze poput *blago* i *slatko*, kod kojih se ispuštena imenica ili ne može rekonstruirati (*blago* [??]) ili se može pretpostaviti, ali je ta veza sinkronijski slabo održiva i govornicima se čini neprirodnom (*slatko* [??jelo], *studeni* [??mjeseć]). Takvi se pridjevi načelno nikada više ne pojavljuju s imenicom koju su modificirali. Za razliku od Swana, kod kojega se stalni PIP-ovi uvijek osamostaljeni i u rječnicima se navode poput samostalnih imenica, mi ćemo otvorenije prići trećemu tipu i u nj ubrojiti brojne suvremene, sinkronijske PIP-ove kod kojih je još živa veza s imenicom, pa se mogu upotrebljavati bilo zajedno s imenicom bilo samostalno a da prosječni govornik bez problema razumije njihovo značenje. Razlika je stalnih PIP-ova u odnosu na kolokvijalne da su općejezični, razumljivi svim govornicima, a ne samo određenoj grupaciji te su lakše prijemčivi za morfološku prilagodbu (v. § 4.1). Navodimo nekoliko oglednih primjera preuzetih od Markovića (2010b: 67):

daljinski upravljač → *daljinski*, *naravni odrezak* → *naravni*, *godišnji odmor* → *godišnji*,
hrvatski jezik → *hrvatski*, *sistematski pregled* → *sistematski*
benzinska crpka → *benzinska*, *časna sestra* → *časna*, *intenzivna njega* → *intenzivna*,
interna medicina → *interna*, *kemijska olovka* → *kemijska*, *milostiva gospođa* → *milostiva*,
mikrovalna pećnica → *mikrovalna*, *osobna iskaznica* → *osobna*, *osobna pogreška* →
osobna, *trajna frizura* → *trajna*, *večernja misa* → *večernja*, *vozačka dozvola* → *vozačka*,
žvakaća guma → *žvakaća*
mirovinsko osiguranje → *mirovinsko*, *zdravstveno osiguranje* → *zdravstveno*

Swan (1980: 400) tvrdi da u ruskome samostalnih PIP-ova ima osamstotinjak i da se mogu podijeliti u oko dva tuceta formalno-semantičkih razreda. Za hrvatski tek treba provesti korpusnu i kvantitativno-kvalitativnu analizu, ali za potrebe ovoga rada istražili smo mali

uzorak dobiven tako da smo iz 1000 najčešćih pridjeva u korpusima Riznica i hrWaC te 1000 najčešćih sveza pridjeva i imenica u korpusu Riznica i potkorpusu forum.hr korpusa hrWaC izvukli potvrđene kandidate za PIP-ove, a neke smo dodali napametno.⁵⁶ Već na tako malenu uzorku uočili smo neke pravilnosti i zanimljivosti o stalnim hrvatskim PIP-ovima koje bi se zasigurno trebale provjeriti i potvrditi/opovrgnuti u nekome većem korpusnom istraživanju.

Prvo, sinkronijski stalni PIP-ovi načelno nastaju elipsom točno određene imenice koja se može rekonstruirati. To upućuje na to da je riječ o veoma prepoznatljivim i učestalim izrazima, odnosno kolokacijama – statistički značajnome supojavljivanju pojavnica (jedincatih riječi) u korpusu. Iako bi statistička analiza izlazila iz okvira ovoga rada, izvjesno je da bi ona pokazala izrazitu statističku povezanost između pridjeva i imenice u stalnome PIP-u. Primjera radi pogledajmo u Tablici 6 kolika je *T*-vrijednost nekih PIP-ova u korpusu *Riznica* uspoređena s drugim izrazima koji nisu PIP-ovi.⁵⁷

Kolokacija	<i>T</i> -vrijednost	Kolokacija	<i>T</i> -vrijednost
daljinski upravljač	9.16	osobni automobil	40.76
daljinsko upravljanje	8.94	osobna iskaznica	32.88
daljinska komunikacija	4.79	osobno vozilo	23.72
benzinska crpka	27.95	vozačka dozvola	27.87
benzinska postaja	26.73	vozački ispit	16.61
benzinski motor	5.82	vozačka kartica	13.37
benzinske pare	2.82	vozačka sposobnost	4.22
godišnji odmor	41.23	zdravstveno osiguranje	47.93
godišnje izvješće	22.87	zdravstvena zaštita	38.32
godišnja skupština	19.42	zdravstveno stanje	36.64

Tablica 6. *T*-vrijednosti nekih PIP-ova prema Riznici.

Iz tablice je vidljivo da su promatrani PIP-ovi kolokacije velike snage, dapače najčešće su to kolokacije s najvećom *T*-vrijednošću kod kojega pridjeva. Stoga možemo pretpostaviti da svaki PIP ujedno mora biti i kolokacija, tj. učestala sveza u jeziku, što omogućava laku identifikaciju ispuštene imenice (referenta). Drugim riječima, frekvencija i uporaba imaju

⁵⁶ Kao orijentir nam služi i korpusno istraživanje PIP-ova u slovačkome koje je provela Richtarcikova (2014). Nažalost, za razliku od slovačkih računalnih korpusa, u kojima su poimeničeni pridjevi posebno obilježeni pa se mogu zasebno pretraživati, u hrvatskima takve mogućnosti (zasad) nema.

⁵⁷ *T*-vrijednost statistička je mjera koja izražava sigurnost s kojom se može tvrditi da postoji povezanost između riječi, tj. da njihovo zajedničko pojavljivanje nije slučajno.

središnju ulogu u nastanku PIP-ova. Uočimo međutim da to ne implicira obrnutu situaciju: ako je štogod kolokacija, ne znači da postoji njoj odgovarajući PIP, npr. kolokacija *osobni automobil* nema odgovarajući PIP *osobni* unatoč velikoj *T*-vrijednosti. Razlog je vjerojatno leksički, tj. pojava nije sustavna, nego jednostavno neke lekseme zahvaća, a neke ne.

Drugo, očigledno je točna Markovićeva tvrdnja da su PIP-ovi ograničeni gramatičkim rodnom imenice ispuštene u elipsi (2010b: 67; isto tvrde Giannakidou i Stavrou 1999: 302). Budući da pridjevi sami po sebi nemaju kategoriju roda, nego mocije, tj. rod preuzimaju od riječi koju modificiraju, teško bi bilo objasniti zašto postoji varijacija u rodu kod PIP-ova – jedni dolaze isključivo u muškome rodu (*sistematski*), drugi u ženskome (*mikrovalna*), a treći u srednjemu (*mirovinsko*). Taj je rod nepromjenjiv i nuždan za ispravnu identifikaciju ispuštene imenice.⁵⁸ Štoviše, neki se PIP-ovi upravo po tome mogu i razlučiti, npr. *vozački* [*ispit*] od *vozačke* [*dozvole*], *dnevni* [*boravak*] od *dnevne* [*sobe*], *kontrolni* [*ispit*] od *kontrolne* [*zadaće*]. Ograničenje je i u gramatičkome broju iako većina PIP-ova dolazi i u jednini i u množini:

(53) *Njegove sijede* [*vlas*] imaju *sijede* :D (forum.hr, ≤ 2013)

(54) *Ja s pokojom sijedom* [*vlasju*], ali nije bitno. (index.hr, ≤ 2013).

Naime u nekim slučajevima broj je također zadan s obzirom na izvornu referenciju kolokacije, primjerice PIP-ovi s ispuštenom imenicom *jezik* ne mogu se pluralizirati jer se ne može ni kolokacija od koje su nastali (**U hrvatske jezike prodiru mnogi anglizmi*).⁵⁹ Rod i broj dakle zajedno nameću leksička ograničenja, tj. gramatičkim se sredstvima sužava referencija radi lakše identifikacije ispuštenoga referenta. Tako su, recimo, *kupaće* [*gaće*] ženskoga roda i dolaze isključivo u množini (pr. (55)), a *kupaći* [*kostim*] muškoga je roda i ima oba gramatička broja (pr. (56)), što u većemu dijelu paradigme osigurava ispravno razjednačivanje leksemâ:

(55) *Zadnjih su godina bile u modi one muške kupaće* [*gaće*] što izgledaju ko uske bokserice. (tportal.hr, ≤ 2013)

(56) *Grabim crveni ruksak, presvlačim se u kupaći* [*kostim*] i jurim na more. (blog.hr, ≤ 2013)

Dakako, kod sinkretičnih oblika (npr. G mn. *kupaćih* [*kostima/gaća*], DLI mn. *kupaćima* [*gaćama/kostimima*]) pomoći može samo kontekst, naprimjer koreferencija u primjeru (57), gdje odnosna zamjenica *koje* svojim rodnom razjednačava dvoznačnost (*kupaćih kostima *koje su obećavale*), rečenični smisao u primjeru (58), gdje ne bi imalo svrhe u dotičnome kontekstu suprotstavljati imenicu *kostim* samu sebi, ili izvanjezično znanje ponovo u primjeru (57), jer načelno muškarci nose *gaće*, a žene *kostime* (*frajer nosi speedo kupaće *kostime*):

⁵⁸ U prethodnoj statističkoj analizi u obzir nije uzeta razlika u rodu. Da jest, rezultati bi vjerojatno bili veći za rodove PIP-ova i time dodatno potvrdili važnost i frekvencije i roda kod ispuštanja imenica.

⁵⁹ Čak i ako izvorna kolokacija označava množinu, čini se da je imenica *jezik* neispustiva: *U slavenskim jezicima važna je kategorija živosti. / *U slavenskima je važna kategorija živosti.*

- (57) *A ja priznajem mi je par puta privukao pažnju na plažama sadržajem svoji speedo **kupaćih** [gaća] koje su obećavale obilje i u promrzlom mokrom stanju, ali - zaboga - sama činjenica da frajer nosi speedo **kupaće** [gaće] dok svi oko njega nose bokserice i bermude me instant hladila* (blog.hr, ≤ 2013)
- (58) *Ja nemam nikakvih problema biti u bazenu u **kupaćima** [gaćama/*kostimima] i vidjet cure u kostimima.* (queer.hr, ≤ 2013)

Nadalje premda smo ustvrdili da su stalni PIP-ovi prepoznatljivi u svim kontekstima, to ne znači da kontekst i diskurs ne igraju važnu ulogu pri ispuštanju i identifikaciji. To je bjelodano po postojanju *značenjski višestrukih PIP-ova*, odnosno onih kojima je moguće rekonstruirati više od jedne moguće imenice. Drugim riječima, neki PIP-ovi jednako izgledaju (tj. riječ je o istome pridjevu određena roda i broja), ali imaju različitu referenciju (tj. ispuštenu imenicu), a mogu se podijeliti na homonimne i sinonimne. *Homonimni PIP-ovi* oni su kod kojih su ispuštene imenice sasvim značenjski nepovezane, pa je i referencija PIP-ova različita. Primjeri su homonimnih PIP-ova npr. *podzemna* [željeznica]/[garaža], *diplomski* [studij]/[rad]/[ispit] i sl. S druge strane kod nekih se PIP-ova mogu rekonstruirati značenjski bliske, čak sinonimne imenice, npr. *intenzivna* [njega]/[skrb] ili *benzinska* [postaja]/[crpka]/[pumpa]/[stanica]. U tome slučaju referencija PIP-a također je istoznačna ili bliskoznačna, odnosno ispuštene imenice često su zamjenjive i teže se razaznaju pri identifikaciji, pa takve PIP-ove nazivamo *sinonimnima*. Katkad značenjski višestruki PIP može biti i homoniman i sinoniman ovisno o kontekstu i tipu. Ponovimo, razlika stalnih PIP-ova od onih kolokvijalnih jest da su općejezični, a ne vezani za pojedinu društvenu grupu i njezin diskurs, ali ipak je prožimanje tipova moguće i to usložnjava značenjske odnose među PIP-ovima. Tako je primjerice stalni PIP *intenzivna* u svakodnevnome govoru sinoniman jer mu se mogu rekonstruirati bliskoznačne imenice [njega] i [skrb]. Za razliku od toga kada se rabi u medicinskome žargonu, može mu se rekonstruirati imenica [medicina], što je kolokvijalni PIP homoniman sa stalnim PIP-om. Shematski prikazano, značenjski odnosi u semasiološkome polju PIP-a *intenzivna* izgledaju ovako:

$$INTENZIVNA = \left([njega] \xleftrightarrow{\text{sinonimija}} [skrb] \right)_{\text{stalni PIP}} \xleftrightarrow{\text{homonimija}} [medicina]_{\text{kolokvijalni PIP}}$$

Tipovi PIP-ova često se supojavljaju u istim kontekstima, pa katkad nije jednostavno odrediti koliko koji ovisi o jezičnoj, a koliko o izvanjezičnoj situaciji, naprimjer:

- (59) kajk. *Samo da javim ovom malom **bijelom** ako je član stranice, da ga je lupil jedan mali **zeleni** koji je bil sparkirani na **invalidskom**, tak da se ne cudi kad si vidi straznju stranu.* (Facebook, 12. 6. 2023)

U prethodnoj rečenici, iz koje se može relativno dobro iščitati cio kontekst, svaki će govornik hrvatskoga moći identificirati stalni PIP *invalidsko* [*mjesto*]. S druge strane za PIP-ove *bijeli* i *zeleni* moći se tek iz konteksta (sudar na parkiralištu) ispravno protumačiti da je u obama slučajevima ispuštena imenica [*auto*], a PIP-ovi se mogu odrediti i kao kolokvijalni i kao *ad hoc*. U prilog *ad hoc* čitanju išla bi činjenica da zapravo ne postoji društvena situacija i mala grupa govornika u kojoj bi se *bijeli* i *zeleni* ustaljeno referirali na automobile (čak ni među zaljubljenicima u aute). Protivno tomu tumačenju bilo bi što rečenica (59) nije primjer prave sintaktičke imenske elipse s ranije iskazanim antecedentom prisutne kod *ad hoc* PIP-ova, već se anafora utvrđuje pragmatički, prema zadanome situacijskom kontekstu.⁶⁰ Tako gledano, ipak bi se radilo o kolokvijalnim PIP-ovima. Tumačenje ostavljamo otvorenim, a dajemo ga kao dokaz da su PIP-ovi otvoren razred sa sposobnošću primanja novih članova i da su živ leksikalizacijski proces u suvremenome jeziku.⁶¹ Napokon, svaki leksem konačno, jedincato značenje (smisao) dobiva tek u kontekstu, upotrijebljen u konkretnoj jezičnoj situaciji i društvenim okolnostima, pa se višeznačnosti PIP-ova ne treba pretjerano čuditi niti ju smatrati izoliranom pojavom.

Dosad smo spomenuli da u nastanku PIP-ova bitnu ulogu imaju frekventnost zajedničkoga pojavljivanja pridjeva i imenice u uporabi, ograničenja u gramatičkome rodu i broju te kontekst, koji je ključan pri razlučivanju i tumačenju pojedinih značenja osamostaljenih pridjeva. Budući da je pridjev ono što preostaje od izvorne imenske sintagme, u analizama se uglavnom on razmatra kao ključna sastavnica procesa, odnosno PIP-ovi nastaju kod pridjeva koji su za to pogodni, koji i osamostaljeni mogu na sebe preuzeti referencijsku funkciju imenice. Pretpostavlja se dakle načelo *identifikacije prema pridjevu*: “što je manja obavijesnost imenice, to je veća mogućnost da se ona ispusti” (Marković 2010b: 67), prema kojemu je imenica značenjski sekundarna i manje potrebna jer je pridjev taj koji uvodi referenta u diskurs ili ga specificira (usp. i Thompson 1989).

No treba na umu imati dvije stvari. Prvo: PIP-ovi se pojavljuju kod onih kolokacija pridjeva i imenice gdje su *i* imenica *i* pridjev dovoljno značenjski suženi (okvirno rečeno – takve stvari praktički je nemoguće kvantificirati) da je predvidljivo koja će imenica slijediti pridjev.⁶² Zato se naprimjer ne može ispustiti *pas* u kolokaciji *morski pas* jer je *morski*

⁶⁰ Izvorno se uz navedenu rečenicu nalazila fotografija koja je prikazivala opisanu situaciju i automobile, pa se može tvrditi da se anaforička veza uspostavlja ne s nekom riječju, nego s elementom na fotografiji kao antecedentom. No tada se radi o multimodalnome komunikacijskom, diskursno-tekstnom pristupu koji nije svojstven formalnim teorijama, koje elipsu proučavaju u usku sintaktičkom okružju.

⁶¹ Ili kao dokaz da treba dodatno istražiti i ustvrditi razlikovne kriterije i bolju podjelu PIP-ova, ako je moguće.

⁶² Opet, to ne znači da će se svaka kolokacija uska značenja postati PIP, primjerice *medicinska sestra* nije se (još) ustalila kao *medicinska*. To je naprosto stvar naravi leksika, koji različito i nasumce tretira svoje jedinice.

jednostavno previše neodređen, može sudjelovati u previše drugih istaknutih kolokacija. Ali pritom pridjev često sam po sebi ipak nije dostatan, nije dovoljno “providan” za jedinstvenu interpretaciju, što smo pokazali homonimnim parovima, zbog čega identifikacija počiva na čitavome diskursu. Kontekstualna, diskursna uronjenost PIP-ova presudna je i za njihovu uporabu i za njihov nastanak jer pogoduje ispravnu prepoznavanju referenta (imenice) preko njegova istaknuta svojstva (pridjeva). Sukladno s načelom identifikacije prema pridjevu može se pretpostaviti da što je više svojstava pridano referentu, to će njegovo izricanje u obliku imenice biti manje potrebno. Stoga je veća vjerojatnost da će se imenice ispuštati ako se kombinira više PIP-ova, naprimjer u izoliranu izrazu *četvrti srednje* posve je lako identificirati ispuštene imenice (*četvrti [razred] srednje [škole]*) bez potrebe za ikakvim kontekstom, dok je kod izolirana izraza *srednja* ipak potreban kontekst za lakšu rekonstrukciju, a kod izolirana izraza *četvrti* ne samo da je potreban nego je i nuždan, jer će u suprotnome izraz biti pogrešno prepoznat kao ljudski PIP (*četvrti [ČOVJEK]*). PIP-ovi dakle mogu biti i višočlani, npr. *Prvi svjetski [rat]* ili *časna pionirska [riječ]*.

Drugo, a vjerojatno povezano s prvim: na temelju podataka iz uzorka uočili smo da postoje “preferirane” imenice, imenice koje češće od drugih sudjeluju u nastanku PIP-ova, što dosad nije bilo zapaženo. Drugim riječima, čini se da kod PIP-ova ne treba razmatrati samo pojedinačne slučajeve čestih pridjevsko-imeničkih kolokacija nego i interakciju među samih kolokacijskih osnova (imenicâ) jer je prisutno (polu)sustavno ispuštanje njih određenih.

Za primjer navodimo samo neke često ispušene imenice i njima odgovarajuće PIP-ove; u uporabi ih nesumnjivo ima mnogo više (i imenicâ i pridjevâ):

- banka* → *Zagrebačka, Privredna, Poštanska, Splitska*
- boja* → *crvena, bijela, plava, zelena, crna...*
- bolest* → *Alzheimerova, Parkinsonova, Crohnova*
- dan* (u mjesecu) → *prvi, drugi, treći... trideseti, tridesetprvi*
- dom* → *popravni, vatrogasni, starački*
- dopust* → *rodiljski, porođiljni*
- dozvola* → *vozačka, sanitarna, registracijska, uporabna, radna, građevinska, građevna, boravišna*
- dućan* → *kineski, slovački*
- godina* → *osamdesete, devedesete / dvijeidvadesetreća... / Nova*
- fakultet* → *Filozofski, Medicinski, Ekonomski, Pravni, Kineziološki...*
- film* → *crtani, dokumentarni*
- igrač* → *vezni, obrambeni, bočni, rezervni*

iskaznica → osobna, zdravstvena, sanitarna, članska
 ispit → pismeni, usmeni, kontrolni, završni, diplomski, stručni, prijemni,
 popravni, razlikovni, razredbeni, vozački
 izbori → lokalni, parlamentarni, predsjednički
 jezik / ?govor → hrvatski, engleski, njemački, kineski, standardni... / ?kajkavski,
 ?osječki...
 kartica → kreditna, grafička, memorijska, imovinska, debitna
 karton → crveni, žuti, zeleni
 kazna → uvjetna, doživotna
 kolodvor → Autobusni, Glavni, Zapadni, željeznički
 kredit → stambeni, gotovinski
 list 'novine' → Večernji, Jutarnji, Zagorski
 mjesto → parkirno, invalidsko, suvozačko
 muzej → Arheološki, Etnografski, Prirodoslovni, Tehnički
 nagrada → Nobelova, Rektorova, Dekanova
 nastava → dopunska, dodatna, produžna, terenska
 natjecanje → državno, županijsko, školsko, međužupanijsko
 ?odgoj 'školski predmet' → tjelesni, likovni, tehnički, glazbeni
 odrezak/šnicl → naravni, zagrebački, bečki
 osiguranje → mirovinsko, zdravstveno, dopunsko, životno
 pivo/piva → Ožujsko, Karlovačko, točeno/točena, tamno/tamna, svijetlo/svijetla
 ploča → matična, oglasna, Bašćanska
 pregled → sistematski, liječnički, tehnički, ginekološki, kontrolni
 program → Prvi, Drugi, Treći, antivirusni
 prvenstvo → Svjetsko, Europsko
 račun → tekući, devizni, štedni, bankovni
 rad 'pismeni uradak' → seminarski, diplomski, magistarski, doktorski, završni, stručni
 rat → Prvi svjetski, Drugi svjetski, Domovinski
 razred → prvi, drugi, treći, četvrti ... osmi
 ?služba/skrb/pomoć → hitna, socijalna
 soba → dnevna, spavaća, radna, gostinjska, primaća, dvokrevetna,
 jednokrevetna
 studij → preddiplomski, diplomski, postdiplomski, doktorski, specijalistički
 svjetlo → crveno, žuto, zeleno
 škola → osnovna, srednja, glazbena, strukovna, tehnička, medicinska,
 muzička, glazbena, ekonomska, ugostiteljska...

<i>telefon</i>	→	<i>mobilni, fiksni, bežični, ?kućni</i>
<i>televizija</i>	→	<i>kabelska, kablovska, satelitska</i>
<i>trg</i>	→	<i>Cvjetni, Iblerov</i>
<i>udar</i>	→	<i>srčani, moždani</i>
<i>udarac</i>	→	<i>slobodni, kazneni</i>
<i>ulica</i>	→	<i>Kranjčevićeva, Zagrebačka, Varaždinska, Lucićeva...</i>
<i>uspjeh</i> ‘ocjena’	→	<i>nedovoljan, dovoljan, (vrlo) dobar, odličan, izvrstan</i>
<i>utakmica</i>	→	<i>prijateljska, uzvratna, prvenstvena, pripremna</i>
<i>večer(a)</i>	→	<i>maturalna, momačka, djevojačka</i>
<i>vino</i>	→	<i>bijelo, crno, crveno</i>
<i>voda</i>	→	<i>mineralna, kisela, Radenska / kolonjska, micelarna</i>
<i>vrijeme</i> ‘trajanje’	→	<i>(rad/ugovor na) određeno, neodređeno</i>
<i>vrt</i>	→	<i>botanički, zoološki</i>
<i>?zemlja</i>	→	<i>Hrvatska, Njemačka, Finska, Grčka, Francuska, Engleska...</i>

Navedenih šezdesetak imenica nudi neke zanimljive uvide. Gledajući po semantičkim tipovima koji se orječuju kao pridjevi (v. Marković 2012: 88–91), proučavani PIP-ovi najviše oprimjeruju POSVOJNOST I ODNOS (velika većina), BOJU (*crveno, zeleno*), REDNE BROJEVE (*devedestprva*), PROSTORNI (*vezni, suvozačko, mobilni, fiksni*) i VREMENSKI POLOŽAJ (*određeno, neodređeno*) te VRIJEDNOST (*odličan, nedovoljan, crtani, uvjetna, slobodni*). Štoviše, glavnina pridjeva tvorbeno potječe od imenica, što možda utječe na njihovu sklonost da se opet upotrijebe u imeničkoj funkciji. Upadljivo izostaju tipovi DIMENZIJA, DOB, FIZIČKO/TJELESNO SVOJSTVO i LJUDSKA OSOBINA jer njih orječuju ljudski PIP-ovi i oni za zanimanja. Prema semantičkim tipovima koji se orječuju kao imenice (Marković 2012: 232) ispuštene imenice najčešće su s KONKRETNOM referencijom, i to pretežito ARTEFAKTI i poneka LJUDSKA OSOBA (*igrač*),⁶³ od APSTRAKTNE referencije VRIJEME (*dan, godina, dopust*) i MJESTO (*muzej, dućan, soba*), zatim AKTIVNOSTI (*nastava, utakmica, studij, služba*) i GOVORNI ČIN (*ispit, jezik*).

Nadalje imenice su različite plodnosti pa su neke ograničene na svega nekoliko PIP-ova (*dopust, karton, vrt*), dok druge čine gotovo otvoren razred (*boja, fakultet, jezik*). Poblizu kvantitativnu analizu uporabe tek treba provesti. Dalje, moguće ih je sabrati (ne sve) u određena značenjska polja, recimo u HRANU (*odrezak, pivo, vino*), PROSTOR (*dom, dućan, fakultet, kolodvor, mjesto, muzej, soba, trg, ulica, vrt*), OBRAZOVANJE (*ispit, nastava, natjecanje, odgoj, rad, studij, škola, uspjeh*), SPORT (*igrač, karton, prvenstvo, udarac, utakmica*), ADMINISTRACIJU

⁶³ Iako nema primjera za nj u popisu, u priličnoj mjeri prisutan je i semantički tip DIO TIJELA, npr. (*desna/lijeva*) *ruka, noga, (sijede) vlasi* i tabuizirane imenice (v. *dolje*).

(*dopust, dozvola, iskaznica, osiguranje, služba*), FINACIJE (*banka, kartica, kredit, račun*), ZDRAVSTVO (*bolest, udar, pregled*), TEHNOLOGIJU/UREĐAJE (*telefon, televizija*). Općenito su ta značenjska polja više prijemčiva za nastanak PIP-ova, čak i u slučaju kolokacija u kojima imenica nije plodna kolokacijska osnova većemu broju PIP-ova, nego samo jednomu, recimo kod TEHNOLOGIJE/UREĐAJA pojavljuje se *mikrovalna* [*pećnica*], *štapni* [*mikser*], *ručna* [*kočnica*], *produžni* [*kabel*], *operativni* [*sustav*], kod ZDRAVSTVA *fizikalna* [*terapija*], *magnetska* [*rezonanc(ij)a*], *spontani* [*pobačaj*] i sl.

Takva značenjska razdioba upućuje na nastanak PIP-ova kako ga predlaže Swan (1980). Naime očito je da su neki izdvojeni stalni PIP-ovi po svojoj naravi ustvari kolokvijalni, tj. vezani za određen društveni diskurs, primjerice oni vezani za sport (točnije, za nogomet – za Hrvate prototip sporta) ili financije. No kako je riječ o područjima sveprisutnima i važnima u svakodnevnom životu, takvi su se PIP-ovi općejezično ustalili. Dakle razvoj PIP-ova ide otprilike ovako: u načelu, svi pridjevi mogu se upotrijebiti *ad hoc*, što zavisi od strukturnih uvjeta; frekventni pridjevi dodatno se osamostaljuju ako su lako shvatljivi u određenu diskursu i društvenoj situaciji, i postaju kolokvijalni; diskursi koji se prošire na veliku masu govornika i svakodnevne situacije omogućavaju kolokvijalnim PIP-ovima da uđu u opću uporabu i postanu stalni, razumljivi svima.

Kod nekih stalnih PIP-ova stupanj samostalnosti toliki je da je otežana identifikacija ispuštene imenice iako je smisao svim govornicima posve razumljiv. U rečenici:

(60) *da se prije krađe obratio župniku, caritasu, **socijalnoj**, novinarima vjerovatno ne bi mora krast.* (forum.hr, ≤ 2013)

nije potpuno jasno koju je točno imenicu potrebno rekonstruirati jer su moguće čak tri – [*služba*], [*skrb*] i [*pomoć*] – sve bliska značenja i s distribucijom u sličnim jezičnim okolinama. To upućuje i na započet proces leksikalizacije PIP-a kao zasebne leksičke jedinice koja više ne ovisi posve o izvornoj kolokaciji i imenici.

Kod nazivâ za školske predmete (*tjelesni, likovni, glazbeni, tehnički, zast. fizički*) uobičava se rekonstruirati imenica *odgoj* iako su službeni i češći nazivi oni s *kultura* (*likovna kultura*, ali nema PIP-a **likovna* [*kultura*]). Muški rod vjerojatno se specijalizirao i zbog *odgoja* i zbog analoškoga utjecaja PIP-ova za druge školske predmete, koji su isto tako muškoga roda (*hrvatski, njemački*), a možda i same imenice *predmet*, koja je, iako se ne može rekonstruirati, ipak prisutna kao hiperonim (dakle nekakva analogija TJELESNA KULTURA je ŠKOLSKI PREDMET ⇒ *tjelesni* [ŠKOLSKI PREDMET]). Zanimljiva je također imenica *jezik*, čiji PIP-ovi ne označavaju samo službene jezike (*hrvatski* [*jezik*], *talijanski* [*jezik*], *praindoeuropski* [*jezik*] i sl.) nego bilo koji idiom, pa se kadšto može pretpostaviti i imenica [*govor*], npr. [*čakavski*], [*splitski*] ili

[južnjački]. Zbog stupnja osamostaljenja i velike produktivnosti nije zgorega razmisliti i o već leksikaliziranome obrascu za iskazivanje bilo kakva jezična sustava, pogotovo u primjerima poput:⁶⁴

- (61) *Ako želite dodatne informacije o ovoj temi, možete pogledati slijedeću stranicu na NAŠKOM, i ovu na STRANJSKOM* (intro-marketing.hr, ≤ 2013)

Velik stupanj leksikalizacije nalazi se i kod brojevni PIP-ova s vremenskim značenjem (s ispuštenim imenicama *godina, dan, mjesec* i sl.):

- (62) *Oni koji su devedesetih [godina] bili u tridesetima [godinama] danas su već zakoračili u pedesetu [godinu].*

Obično se zapisuju brojkama, što je za jezik irelevantno, i često dolaze višečlano, osobito kada je riječ o datumima:

- (63) *Umro je 30. [dana] 2. [mjeseca] 2100. [godine] u 100-toj [godini].*

Naposljetku zahtjevno rekonstruiranje imenice značajka je frazema i narodnih poslovice (Maretić 1963: 490–1), koje su ionako frazeologizirane, dakle okamenjena značenja, i nerijetko eliptična izraza. Naprimjer u frazemima *imati tri čiste* ili *ni bijele da bi rekao* unatoč jasnemu cjelokupnom smislu ne zna se koja je imenica ustvari ispuštena: *čiste* [???*misli*], *bijele* [???*riječi*]. Tu je značenje izvorne imenice posve prebrisano značenjem frazema.

Neupitnost referencije (čitave kolokacije) pritom nedvojbeno ima bitnu ulogu jer dopušta da se na neku pojavnost referira na ekonomičniji, kraći način nego čitavom sintagmom pridjev + imenica. Stoga je takav način “pojednostavljivanja” govora osobito koristan kod kraćenja nazivâ (imenovanih entiteta, engl. *named entities*),⁶⁵ koji su uglavnom višečlani leksemi s jedincatom izvanjezičnom referencijom (npr. *Hrvatsko narodno kazalište*). To se vidi i u popisu, u kojemu ima nemalo PIP-ova koji su nastali od nazivâ i sami su nazivi (lako su uočljivi jer su pisani velikim početnim slovom). Obično je riječ o nazivima banaka (*Zagrebačka*), fakulteta (*Filozofski*), muzeja (*Tehnički*), nagrada (*Nobelova*), ratova (*Domovinski*) i blagdana (*Nova*). S obzirom na jedinstveno značenje ispuštanje je omogućeno i kod inače nefrekventnih, nesvakodnevnih imenica (npr. *Klovićevi [dвори]*, *Jamnička [kiselica]*). Postupak je posebice produktivan kod nazivâ natjecanja i manifestacija, npr. *Svjetsko [prvenstvo]*, *Olimpijske [igre]* i *Tamburaška [noć]*, katkad i s morfološkim promjenama, npr. *Dani kajkavske riječi* → *Kajkavske* (*sic!* množina i ženski rod). Često se ispuštaju u imenice u toponimima, tj. imenima zemalja i naseljâ, npr. *Borovo [Naselje]* i *Krapinske [Toplice/toplice]*.

⁶⁴ Za primjer produktivnosti spomenimo naslov recentne knjige *Progovorimo pythonski* Zdravka Dovedana Hana (Zagreb: Vlastita naklada, 2021), u kojemu je novotvoreni “jezik” zapravo programski jezik Python.

⁶⁵ U imenovane entitete ubrajaju se osobe, organizacije, mjesta, nadnevc, vrijeme, valute, postotci, mjere i geopolitička tijela.

Kod takve vrste ispuštanja ponekad nije pouzdano nastaje li PIP čistom elipsom ili nekom drugom, morfološkom tvorbom, primjerice dvojbena su imena zemalja (*Hrvatska*, *Španjolska*, *Nizozemska* i sl.). Ona se obično objašnjavaju elipsom imenice *zemlja* i zatim prelaskom u vlastitu imenicu: *hrvatska zemlja* → *hrvatska* [*zemlja*] → *Hrvatska* (Babić 2002: 51). To je problematično objašnjenje jer je upitno je li ikada postojala izvorna kolokacija, pogotovo kod imena drugih zemalja (*Turska* ← ?*turska zemlja*). Usto sa sinkronijskoga stajališta takve bi imenice bilo lakše izvoditi prema službenim imenima zemalja ili imenici *država*, pri čemu bi se radilo o elipsi istoj kao u ranijim primjerima: [*Republika*] *Hrvatska*, [*Kraljevina*] *Španjolska*, *Grčka* [*država*], iako se i tu može prigovoriti da govornicima takve pune kolokacije nisu sasvim providne ni prirodne. Zato smo skloniji mišljenju da nije riječ o pravoj elipsi, nego o posebnoj tvorbi vlastitih imena pridjevnoga oblika, dakle o samostalnu tvorbenom modelu s pridjevskim sufiksom, ovdje sa *-sk-* (od drugih sufikasa spomenimo *-ov-* /*Bosiljevo* *[*Naselje*]/ i *-n-* /*Repno* *[*Selo*]/), i sa zadanim rodnom, u ovome slučaju ženskim. U prilog posebnoj tvorbi ide i model sa *-sk-*, ali s muškim rodnom, kod kojega se zbilja ne može razaznati ispuštena imenica, npr. *Imotski* [?] (možda dolazi od *grad* /usp. Babić 2002: 51–2 za *Novi*/, ali to se sinkronijski čini potpunoma neuvjerljivim i neprirodnim). Štoviše, i druge vlastite imenice koje smo analizirali u § 4.1.1 lakše se opisuju konstrukcijski nego elipsom. Ni kod prezimenâ ni kod imenâ blagdanâ ne može se identificirati potencijalna ispuštena imenica: *Gjalski* [???ČOVJEK], *Valentino* [???]. Logično je dakle zaključiti da su oni morfološke konstrukcije zadana oblika te roda i broja. Utoliko ni rekatégorizacija pridjevskoga sufiksa u imenički kako gdje predlažu Klajn (2003) i Babić (2002) – dakle sufiksalna tvorba [*Valentin*]-*ovo*]_N, a ne konstrukcija [[*Valentino*]_A]_N – nije neosnovana analiza usprkos pridjevskom podrijetlu takvih imenica.

Ispuštati imenicu vole i nazivi za prometnice, što ih čini vjerojatno najbrojnijom skupinom imenica pogodnih za stvaranje PIP-ova. U to značenjsko polje spadaju imenice *ulica* (*Draškoviće*), *cesta* (*Selska*), *avenija* (*Slavonska*), *aleja* (*Marmontova*), *put* (*Borkovečki*), *trg* (*Rooseveltov*), *most* (*Pelješki*) i dr. Međutim kod takvih je primjera upitno je li riječ isključivo o tvorbi PIP-ova ili pak o sličnome eliptičnom procesu. Naime te imenice mogu se ispustiti ne samo kod sročnoga atributa (tada su to PIP-ovi: *Vukovarska* [*ulica*]) nego i kod nesročnoga, kada uza se imaju genitivnu dopunu ([*Ulica*] *Grada Vukovara*). Potonje nikako nije PIP, a često se kombinira i s elipsom imenice *broj*, što stvara konstrukciju ne baš razumljive strukture. Naprimjer u rečenici *Filozofski se nalazi na [Ulici] Ivana Lučića [broj] 3* prijedlogom *na* jamačno ne upravlja *ulica* jer bi ona tražila prijedlog *u*, nego to čini *broj* (*na broju 3*), ali ako je on glava sintagme (a jest jer upravlja prijedlogom), nije jasno u kakvu je odnosu s ispuštenom ulicom (je li mu ona genitivna dopuna: *broj 3 [Ulice] Ivana Lučića?*). No pomnije proučavanje

takvih primjera izvan je opsega ovoga rada; važnije je uočiti da PIP-ovi toga tipa možda nastaju drugačijim mehanizmom od drugih, ali ih i dalje možemo smatrati PIP-ovima.

Za kraj pregleda učestalih PIP-ova navedimo uzgred da je u razgovornome jeziku njihova temeljna značajka – to da se referencija iskazuje pridjevom, a imenice nema – pogodovala da se oni koriste za izricanje tabuiziranih sadržaja, tj. iskorištava se mogućnost da se tabuizirana poruka među govornicima prenese bez stvarna izgovaranja tabuizirane imenice. Riječ je ponajprije o imenicama za muško i žensko spolovilo ili onima vezanima za spolnu radnju, i to su uglavnom već dopola ili dokraja frazeologizirani izrazi (podcrtano):

- (64) *Odmah je znala da je taj za nju: ako već nije lijep, možda ima velikoga [kurca], ponadala se u sebi, neprimjetno ogledavajući Cyranove šake, nos i druge atribute, za koje svi kažu da odaju veličinu one stvari. (forum.hr, ≤ 2013)*
- (65) *Goni se u tri [pičke/pizde] materine. (forum.hr, ≤ 2013)*
- (66) *Bila mi je prva [SEKSUALNA PARTNERICA], a malo je ljuta što joj dajem do znanja da mi neće biti i posljednja. (ljubavni-oglasnik.net)*

Provedena analiza uključivala je samo devetu skupinu po Swanu jer su takvi PIP-ovi nastali elipsom i njihove se ispuštene imenice uvijek mogu identificirati (uz manju ili veću pomoć konteksta). Swan (1980: 399) njima pridružuje i osmu skupinu, koja obuhvaća PIP-ove za činove, titule i zanimanja. Naime u ruskome taj tip broji popriličan broj primjera (tristotinjak), s tim da ih je većina dobivena elipsom (rus. *gorničnaja* [*devuška*] ‘sobarica, dosl. sobna [djevojka]’) iako ima i nešto onih nastalih konverzijom (rus. *komandujuščij* ‘zapovjednik, dosl. zapovijedajući’) (*ibid.*). Prema našem saznanju u suvremenome je hrvatskom osma skupina rjeđa i ne toliko produktivna. Poznati i razmjerno frekventni PIP-ovi svakako su *velečasnī* ‘svećenik’, *mlāda* ‘mladenka’ i *čāsna* ‘redovnica’. Primetnuti bismo im mogli i ove:

štōvānī/pōštovānī ‘naslov kojim se obraća u službenoj pisanoj komunikaciji’;

milostīva ‘oslovljavanje starije ugledne dame’;

pōsīlnī ‘koji ima položaj sluge, koji se ponaša kao sluga’;

stārijī ‘starješina’;

dōmācī ‘mn. ukućani; kućni dusi iz slavenske mitologije’;

dēžūrnlī ‘osoba na dužnosti’;

prēsvijētlī ‘naslov dostojanstvenika’;

preūzvīšenī ‘naslov biskupa’;

škōlskī ‘s kojim se sjedi u školskoj klupi’;

glāvnī ‘naslov nadređene osobe (ob. u policiji)’;

okazionalizam *očinski* 'koji zamjenjuje ili glumi čijega oca'.⁶⁶

Već je tih desetak primjera dovoljno da se utvrdi neujednačenost same skupine. Kod nekih je moguće lako identificirati ispuštenu imenicu (*časna* [*sestra*]), kod nekih se ona naslućuje, ali je sinkronijski nesigurna (*velečasni* [*?otac*], *školski* [*?kolega/?drug*], *milostiva* [*?gospođa*]), a kod većine se ne može odrediti ili se može pretpostaviti tek imenica općenita značenja (*posilni* [*?*], *očinski* [*?*], *domaći* [???LJUDI], *mlada* [???ŽENA], *stariji/presvijetli/(po)štovani/preuzvišeni/dežurni/glavni* [???ČOVJEK]).⁶⁷ Svi se neovisno o tome sasvim uobičajeno upotrebljavaju osamostaljeni. Zbog toga Swan predlaže dodatnu podjelu na četiri vrste s obzirom na njihov povijesni razvoj i ispustivost imenice (*idem*: 401–2):

1. PIP je nastao ispadanjem imenice, a upotrebljava se usporedo s izvornim pridjevom (glavnina stalnih i kolokvijalnih PIP-ova);
2. slično prethodnomu, ali je izvorni pridjev izgubio značenjski analognu zasebnu uporabu (npr. *velečasni*, *časna*, *mlada*, *milostiva*);
3. PIP-ovi kod kojih izvorni pridjev nikada nije imao analogne zasebne uporabe, već je vjerojatno nastao nekom pridjevskom tvorbom (*očinski*) ili posuđivanjem (npr. *posilni*);
4. PIP-ovi nastali analogijom prema postojećim PIP-ovima prethodnih vrsta a da sami nisu prolazili kroz fazu s izvornim pridjevom (npr. *presvijetli*, *(po)štovani*, *preuzvišeni*).

Zbog svega navedenoga osmu skupinu nismo uzeli u obzir prilikom prethodne analize, a smatramo ju prijelaznim tipom između devete skupine i ljudskih PIP-ova. Ljudske i apstraktne PIP-ove isključili smo jer smatramo da se njihov nastanak ne može objasniti elipsom, točnije da oni nemaju specifičnih imenica koje bi ispustili. Umjesto toga oni su u mentalnome leksikonu spremljeni kao zasebne konstrukcije, a PIP-ovi za zanimanja i kao zasebni leksemi.

Ispuštanje imenica što smo ga istražili u ovome razdjelu tvrd je orah za teorijske pristupe, kao što komentira Swan (1980: 400): “Morfološke poteškoće uključene u sinkronijsko izvođenje pridjevskih imenica [PIP-ova] nastalih brisanjem imenice toliko su zamršene da posve zadovoljavajuće rješenje nikada nije predloženo”. Proučavani mehanizam može se opisati kao elipsa, osobito kod *ad hoc* PIP-ova, međutim kod kolokvijalnih i stalnih PIP-ova mehanizam ne odgovara uskoj sintaktičkoj odredbi elipse jer nedostaje antecedent

⁶⁶ Značenja su prema HJP-u i Maretiću (1963: 488). *Očinski* je zabilježen u prijevodu epizode “Tajna plavoga vlaka” televizijske serije o detektivu Herculeu Poirotu na kanalu RTL Kockica u ljeto 2022. g.

⁶⁷ U takvim slučajevima ispuštena imenica identificirana je samo na pojmovnoj razini (što je označeno malim verzalom) jer rekonstrukcija punoga leksema daje izraze posve drugoga značenja: *Mlada nosi bijelu vjenčanicu* ≠ *Mlada žena nosi bijelu vjenčanicu*.

prema kojemu bi se identificirao izbrisani konstituent. Ispuštanje se negdje događa, negdje ne; većina pridjeva zadržava pridjevsku morfologiju, neki se pak počinju oblično mijenjati poput imenica; kod jednih je jednostavno identificirati imenicu, a drugi su značenjski nejasniji. Zasad najviše zadovoljavajući odgovor bio bi da su kolokvijalni i stalni PIP-ovi primjer dubinske anafore kako ju opisuju Hankamer i Sag (1976; v. § 3.1.1). Dolazi do brisanja sintaktičkoga konstituenta, ali ono nije uvjetovano sintaktičkom okolinom, već pragmatičkim čimbenicima, govornikovim znanjem i smještenošću u diskursu.

Usto ispuštanje smo promatrali na razini leksema (lemâ), kanonskih oblika; drugim riječima, PIP-ove nismo gledali prema pojedinim oblicima paradigme, u pojedinome padežu. To međutim nije zanemariv aspekt analize jer narušava stav da je uvijek riječ jednostavno o elipsi. Pogledajmo sljedeći primjer:

(67) *i najgore mi je to sto svi na **maturalnama** izgledaju isto* (forum.hr, 2009)

Kod stalnoga PIP-a *maturalna* nedvojbeno se može identificirati i rekonstruirati imenica [večera]. No u samoj rečenici ta se imenica ne može rekonstruirati jer tako dobiveni izraz nije ovjeren s obzirom na to da krši flektivna pravila i atributno slaganje u hrvatskome: **maturalnama večerama* (trebalo bi: *maturalnim(a) večerama*). Površinska elipsa konstituenta ne može lako objasniti kako je nastao oblik *maturalnama*, koji je oblikom prava imenica, jer bi trebalo pretpostaviti složena a upitna pravila pomicanja dubinskih podleksičkih (morfoloških) obilježja, tj. flektivnih sufikasa s izbrisane imenice na pridjev, ali onda i objasniti zašto se to negdje događa, a negdje ne. To dokazuje da su PIP-ovi s ispuštenom imenicom otvoreni prema morfološkoj prilagodbi kako smo ju opisali u § 4.1, odnosno da se prvi i drugi stupanj modela poimeničenja – elipsa i konverzija – ne trebaju niti se mogu strogo razgraničiti.

4.3. Ljudski i apstraktni poimeničeni pridjevi

Iako je prethodna analiza pokazala da su slučajevi ispuštanja imenica iz kolokacijskih imenskih sintagmi razmjerno učestali, a i produktivni u suvremenome jeziku, oni se ne smatraju tipičnim primjerima poimeničenih pridjeva. Taj status u pravilu se pridaje ljudskim PIP-ovima i apstraktnim PIP-ovima. Kao što govore sami nazivi, prvi preko dominantna svojstva ili istaknute osobine denotiraju ljudska bića, npr. *mladi, zaposleni, mnogi*; kod drugih se samo svojstvo iskazuje kao značenjski samostalan pojam, npr. *dobro, lijepo, sve*. Istraživanja drugih jezika – istina, uglavnom indoeuropskih, ali katkad se posegne za arapskim ili finskim – pokazuju da su navedeni načini poimeničenja pridjeva općeprihvaćeni i po svojim značajkama u velikoj mjeri međujezično koherentni. Štoviše, Swan (1980: 398) ih naziva “zajedničkom

indoeuropskom vrstom” i zaključuje da su toliko uobičajeni da o njima nema previše toga za reći. Mislimo ipak da ih valja proučiti, i to odjelito od drugih PIP-ova jer pokazuju razlike u odnosu na njih. Već rekosmo da su po morfološkim značajkama više nalik pridjevima nego ostali PIP-ovi, a glede ispuštanja imenica pretpostavismo da se kod njih ne može rekonstruirati nijedna određena imenica, nego da su takvi PIP-ovi izvedeni iz pridjeva bez nje. Vrijeme je stoga da istražimo kojim su mehanizmom (ili mehanizmima) nastali ljudski i apstraktni PIP-ovi, koje su im morfosintaktičke odlike i imaju li kakvih značenjskih osobitosti. Proučavat ćemo ih zajedno jer pokazuju usporednice koje nije moguće zanemariti, ali među njima postoje i bitne razlike koje se još manje smiju izostaviti.

Ljudski i apstraktni PIP-ovi u podjeli po Swanu (1980) okupljeni su u skupine 1–6.⁶⁸ Podjelu možemo pojednostaviti presloživši ju u tri skupine: *epitete* (pridjeve za fizička svojstva, stanja, iskazivanje afekta); *participske pridjeve* (nastale od glagolskih pridjeva i priloga) te *zamjeničke pridjeve* (potječu od zamjenica ili brojeva). Budući da u svim trima skupinama zabilježeni i ljudski i apstraktni PIP-ovi, za razliku od Swana ne vidimo potrebe izdvajati apstraktne u zasebnu skupinu unatoč razlici u njihovu značenju u odnosu na ljudske. Umjesto toga smatrat ćemo ih supostojećim tvorbenim modelima, tj. konstrukcijama. Podatke za analizu temeljimo na popisu PIP-ova iscrpenih iz tisuću najčešćih pridjeva u korpusima Riznica i hrWaC.

Što se tiče morfoloških značajaka, ljudski i apstraktni PIP-ovi razlikuju se i od običnih pridjeva i od PIP-ova s ispuštenom imenicom. Naime ustanovljeno je da oni imaju ograničenu morfološku distribuciju, tj. imaju tipičan morfološki oblik prema kojemu ih je moguće raspoznati. Primjerice u engleskome se takvi PIP-ovi redovito pojavljuju s određenim članom *the* i ne dekliniraju se, ali različito je što ljudski dolaze u množini, a apstraktni u jednini, što je vidljivo po slaganju: *the pretty* [LJUDSKO] *are...* / *the pretty* [APSTRAKTNO] *is...* Slične značajke vrijede općejezično, s gramatičkim rodом i brojem kao temeljnim odrednicama tih vrsta PIP-ova. Za hrvatske ljudske PIP-ove tipični morfološki oblik uključuje muški rod i množinu, a za apstraktne srednji rod i jedninu:

(68) *Pametni su svuda oko nas i sve ih je više.* (zd.new.hr, ≤ 2013)

(69) *Ma bilo je kasno, pa sam malo izgubila osjećaj za pametno* (forum.hr, ≤ 2013)

U primjeru (68) PIP *pametni* denotira ljudske osobe sa svojstvom što ga imenuje pridjev, a u primjeru (69) *pametno* je to svojstvo predstavljeno kao apstraktan predmet. Preferencije

⁶⁸ Sličnu podjelu izdvajaju Payne i Huddleston (2002: 415–8) govoreći o stapanju unutarnjega modifikatora i glave imenske sintagme. Njihovih šest skupina čine: (1) determinatori; (2) superlativi i određeni komparativi; (3) redni pridjevi; (4) modifikatori koji označavaju boju, podrijetlo i sastav; (5) pridjevi koji označavaju osnovna fizička svojstva, npr. starost i veličinu; (6) modifikatorske glave s posebnom interpretacijom.

prema određenome gramatičkom broju i rodu možemo objasniti kognitivnim razlozima. Apstraktni predmeti sami po sebi neživi su pojmovi, pa je odabir srednjega roda prototipičan (kao što se neodređena zamjenica za neživo također dobiva srednji rod: *nešto je veliko*). Slično je s odabirom jednine. Naime iako su apstraktni predmeti brojivi entiteti (usp. *misao – misli*), kod apstraktnih PIP-ova oni postaju tvarni, a tvarni entiteti ujedno su i nebrojivi. Zbog toga se apstraktna konstrukcija ni u hrvatskome ne može pluralizirati.⁶⁹ Primjerice sljedeća rečenica bila bi neovjerena kada bismo dotične apstraktne PIP-ove iz jednine prebacili u množinu:

- (70) a. *Brižljivo njegovanje vintage stila, s istančanim smislom za čudno, prekrasno i već nošeno u prijašnjim desetljećima.* (neon.com.hr, ≤ 2013)
- b. **Brižljivo njegovanje vintage stila, s istančanim smislom za čudna, prekrasna i već nošena u prijašnjim desetljećima.*

S druge strane kod ljudskih PIP-ova pronalazimo neke dvojakosti. Tipični morfološki oblik jest muški rod, množina. Ovaj put kod odabira gramatičkoga broja bitnu ulogu ima generičnost takvih PIP-ova (v. § 3.1), tj. činjenica da oni načelno označavaju skup (mnoštvo osoba) generaliziran prema svojstvu. Mislimo da s obzirom na to da svi članovi skupa imaju dotično svojstvo, množina jasnije ukazuje na tu univerzalnu kvantifikaciju pa je zato tipična: *Ne razgovaraj s nepoznatima = Ne razgovaraj sa svakim tko ima svojstvo NEPOZNAT*.⁷⁰ No ljudski PIP-ovi pojavljuju se i u jednini: opet se radi o generičkome čitanju, ali u tome slučaju doseg značenja manji je, sveden samo na pojedinačnu instanciju, tj. na egzistencijalnu kvantifikaciju, na koju pak prozirnije ukazuje jednina: *Pametan piše, glup pamti = Netko tko je PAMETAN piše, netko tko je GLUP pamti*. I dočim se jednina može zamijeniti množinom bez promjene smisla (*Pametni pišu, glupi pamte*), obratno ide teško (???*Ne razgovaraj s nepoznatim*).

Nadalje je vidljivo da je kod ljudskih PIP-ova zadani rod muški, neovisno o broju (*mladi, mrtvi, lud*). To je također posljedica generičnosti jer ti PIP-ovi ne upućuju specifično ni na osobe ženskoga ni muškoga spola, nego jednostavno na osobe u izvanjezičnome svijetu. Njima se stoga automatski dodjeljuje muški rod kao zadani gramatički rod za žive referente (kao što se dodjeljuje neodređenoj zamjenici za živo: *netko je velik/*velika*). Drugim riječima, muški rod ljudskih PIP-ova zapravo je “nerod” te ne iskorištava mocijski i rodni referencijalni potencijal pridjeva jer očigledno ne označava isključivo muške osobe sa stanovitim svojstvom.

⁶⁹ U starijemu jeziku hrvatskome kadšto se upotrebljavala množina u jednaku značenju (Maretić 1963: 490), usp. npr. *Sva rajska gledajte u ovoj gospoји* (Zbornik Nikše Ranjine, Pjesma br. 161). To je ponajprije značajka tekstova pod utjecajem latinskoga i grčkoga (preko crkvenoslavenskoga), a manje narodnoga jezika. U suvremenome jeziku takvi su izrazi određena neovjereni.

⁷⁰ To je logički sročeno da bi se istakla kvantifikacija. Hrvatski bi pravilno bilo negirano: *Ne razgovaraj ni s kim...*

Ipak, moguće je ostvariti taj potencijal, što dokazuju ljudski PIP-ovi ženskoga roda, pri čemu je aktivacija referencijalne funkcije mnogo lakša kod ženskoga roda u odnosu na muški jer kod prvoga nema konflikta s generičkim čitanjem, tj. *dobre* su isključivo ženske osobe, dok *dobri* mogu biti i muške osobe i osobe neovisno o spolu. No postoje i PIP-ovi isključivo ženskoga roda koji ipak imaju svojevrsno generičko čitanje, npr. *ženske, trudne, udane* i sl. Kod njih zbog izvanjezičnoga konteksta naprosto nije zamislivo imati muški referencijalni rod, tj. PIP *ženske* ne može označavati ženske osobe muškoga spola, niti se npr. *ženski* može referirati skupno na oba roda. Čini se da je aktivacija referencijalnoga roda lakša u jednini, npr. *pijani* snažno upućuje na opće čitanje, *pijan* već slabije na opće, ali jače na muško, dok na žensko nikako.⁷¹

Određenost PIP-ova nije međujezično dosljedna: naprimjer u engleskome i grčkome oni obavezno dolaze s određenim članom, dok u njemačkome i nizozemskome mogu imati određeni i neodređeni. Hrvatski jezik, dakako, nema članova po kojima bi se odredila određenost, nego (neki) pridjevi imaju određeni i neodređeni oblik, ali se njihova distribucija u suvremenome jeziku ne podudara sa semantičkom interpretacijom određenosti (usp. Marković 2012: 309ff). Neodređeni oblik, ukoliko postoji, zapravo je razlikovno uposlen tek u nominativu muškoga roda (*zèlen – zèlenī*), a sintaktički je nuždan kao predikatno ime ili kao dopuna semikopulativnomu glagolu (*On je tužan, On se doima tůžnim*) – u ostalim okolinama neobavezan je i često stilski obilježen (*čovjek !tužna/tužnoga pogleda*). Stoga apstraktni PIP-ovi u pravilu imaju određeni oblik (*Imam oko za lijépō*). Ljudski PIP-ovi u množini isto tako tipično imaju određeni oblik (*Čèlavī se vuku za kosu*), ali uočeno je da se mogu pojaviti i u neodređenome (*Bògati postaju sve više bògati*; v. § 4.1). Kod jednine ljudskih PIP-ova u primarnome značenju čini se da preteže neodređeni oblik iako je uporaba određenoga također uobičajena:

(71) *I ubrzo bi imao HR sabor u Sinajskoj pustinji gdje slijep vodi éorava* :) (vecernji.hr, ≤ 2013)

(72) *Kao kad slijepi slijepom namiguje, a nijemi gluhom u uho šapće* (dnevnik.hr, ≤ 2013)

Ipak, pojava neodređenoga oblika najčešće je ograničena na nominativ jer se u ostalim, kosim padežima u razgovornome jeziku preferira određeni oblik, pa je moguće da se u istoj rečenici supojavljaju ljudski PIP-ovi u obama oblicima:

(73) *Primjerice: Glup može pametnog procjeniti (doživjeti) kao glupog, a glupog kao pametnog.*
(forum.hr, ≤ 2013)

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 165–6) ljudske PIP-ove uvrštavaju među generičke imenske sintagme s implicitnom kvantifikacijom, što znači da oni orječuju kakav tip, a ne

⁷¹ Što možda nije neobično s obzirom na to da je i rodno neutralno lice, *Vi* iz poštovanja, također u množini.

varijantu, a kvantifikacija je prisutna i ako nije iskazana. Određenost oblika PIP-ova po njihovu je viđenju preslika smještaja PIP-a na kognitivnome kontinuumu *opće – individualno*:

dok u generičkim sintagmama poimeničeni pridjevi dolaze najčešće u neodređenom obliku, koji je kudikamo češći, neutralniji i ne podliježe nikakvim ograničenjima [...], u imenskim sintagmama individualizirane referencije on je gotovo bez iznimke u određenom obliku [...]. Takva distribucija supstantiviziranih pridjeva proizlazi iz proporcionalnoga odnosa između uopćavanja i neodređenosti s jedne strane te individualizacije i određenosti s druge strane (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 166).

Njihova tvrdnja stoji, no korpusni primjeri ponešto su šarolikiji. I Maretić primjećuje “da se pridjev uzima i u određenom i u neodređenom liku, a ne može se postaviti pravilo kad biva jedno, kadli drugo” (1963: 489). Stroga pravila nema, ali zapažena sklonost vjerojatno je povezana i s naravlju samoga iskaza. Primjećuje se da se jedninski, egzistencijalni ljudski PIP-ovi često rabe u narodnim izrekama, pa se uz njih veže poslovični, gnomski stil. K tomu na odabir oblika može utjecati uvođenje u diskurs, pri čemu će novouvedeni referent biti prijemčiviji za neodređeni oblik, a onaj već poznati za određeni. Za kraj ne treba se zaboraviti temeljna značajka pridjevskim “vidova”, a to je da neodređeni u prvi plan stavlja svojstvo (modifikaciju), dok određeni ističe referenta (identifikaciju). Odabir oblika nerijetko će ovisiti o tome što od toga dvojega govornik želi naglasiti. Čini se dakle da su kod PIP-ova semantički i pragmatički kriteriji značajniji od sintaktičkih, kao što je slučaj u drugim jezicima. Dobar je primjer toga naslova filma *Dobar, loš, zao* koji je preveden neodređeno iako su oba originalna naslova u određenome obliku, engl. *The Good, the Bad and the Ugly* i tal. *Il buono, il brutto, il cattivo*, zbog toga što su se u prvi plan nastojale staviti osobine likova, a ne njihovi identiteti. Zaključno, minimalno razlikovna morfološka obilježja za apstraktne PIP-ove bila bi [+srednji rod, +jednina, +određeno], a za ljudske [-srednji rod, -/+jednina, +/-određeno].

Ocijenili smo da su ljudski i apstraktni PIP-ovi po modifikaciji bliži pridjevima nego oni s ispuštenom imenicom, ali i dalje pokazuju mješovite značajke. Pridjevsko je to što ih mogu modificirati modifikatori stupnja uključujući komparativ (*vrlo stari, slabo poznati, mlađi, jako slano*), drugi prilozi (*nesretno zaljubljeni, modno osviješteni, teško bolesni, ranije spomenuto*) i drugi pridjevi (*nezaposleni mladi, vjerni mrtvi, novo normalno, veliko nepoznato*). Naročito je česta modifikacija determinatorom, obično nekim kvantifikatorom (*svi drugi, mnogi odrasli, ništa nova*) ili demonstrativom (*ovi mladi, ti poznati, ono nužno*). Pritom valja paziti na razliku između postponiranoga pridjevskog atributa kvantifikatoru koji nije PIP (*nešto sitno*) i apstraktnoga PIP-a koji je dopuna kvantifikatoru u kvantifikatorskoj sintagmi (*nešto sitnoga*). Razlika se primijeti sintaktički – u prvome slučaju riječ je o *pravome pridjevu* koji se

padežno slaže s kvantifikatorom (*s nečim **sitnim***), a u drugome je *pridjev poimeničeni* i uvijek dolazi u genitivu količine što ga traži kvantifikator, npr. indeklinabilni prilog količine (*s nešto **sitnoga***). Također kod kvantifikatorskih sintagmi s dvjema pridjevskim riječima (*svi odrasli, sve korisno*) teško je odrediti što je čemu ustvari nadređeno i koja je pridjevska riječ uopće PIP (ako je ikoja) – [*svi [odrasli]_{PIP}*] ili [[*svi*]_{PIP} *odrasli*]? Tomu problemu svakako bi se trebalo pomnije posvetiti nekom drugom prilikom, a zasad predlažemo da se po parametru usmjerenosti glave u hrvatskome desni član sintagme smatra PIP-om, dakle da se određuje [*svi [odrasli]_{PIP}*]. Nadalje ljudski se PIP-ovi posve uobičajeno kvantificiraju pravim brojevnim riječima – glavnim brojevima (*dva odrasla*), rednim brojevima (*prvi poginuli*) te brojevnim imenicama (*troje pijanih*) i brojevnim priložima (*desetak poginulih*), a apstraktni PIP-ovi, budući primarno *singularia tantum*, od toga se kvantificiraju samo rednim brojevima, i to rijetko (*prvo učinjeno*). Naposlijetku valja kazati da PIP-ovi mogu imati vlastite dopune ako ih imaju i izvorni pridjevi ili im se može dodati skupina s riječju *kao* (usp. Marković 2010b: 200–17): *čisti srcem, slijepi od rođenja, novo o starome, slatko kao grijeh*. To se osobito odnosi na participske PIP-ove, koji nasljeđuju argumentnu strukturu izvornoga participa odnosno glagola: *željni zabave, shrvani tugom, poznati u svijetu, namijenjeno odraslima*.

Po sintaktičkim funkcijama ljudski i apstraktni PIP-ovi ponašaju se poput tipičnih imenica. Mogu imati ulogu subjekta (74), objekta (75), nesročnoga atributa (76), apozicije (77) i priložne oznake (78), a mogu i uvoditi zavisnu relativnu surečenicu (79):

- (74) a. *Trebaju li **daroviti** i njihove obitelji psihološko-pedagošku potporu?* (uniri.hr, ≤ 2013)
 b. ***Prženo i pohano** je većini ljudi fino, pa se takve hrane više i pojede.* (uppt.hr, ≤ 2013)
- (75) a. *Ministarstvo pozvalo **gluhe** da se jave telefonski?* (skole.hr, ≤ 2013)
 b. *Kada politika, diplomacija i vojska nisu mogle dalje, oko 200 civila, dobrovoljaca sjelo je u kamione i ostvarilo **nemoguće**.* (hsp1861.hr, ≤ 2013)
- (76) a. *Možete li nas ukratko podsjetiti na broj **nestalih i zatočenih** od početka rata do danas?* (glas-koncila.hr, ≤ 2013)
 b. *Sva sreća da zbog mog introvertiranog karaktera i straha **od fatalnog** moje analize i prognoze nisu bile ekstremne.* (astrodrom.hr, ≤ 2013)
- (77) *Poznato je da su Evansov **nadređeni** John Bercow, kao i premijer David Cameron o njegovom privođenju obavješteni u jutarnjim satima subote, no tijekom vikenda nisu komentirali slučaj.* (slobodnadalmacija.hr, ≤ 2013)
- (78) a. *Vijest je svijetom odjeknula kao bomba kao da je doista ustao **iz mrtvih**.* (blog.hr, ≤ 2013)
 b. *I činjenica da se u ovakvoj krizi **za stalno** zapošljava dvoje radnika budi neke sumnje.* (blog.hr, ≤ 2013)

- (79) a. *Neki su se učenici sjetili i svojih **najmilijih** koji više nisu s njima.* (skole.hr, ≤ 2013)
 b. *Ovaj Pentagram predstavlja **nematerijalno** koje vlada materijalnim tj. **duhovno** i **božansko** koje vlada zemaljskim.* (blog.hr, ≤ 2013)

K tomu PIP-ovi mogu vršiti službu predikatnoga imena u imenskome predikatu premda interpretacija obično ide u korist izvornoga pridjeva, a ne PIP-a, odnosno u većini slučajeva teško je razlučiti ima li takva predikacija funkciju atribucije ili identifikacije:

- (80) *Dijete formirano na gledanju postat će odrasli koji ne čita.* (slobodnadalmacija.hr, ≤ 2013)
 (81) *Možeš biti "naš" ili "njihov", ali da nisi ni jedno ni drugo... to je teško shvatiti.* (forum.hr, ≤ 2013)

Ukratko rečeno, morfosintaksa ljudskih i apstraktnih PIP-ova pokazuje mješovite značajke, pri čemu morfološka strana više odgovara pridjevima, a sintaktička imenicama. Bitno je uočiti da su opisani PIP-ovi morfosintaktički veoma shematizirani, npr. glede roda i broja, što sugerira da u podlozi njihova ponašanja postoji poseban strukturni ustroj koji slijede.

Međutim na pitanje kojim mehanizmom nastaju ljudski i apstraktni PIP-ovi literatura počesto daje nepotpuna objašnjenja. Swan je stava da je u slučaju ljudske konstrukcije riječ o jednostavnoj konverziji bez brisanja imenice-antecedenta, tj. “[č]ini se da se pridjevske imenice ovoga tipa ne tvore toliko apsorpcijom imenskoga elementa izvan pridjeva koliko realizacijom latentna imenskog elementa iznutra” (1980: 398). Drugim riječima, za Swana je zbog drevnosti tvorbe dvojbeno rekonstruirati bilo kakvu imenicu, a nastanak tumači značenjem koje je dovoljno povezano s nekom ljudskom osobinom da na temelju toga može postati denotacijskim predstavnikom ne samo osobe nego i skupine ljudi s tom osobinom. Za apstraktne PIP-ove veli da se oni “mogu tretirati kao osnovne neizvedene imenice s pridjevnom deklinacijom” (*ibid.*). Dakle u obama slučajevima Swan odbacuje elipsu i priklanja se konverziji. Hrvatski gramatičari po razmišljanju su slični iako oni ipak pretpostavljaju neki stupanj moguće rekonstrukcije. Ogleđan je primjer sljedeći navod:

U rečenicama poput (14) i (15)^[72] **podrazumijevamo zaljubljene i mnoge ljude ili takvo što**. Slično se vladaju pridjevi poput *zadnji, posljednji, sljedeći, jedini, prvi* (usp. npr. *prvo što mi pada na pamet...*), superlativi poput *najpametniji, najgluplji* (usp. npr. *najpametnije što bismo sad mogli...*), **s podrazumljenom imenicom stvar ili sličnom** (Marković 2010b: 226–7, istaknuo R. S.) .

U Markovićevu navodu bitno je istaknuti dvije stvari. Kao prvo: autor ne tvrdi da uz PIP dolazi ili je dolazila neka imenica; ona se uza nj *podrazumijeva*, tj. nazočna je na *pojmovnoj*,

⁷² Naprimjer: *Za zaljubljene kojima su dojadile tradicionalne večere uz svijeće, cvijeće ili bombonijere, klinike za estetsku kirurgiju u Šangaju imaju posebnu ponudu.* (Vjesnik online, 2006)

a ne na sintaktičkoj razini. Iz toga slijedi drugo: imenica nije prisutna čak ni na leksičkoj razini jer se ne može ustanoviti jedincat leksem koji bi se mogao pridati PIP-u, što autor sugerira značenjski neodređenim izrazima *ljude ili takvo što* i *stvar ili sličnom*. Silić i Pranjković reći će da je čak razložno pretpostaviti kakvu zamjenicu uopćena značenja, npr. *netko* ili *nešto* (2002: 240). Dakle autori nastanak ljudskih i apstraktnih PIP-ova povezuju s pragmatičkim čimbenicima laka prepoznavanje takvih izraza i kognitivnom ekonomičnošću koja dopušta *neiskazivanje*, a ne *ispuštanje* istaknutih pojmova kao što su žive osobe i neživi predmeti predstavljeni svojim svojstvima.

Razmotrimo ipak s čim se slažu takvi PIP-ovi. Pođemo li od elipse, postavlja se pitanje koju bismo točno imenicu trebali rekonstruirati uz PIP a da pritom “potpuni” izraz u svim aspektima – značenjskima i morfosintaktičkima – bude jednak “okrnjenomu”. Kod ljudskih PIP-ova u množini je očit kandidat upravo leksem *ljudi: slobodni* ← *slobodni [ljudi]*. Semantika je odgovarajuća, a sintaktički uvjeti slaganja zadovoljeni. No rekonstrukcija postaje dvojbenom primjerice u participskih pridjeva. U rečenicama:

- (82) a. *Među poraženima Darijo Srna odigrao je svih 90 minuta.* (vecernji.hr, ≤ 2013)
b. *Postaje časnik Crvene armije, s nizom odličja, pošteđujući živote poraženima.* (glas-koncila.hr, ≤ 2013)

rekonstrukcija leksemom *ljudi* ne bi iznijela ispravno čitanje. Naprotiv u (82) nedostaje leksem *igrači*, a u (82) leksem *vojnici*. Štoviše, lako je zamisliti slične kontekste u kojima bi dopune bili leksemi *natjecatelji/sudionici* odnosno *sile/stráne/države* i sl., a koji se nipošto ne mogu svesti jednostavno na *ljude*. U jednini bi se pak mogao rekonstruirati leksem *čovjek: optuženi* ← *optuženi čovjek*. Osim već spomenute primjedbe može se uočiti da uz lekseme poput *optuženi, nezaposleni* i sl. zapravo nema potvrde za imenicu *čovjek/ljudi* koja bi tvorila kolokaciju (s druge strane uz *mladi* da), a njezino pojavljivanje u mnogim kontekstima nije ovjereno. Primjerice u idućoj rečenici izraz *optuženi čovječe* proizveo bi sasvim drukčiji smisao od onoga zabilježenog s izrazom *optuženi*:

- (83) — *Jeste li čuli, optuženi, što je kazao vaš gospodin branitelj? — upita ga predsjednik.* (M. Budak: *Pod gorom. Ličke priče*, 1930)

Naravno, aktivacijom muškoga ili ženskoga referencijalnog roda trebalo bi osim *čovjek* pretpostaviti druge lekseme, naprimjer *muškarac* i *žena*, jer *čovjek* ne može zadovoljiti uvjete slaganja sa ženskim rodом: **optužena [čovjek]*. Međutim u rečenici (84) opet nije providno jesu li *muškarac* i *žena* kontekstualno ispravni leksemi – možda bi trebalo rekonstruirati *mladić/momak* ili *djevojka/starica* i sl.:

- (84) *Tražeci još novaca, **osumnjičeni** je zaprijetio rekavši **oštećenoj** kako će navratiti i idući dan.* (Vjesnik online, 2002)

Apstraktni PIP-ovi još su kompliciraniji. Kod njih uopće nije jasno koja bi imenica srednjega roda i isključivo jednine (*singulare tantum*) nedostajala:

- (85) *Nakon čitanja važno je razgovarati o **pročitanoj** i skrenuti pozornost na značajne i vrijedne dijelove.* (skole.hr, ≤ 2013)

To zacijelo nije stvar (**pročitano [stvar]*) iako značenjski odgovara ('svaka konkretna ili apstraktna činjenica zamišljena kao jedinka'), kao ni svojstvo (**pročitano [svojstvo]*), što svi takvi PIP-ovi denotiraju. Kolokacije su raznovrsne i ovise o značenju pridjeva (*pročitano [djelo] ~ nepoznato [mjesto/područje] ~ slano [?jelo] ~ hladno [?piće]*) iako uporaba sugerira da se u svim konstrukcijama radi o jednome te istome leksemu, primjerice u koordiniranim strukturama (primjer (86)), a kod određenih PIP-ova, onih s upućivačkom funkcijom, nije ni moguće zamisliti imenicu jer njezino mjesto zauzima dio diskursa (primjer (87)).

- (86) *U svakom slučaju, važno je ne jesti i ne piti vruće, ne jesti ljuto i slano te ne pušiti i ne piti alkohol.* (alternativa.hr, ≤ 2013)

- (87) *Za slučaj da netko poželi stvarno izvesti pokus, dometnuo bih da će se vosak vjerojatno otopiti u eteru, a zlato i srebro u živi (ili barem formirati krute amalgame). **Potonje** vjerojatno ne bi obradovalo vlasnike kovanica.* (pmf.hr, ≤ 2013)

Dakle kod obiju vrsta PIP-ova rekonstruirana imenica ili ne odgovara ili je previše sinonimnih mogućnosti za ono što bi trebao biti jedinstven leksem konstrukcije. Ograničenja su sintaktička (rod i broj trebaju se podudarati), leksička (jedan leksem) i semantička (jednakost značenja). Spomenimo usto da značenje ljudskih PIP-ova nikada nije identično onomu punih izraza jer PIP-ovi denotiraju klase i pripadnike klase iznutra određene svojstvom, dok puni izrazi denotatima (ljudima) izvana dodaju svojstvo (Amiot i Tribout 2018: 209). Nijedna proučena imenica ne zadovoljava sve navedene uvjete, zato zaključujemo da nastanak ljudskih i apstraktnih PIP-ova zasigurno nije vezan uz ispuštanje imenice. Zavisno od teorijskoga polazišta može se pretpostaviti ili da postoji kakva nevidljiva proforma koja je nositelj značenja i upravlja morfosintaksom PIP-a (*mladi [LJUDSKI pro]*, *lijepo [APSTRAKTNI pro]*) ili da je riječ o leksikaliziranoj konstrukciji sa shematiziranim morfosintaktičkim oblikom, značenjem i pragmatikom (usp. § 3.3). Obje su legitimne, ali priklonit ćemo se drugoj opciji.

Osim *primarnoga značenja* – nosioci određenoga svojstva odnosno *sámo svojstvo* – ljudski i apstraktni PIP-ovi učestalo imaju *sekundarno* značenje. Ono se ne može predvidjeti na temelju samoga oblika PIP-a kao primarno, nego ga je potrebno usvojiti kao zaseban leksem, a izvedeno je iz primarnoga nekim od mehanizama semantičkih promjena. Kognitivni mehanizmi

uposljeni pri promjeni značenja jesu metafora, metonimija, specijalizacija i generalizacija (Raffaelli 2009: 160–9), pri čemu oni ne moraju djelovati odvojeno, nego se često supojavljaju. U Tablici 7 ogleđno donosimo poznatije PIP-ove s njihovim sekundarnim značenjem i mehanizmima kojima je ono nastalo. Vidljivo je da je najfrekventniji mehanizam metonimija, preciznije sinegdoha SVOJSTVO ZA NOSIOCA SVOJSTVA, što je očekivano i u skladu je sa zapažanjima u Martsa (2013) i Brdar (2017). Česta je također metafora, što ukazuje na širenje sekundarnih značenja u druge značenjske domene.

Ljudski PIP	Značenje i mehanizmi značenjske promjene
<i>bijēlī</i>	bijelac (METON., GEN.); skupina figura u šahu (METON., SPEC.)
<i>Bīlī 'bijeli'</i>	igrači splitskoga nogometnog kluba Hajduk (METON., METAF.)
<i>bīvšī/bīvšā</i>	prethodni ljubavni partner/partnerica (METON.)
<i>blīžnjī</i>	srodnik ili bliska osoba (METON.); <i>kršć.</i> ostali pripadnici ljudskoga roda (METAF.)
<i>cīnī</i>	crnac (METON., GEN.); osoba politički orijentirana kao one stranke i ideologije kojima se pripisuje kao simbol crna boja (ob. klerikalac, nacist, fašist) (METAF.); skupina figura u šahu (METON., SPEC.)
<i>cīvenī</i>	osoba lijevih političkih uvjerenja (ob. komunist, socijalist) (METAF.)
<i>dēsni</i>	pripadnici desnih političkih opcija (METAF.)
<i>dōmācī</i>	pripadnik obitelji, ukućanin (METON.); u slavenskoj mitologiji kućni duh (METAF.)
<i>drāgā</i>	voljena ženska osoba (METON.); cura, partnerica (zaručnica, supruga) (SPEC.)
<i>drāgī</i>	voljena muška osoba (METON.); dečko, partner (zaručnik, suprug) (SPEC.)
<i>glāvnī</i>	gazda, boss, "broj jedan" (METON.)
<i>lijēvī</i>	pripadnici lijevih političkih opcija (METAF.)
<i>mālā</i>	djevojčica; kći (METON.); mlada djevojka; cura (u vezi) (METAF.)
<i>mālī/mālenī</i>	dječarac; sin (METON.); potrčko (na brodu, u kuhinji) (METAF.)
<i>Mōdrī/Plāvī</i>	igrači zagrebačkoga nogometnog kluba Dinamo (METON., METAF.)
<i>pōkōjnī</i>	preminula bliska osoba (METON.); <i>pren. ekspr.</i> nepokretna osoba, u stanju potpuna mirovanja (METAF.)
<i>stārā</i>	majka (METAF.); pojačivačka riječ u familijarnome obraćanju ženskoj osobi [<i>stara moja</i>] (METAF.)
<i>stārī</i>	otac (METAF.); pojačivačka riječ u familijarnome obraćanju muškoj osobi [<i>kužiš, stari</i>] (METAF.)
<i>svētī</i>	svetac (METON.)
<i>ūmrīlī</i>	pokojnik (ob. u vrijeme od smrti do pogreba) (METON.)
<i>Vātrenī</i>	igrači hrvatske nacionalne nogometne reprezentacije (METAF.)

<i>zèlenī</i>	onaj koji ima na sebi kakvu zelenu odjeću ili uniformu (METON.); pripadnik raznih političkih stranaka ili pokreta za čuvanje kvalitete života u zaštićenoj prirodi, ekologist (METAF.)
<i>mālī zèlenī</i>	izvanzemaljac (METON., METAF.)
<i>žènskā</i>	<i>pejor.</i> beznačajna žena u površnoj i prolaznoj vezi s muškarcem (METON.)
<i>žūtī/kosòokī</i>	<i>pejor.</i> pripadnici žute rase, azijati (METON.)
Apstraktni PIP	Značenje i mehanizmi značenjske promjene
<i>bijēlō</i>	kokain (METON., SPEC.)
<i>blāgo</i>	skup vrijednih predmeta (METAF.); <i>pren.</i> ono što ima veliku vrijednost (METAF.); stoka (METAF.)
<i>cijēlō</i>	<i>mat.</i> cijeli broj (SPEC.)
<i>dòbro</i>	posjed (METAF.); kulturno i materijalno blago; dobrobit; <i>fil.</i> vrhovna etička vrijednost (METON.)
<i>glāvnō</i>	<i>arh.</i> ono što trgovinom ili uporabom daje dobit (npr. zemlja, stoka, građa, novci) (METAF.)
<i>jēdnāko</i>	<i>mat.</i> simbol (=) koji označuje jednakost (SPEC.)
<i>mānjē</i>	<i>mat.</i> znak (−) koji označuje oduzimanje, sin. <i>minus</i> (SPEC.)
<i>mlādō</i>	mladunče životinje (METON.)
<i>mūško</i>	mužjak kod životinja (METAF.)
<i>pòdijēljeno</i>	<i>mat.</i> simbol (:, / ili ÷) koji označuje dijeljenje (SPEC.)
<i>prāvo</i>	ukupnost državnih pravila koja uređuju odnose među ljudima i u zajednici; ono što pripada pravnoj osobi po odredbama; ukupnost zakona i propisa (METAF.)
<i>prèsvētō</i>	<i>kršć.</i> Presveti oltarski sakrament (METAF., SPEC.)
<i>slātkō</i>	desert (METON.); voće kuhano u šećeru posebnim postupkom (METON.)
<i>vèčērnjē</i>	<i>arh.</i> predvečernja služba Božja u crkvi, sin. <i>večernja [misa]</i> (METON., SPEC.)
<i>vīšē</i>	<i>mat.</i> znak (+) koji označuje zbrajanje, sin. <i>plus</i> (SPEC.)
<i>zèlenō</i>	povrće, zelenjava (METON.); marihuana (METON., SPEC.)
<i>zlō</i>	loš, ružan čin ili djelo; nevolja, nesreća (METON.); <i>rel. teol.</i> ono što je protiv čovjeka i prirode i iz čega se razvija odbijanje, neprihvatanje, zaziranje i gađenje (METAF.)
<i>žènsko</i>	ženka kod životinja (METAF.)
<i>žūtō</i>	heroin (METON., SPEC.)

Tablica 7. Ljudski i apstraktni PIP-ovi sa sekundarnim značenjem.

Kod sekundarnoga značenja dokida se povezanost s originalnom konstrukcijom pa takvi PIP-ovi gube i svoje temeljne semantičke odrednice: ljudski PIP-ovi prestaju imati generičko čitanje i fokusiraju se uglavnom na specifično i pojedinačno (*mala *žena, stari *čovjek*), dočim apstraktni PIP-ovi pretežito prestaju imati apstraktno značenje svojstva i dobivaju konkretno tvarno značenje (*žensko *NEŠTO, dobro *NEŠTO*). Usto PIP-ovi više nisu limitirani ni izvornim gramatičkim ograničenjima, što naprimjer znači da se mogu slobodno pojavljivati u obama gramatičkim brojevima (naravno, ako im to značenje dopušta, npr. neće postojati **žuta* (mn. s. r.) jer ne postoje ni **heroini*), što je opet naročito značajno za izvorno apstraktne PIP-ove ((90) i (91)):

- (88) *Leže stari i stara, kad najedanput stara zalipi trisku starome.* (forum.hr, ≤ 2013)
- (89) *Naš Vatreni kojeg žene obožavaju otkrio s kim uživa na ljetovanju, među komentarima našle su se i zanimljive ponude!* (showbuzz.dnevnik.hr, 9. 7. 2023)
- (90) *Ljetos je jedna lisica šetala oko hotela sa svojim mladima svaku večer.* (tportal.hr, ≤ 2013)
- (91) *Najfinija su slatka od šumskog voća, šljiva i marelica* (podravka.hr, ≤ 2013)

Ne iznenađuje odviše to da u pojedinim situacijama nije jednostavno odrediti je li riječ o primarnome ili sekundarnome značenju PIP-a. Takvi su, recimo, PIP-ovi koji označavaju ljude a srednjega su roda, dakle nalikuju apstraktnim PIP-ovima: *muško* ‘muškarac’, *žensko* ‘žena’, *milo* ‘voljena osoba’, *drâgo* ‘voljena osoba’, *stâro* ‘stari ljudi’, *mlâdo* ‘mladi ljudi’, *vèliko* ‘odrasli’, *mâlo* ‘djeca’. Takve primjere možemo nazvati apstraktnim ljudskim PIP-ovima, a kod njih je specifično to da ne denotiraju svojstvo, poput apstraktnih PIP-ova, nego nosioca svojstva, poput ljudskih PIP-ova. Budući da su homonimni s tipičnim apstraktnim PIP-ovima, valja razaznavati apstraktno čitanje (primjeri pod *a*) od ljudskoga (primjeri pod *b*):

- (92) a. *Maleno se legitimira velikim, žensko muškim, otkada se piše povijest književnosti.* (matica.hr, ≤ 2013)
- b. *Muško je muško a žensko je kmet.* (blog.hr, ≤ 2013)
- (93) a. *Kod Igora Dobranića veliko i malo sadržano je u jednom proizvodu ogrtaču koji se u drugoj uporabnoj funkciji minimalizira skupljanjem oko vrata u šal maksimalnih proporcija.* (interpublic.hr, ≤ 2013)
- b. *Gledamo je kako s lakoćom stvara poznanstva i prijateljstva, svojom prštećom osobnošću osvaja i veliko i malo i uživa, uživa.* (index.hr, ≤ 2013)
- (94) a. *Andrejinom glasu pristaju jedino levitacijski aranžmani pa nerado moramo reći da je ova parajuća instalacija neuspjio pokušaj spajanja mladoga i staroga, zapadnog i balkanskog, modernog i provincijskog* (blog.hr, ≤ 2013)
- b. *Neodoljivu ljetnu poslasticu i osvježanje u obliku sladoleda voli i staro i mlado.* (naturala.hr, ≤ 2013)

- (95) a. *Okrećeš glavu i pogledom mu pobijaš sve **milo i drago**.* (mojblog.hr, ≤ 2013)
 b. *Voljelo se, uzelo se **milo i drago**, a da šta bi drugo?* (B. Budisavljević: *S ličke grude*, 1951)

Apstraktni ljudski PIP-ovi značenjski nalikuju ljudskim PIP-ovima jer generički predstavljaju skup pojedinaca s nekim svojstvom. Morfološki se pak vladaju poput apstraktnih PIP-ova pa dolaze samo u jednini, a kada treba tvoriti množinu, uzet će oblik pripadajućega tipičnog ljudskog PIP-a: *žensko – ženske/*ženska, muško – muški/*muška* itd. Pojava srednjega roda može se objasniti tzv. evazivnom uporabom srednjega roda kojom se želi izbjeći generički muški rod kod nekanonskih kontrolora koji označavaju što živo (v. Pišković 2011: 224; usp. izraze tipa *Dalo mu je otkaz = Dali su mu otkaz*).⁷³ K tomu prisutna je dodatna konotativna dimenzija, kako komentira Maretić: “Iz svega se vidi da se srednji rod pridjeva upotrebljava za stvari i za čeljad mušku i žensku; u ovom drugom događaju misli se obično **čeljad u umanjenom smislu**, a katkad je u taj smisao pomiješano i **malo preziranja**” (1963: 490, istaknuo R. S.). Konstrukcija je otvorena i relativno produktivna i dan-danas iako jest arhaična prizvuka, a PIP-ovi se obično pojavljuju u antonimskim parovima (*bogato i siromašno, domaće i strano, hrvatsko i nehrvatsko*). Zbog svega navedenog nije jasno jesu li ti PIP-ovi primarnoga ili sekundarnoga značenja – primarnoga bi bili jer postoji izravna i providna veza sa svojstvom (kao kod npr. *mladi* ili *ženska*), sekundarnoga jer su metonimijski izvedeni bilo od apstraktnih PIP-ova (metonimijom NOSILAC SVOJSTVA ZA SVOJSTVO) bilo od ljudskih (sinegdohom SINGULAR ZA PLURAL također svojstvenom za evazivni oblik sročnosti).

O PIP-ovima ženskoga roda Maretić će (1963: 491) zamijetiti: “Često se uzima ženski rod pridjeva, a ne zna se koja se imenica ima uz njih misliti”. Pritom se misli na izraze poput *okrenuo i on drugu; prva se djeci daje; svaki zna svoju* i sl., obično iz usmene književnosti. U suvremenome hrvatskome pojava nije neobična, ali je ograničena na nevelik broj izraza:

- (96) a. *Ako mu ne ide **od prve**, sigurno ne biste bili grubi prema njemu.* (sensaklub.hr, ≤ 2013)
 b. *Igrao sam demo i mislim da sam **iz druge** skužio bitke na kopnu.* (bug.hr, ≤ 2013)
 c. — *Da je **na moju**... ja bi stvorio boga bez ikakvog milosrđa, na kalup dobra čovika, pa kad si gladan, da ti dobaci komad kruva, pa makar od talijanski' mekinja...* (J. Laušić: *Kostolomi*, 1960)

Ako je koja imenica i bila ispuštena, ona se ne daje ni identificirati ni rekonstruirati.⁷⁴ Zbog toga i s obzirom na apstraktnost značenja možemo zaključiti da je riječ o apstraktnim

⁷³ Manova (2011: 116) za takve PIP-ove tvrdi da su u bugarskome nastali elipsom imenice *šāstestvo* ‘biće, stvorenje’, što za hrvatski potpunoma odbacujemo.

⁷⁴ Izrazi podsjećaju na frazeme sa sastavnicom *ruka*, od kojih se neki također mogu pojaviti s PIP-om: *Naravno da me to **na prvju** [ruku] nije oduševilo.* (faithfry.com.hr, ≤ 2013). No dodatak *ruke* kod naših primjera daje upitne

PIP-ovima, ali u ženskome rodu. Odakle ženski rod, ne znamo – vjerojatno se radi o prežitku kakve arhaične tvorbe ili slaganja. Ti PIP-ovi često za pandane imaju tipične apstraktne PIP-ove: “U nekima od ovih primjera mogao bi se mjesto ženskog roda uzeti srednji i smisao bi bio isti: okrenuo i on *drugo, prvo* se djeci daje, svaki zna *svoje*” (*ibid.*). Isto je s primjerima *a* i *b* u (96), samo što se oni češće bilježe (i) kao jednočlani prilozi: *otprve* i *otprva*, *isprve* i *isprva* (*sic!* “neodređeni” oblik rednoga broja). I inače je mnogo priloga nastalo srastanjem prijedloga i PIP-a (obično u A, G ili L), što pokazuje ne samo nekadašnju veliku zastupljenost PIP-ova nego i njihovu arhaičnost, koja se očituje u kratkome obliku izvornoga pridjeva. Ogledno navodimo neke (za više v. Babić 2002: 564–5): *zdesna, slijeva, nalijevo, nadesno, nabolje, nagore, sasvim, izrana, izbliza, izdaleka, naslijepo, natašte* (stari L), *jednom* (I kao u *kradom, noću*), *odjednom, uostalom, uglavnom, umnogom(e), iznova, odavna, doskora, pogotovu, dogola, odmalena, nasamo, napismeno...* Usto su apstraktni PIP-ovi česti u ustaljenim izrazima i frazama, dakako u prenesenu, preinačenu smislu: *iz zla na gore, ni pod razno, uzeti zdravo za gotovo, od nemila do nedraga, doći na svoje* itd.

Iako smo uspostavili razliku između primarnoga i sekundarnoga značenja, nije ju jednostavno provesti, pogotovo kod apstraktnih PIP-ova. Problem se uočava kod PIP-ova za boje.⁷⁵ To je česta i produktivna konstrukcija (otvorena koliko je otvoren značenjski razred BOJE): *Volim crveno/plavo/ ljubičasto/sivo...* Pogledajmo međutim sljedeće primjere:

- (97) *Bio je bijeli pa sam ga dao ofarbatu u crno, izgledao je odlično al sad je siv već.* (forum.hr, ≤ 2013)
- (98) a. *Žene i djevojke su bile u crno obučene.* (gunja.hr, ≤ 2013)
 b. *Indijska filmska scena zavijena je u crno.* (vecernji.hr, ≤ 2013)
 c. *Jučer sam shvatila da ima žute jagodice i crno pod noktima.* (blog.hr, ≤ 2013)
 d. *Bilježnici imaju sve crno na bijelo i bez računa.* (poslovni.hr, ≤ 2013)
 e. *Kod nas će se rad na crno tretirati kao kažnjivo djelo.* (slobodnadalmacija.hr, ≤ 2013)

U primjeru (97) PIP je u očekivanu izvornom značenju svojstva, tj. boje. Ali u primjerima pod (98) značenje nije toliko boja koliko (a) odjeća, (b) okolnost, (c) predmet, (d) način i (e) način / metaforičko mjesto. Takva uporaba nije predvidljiva iz konstrukcije, ali je i dalje snažno povezana s temeljnim svojstvom. Značenje može u potpunosti biti kontekstualno

(*?od prve ruke*) ili neistovjetne izraze (*iz druge ruke ≠ iz druge*), a kod Mareticevih primjera čak besmislene (**svaki zna svoju ruku*).

⁷⁵ Spomenimo uzgred lekseme *něčīst* ‘prljavština; izmet’, *rūmēn* ‘rumenilo’, *zēlēn* ‘zeleno raslinje’, *?čr̥vēn* ‘crvenilo’, arh. *pitōm* ‘obrađena zemlja’. Manova ih smatra rezultatom konverzije pridjeva u apstraktnu imenicu te naknadne modifikacije u ženski rod i deklinacijsku vrstu *i* (2011: 77, 183–4). Mi se slažemo s Babićem (2002: 346) da su to imenice izvedene od pridjeva nultim sufiksom, a ne PIP-ovi. On to zaključuje zbog sustavne naglasne promjene i deklinacije, a mi dodajemo, zbog kršenja izomorfizma oblika i roda, što je neizostavno kod PIP-ova.

ovisno – u primjeru (99) tek se iz konteksta se razabire da se *crno* odnosi na noć, *crveno* na vatru, *smeđe* na domorodce, a *zeleno* na prašumu; u (100) boje zapravo označavaju žene tih boja kose:

(99) *Volim crno i crveno / Voli smeđe i zeleno / I glas bubnjeva* (N. Belan i D. Dvornik: *Ella e*)

(100) *srp. Neću smeđe, neću crno / Šta ću kada volim plavo* (Ž. Joksimović: *Drška ženo plava*)

Budući da je značenjski odmak značajan, treba li takve primjere smatrati realizacijom sekundarnoga značenja (kao što je *dobro*)? Razmotrimo i sljedeće:

(101) a. *Bilo mu je najvažnije da su djeca na sigurnom.* (24sata.hr, ≤ 2013)

b. *Ostavio sam broj telefona u dućanu i izišao na otvoreno.* (blog.hr, ≤ 2013)

c. *Ljudi moji, treba se opustiti, izaći iz zatvorenog i dogodit će vam se nešto jaaakoo lijepo...* (blog.hr, ≤ 2013)

d. *I činjenica da se u ovakvoj krizi za stalno zapošljava dvoje radnika budi neke sumnje.* (blog.hr, ≤ 2013)

Primjeri u (101) označavaju prostor i vrijeme, no teško je znati je li riječ o PIP-ovima s izbrisanom imenicom *mjesto* (kao *parkirno [mjesto]*) tj. *vrijeme/razdoblje* (kao *na kratko [vrijeme]*) ili o apstraktnim PIP-ovima, dakle je li *na sigurnome [mjestu]* ili *na sigurnome [NEČEMU]*. U prilog analizi s ispuštenom imenicom ide to što ima mnogo posvjedočenih kolokacija s izrečenom imenicom, npr. *na sigurno mjesto* ima 369 potvrda, *na sigurnom(e/u) mjestu* 185, *na hladno mjesto* 129, *na hladnom(e/u) mjestu* 318, *ugovor na određeno vrijeme* 763, *ugovor na neodređeno vrijeme* 250. Međutim to nipošto ne vrijedi za sve PIP-ove koje bismo uvrstili u istu skupinu, primjerice *na otvorenom(e/u) mjestu* ima tek 6 potvrda, *u zatvorenom(e/u) mjestu* 1, *za stalno vrijeme* 0 potvrda, *u nepoznato mjesto* 7 (ali *na nepoznato mjesto* 55), no treba istaknuti da ima puno potvrda za *na otvorenom(e/u) prostoru* (1760) i *u zatvorenom(e/u) prostoru* (1776). Problem je to što se imenica *prostor* ne može rekonstruirati za te iste PIP-ove u akuzativu jer su oni srednjega roda: *na otvoreno [*prostor]*, *u zatvoreno [*prostor]* – tu bi se pak trebalo rekonstruirati *mjesto*, ali takvih kolokacija gotovo nema (*na otvoreno mjesto* 1 potvrda, *u zatvoreno mjesto* nijedna). Dakle iako postoje kolokacije na koje bismo se mogli pozvati pri rekonstrukciji, pretpostavka o ispuštanju ima dva nedostatka. Prvo, nema potvrda za kolokacije svih PIP-ova, pa bismo ih trebali razdvojiti u dvije skupine – one s ispuštenom imenicom *mjesto* (npr. *sigurno, hladno, određeno*) i apstraktne (npr. *otvoreno, zatvoreno, stalno*). Time se cijepa nešto što nam izgleda kao zaokružena značenjska skupina PIP-ova. Drugo, ako ih zadržimo u jednoj skupini (onoj s ispuštanjem), onda nastaje kaos pri rekonstrukciji. Jednima na temelju podataka očito možemo umjesto *mjesto* rekonstruirati *prostor*, ali u akuzativu baš ništa; drugima možemo rekonstruirati samo *mjesto* (kod *prostora*

im osim akuzativa ne odgovara ni slaganje s prijedlogom u drugim padežima: **na sigurnome/hladnome/toplome prostoru*). Zato ako ne želimo razdvajati takve PIP-ove ili im različito tretirati paradigme, možda je bolje i jednostavnije da ih sve smatramo apstraktnima.

Ako se odlučimo za apstraktnu interpretaciju, ponovo se postavlja pitanje je li riječ o primarnome ili o sekundarnome značenju. Ključno je zamijetiti da je primjerima u (98) i (101) zajedničko to da zapravo ne označavaju svojstvo, nego njegov *konkretan ostvaraj*. Razlika između toga dvoga vidljiva je nekad pri tvorbi sufiksom *-ost*, gdje svojstvo zadržava izvorni naglasak pridjevske osnove (*književnōst djela, njegova òpāsnoōst*), a kod kvalitete on se pomiče (*hrvatska književnōst, teroristička opāsnoōst*).⁷⁶ Konkretna uporaba apstraktnoga PIP-a obično ima odgovarajuću imenicu tvorenu sufiksima *-ost, -ina* ili *-oća* s istim značenjem: *odvesti na sigurno / u sigurnost* ‘stanje zaštićenosti’, *strah od visokoga/visine* ‘uzvišeni prostor’, *čuvati na hladnome/hladnoći* ‘vrijeme niske temperature’. Valja paziti jer i takve imenice imaju dva čitanja: apstraktno (*smisao za lijepo/lijepotu* ‘osobina ugone za osjetila’) i konkretno (**njegovo lijepo / njegova ljepota* ‘dojam ili osjećaj zbog ugone osjetila’). S druge strane neki PIP-ovi imaju konkretno značenje, ali jednostavno nemaju odgovarajuću imenicu ili ona ima drugo značenje: *otići u nepoznato/?nepoznatost, biti na otvorenome/*otvorenosti, jesti slatko/*slatkoću*. Konkretna značenja apstraktnih PIP-ova u pravilu označavaju mjesto, vrijeme, rezultat ili stanje, a nastala su isključivo metaforom APSTRAKTNO JE KONKRETNO. Ubrajamo ih pod primarno značenje apstraktnih PIP-ova jer im je značenje još uvijek povezano s izvornim pridjevskim. Dapače, čini se da apstraktni PIP-ovi češće označavaju konkretne ostvaraje (102) nego same apstrakcije (103) premda je granica nerijetko suptilna i teško određiva, a vjerojatno ovisi i o samome leksemu:

(102) *Protetski odnos prema živome učinio je i da se s ljudskim postupa kao prema životinjskim:*
[...] (prijatelji-zivotinja.hr, ≤ 2013)

(103) *Unaprijed pristajemo na to da je sve protuljudsko posve ljudsko, u svemu ljudskome klika je protuljudskoga.* (I. Marković: *Ništa protuljudsko nije nam strano*, 2021)

Nije jasno postoji li podudaran proces kod ljudskih PIP-ova – možda bi primjerice jedninski PIP-ovi *muški, pokojni, ženska* ‘žena’, *stari* ‘starac’, *stara* ‘starica’ bili konkretizacija primarnoga značenja za razliku od sekundarnoga značenja *ženska* ‘laka žena’, *stari* ‘otac’, *stara* ‘majka’ i sl.

S obzirom na sve rečeno ne treba čuditi da smo PIP-ove za zanimanja u § 4.2 odredili kao prijelazan stupanj između ispuštanja imenice i samostalnih konstrukcija kakvi su ljudski i

⁷⁶ Tvrdi Arsenijević (2011) za srpski; u hrvatskome to je tek potencijalno razlikovno i trebalo bi među govornicima istražiti u kolikoj točnoj mjeri.

apstraktni PIP-ovi. Na njih, potpomognute mogućnošću značenjske promjene, djeluju dvije konvergentne sile: s jedne strane postoji tendencija ispuštanja slabo obavijesnih imenica u kolokacijama s pridjevima, a s druge strane snažna analogija prema osamostaljenju pridjeva za osobe i svojstva. Hoće li se to za koji PIP ostvariti i u kolikome stupnju, ovisi manje o gramatičkim pravilima i obrascima, a više o govornicima i hirovima jezične uporabe.

4.3.1. *Leksikografski opis poimeničenih pridjeva*

Idealno, dobar gramatički opis kvalitetna je podloga leksikografskomu opisu kojih jezičnih jedinica. Budući da hrvatski PIP-ovi nisu detaljno opisani, u rječnicima je njihov opis nesustavan, a počesto i zanemaren. Pitanjem optimalna leksikografskog pristupa PIP-ovima odnosno konverziji kao nadređenoj pojavi na primjeru hrvatskih leksema i rječnika u svome se članku bavi B. Tafra (1998). Autorica upozorava na to da “[h]rvatski leksikografi nemaju jasan stav o konverziji pa je stoga nedosljedno i vrlo šaroliko obrađuju” (*idem*: 352) i navodi niz primjera manjkava leksikografskog tretmana konvertiranih imenica iz hrvatskih rječnika. Neki od njih tiču se i PIP-ova. Za lekseme *umrli* i *zeleni* navodi da su im definicije kao u imenica, a gramatički su opisani kao pridjevi iako oni u suvremenome jeziku funkcioniraju poput svih ostalih imenica (*idem*: 353–4). Slično su prošli i *cijelo*, *velečasni*, *dežurni*, *večernja*, *jutarnja* i sl. premda se apelativi nastali poimeničenjem uvijek opisuju kao imenice. Tafra općenito zamjera da se PIP-ovi određuju kao pridjevi zbog pridjevne morfologije, dok se značenjska promjena zapostavlja, i savjetuje: “Leksikograf bi uvijek trebao pomisliti na poimeničenje pridjeva kad pridjev gubi opreku po rodu i kad natuknicu može definirati imenicom” (*idem*: 356). K tomu opaža da se u domaćim rječnicima nikakva pozornost ne pridaje ni eliptičnoj uporabi pridjeva (*hrvatski*, *čajna*, *brzi*). Zanemarivanje svih navedenih primjera smatra štetnim za leksikografiju jer time daje krnji opis leksika, a onda i jezika. Leksemi nastali konverzijom, smatra, svakako bi se trebali izdvojiti u zasebne natuknice ili bi se u dvojbenim slučajevima trebala zabilježiti barem promjena funkcije neke riječi. Najzad nudi ponešto radikalniji potez: “Kada se vide svi rezultati konverzije, nameće se zaključak da treba ili odustati od dosadašnje podjele riječi na vrste ili, ako se ona zadrži, morfološki kriterij kombinirati s drugim kriterijima” (*idem*: 359).

Hudeček (1992), istražujući PIP-ove u Hrvojevu misalu (početak 15. st.), uspostavlja dvije kategorije: *pridjeve u imeničkoj službi* i *poimeničene pridjeve*. Kod prvih se još osjeća jaka povezanost s izvornom imenicom (obuhvaća naše PIP-ove s izbrisanim imenicom te ljudske i apstraktne primarnoga značenja), kod drugih je došlo do odmaka od temeljnoga

značenja pridjeva (ljudski i apstraktni PIP-ovi sekundarnoga značenja, svi prijelazni tipovi). Glede leksikografskoga tretmana kaže:

[...] leksikografski gledano, to [poimeničeni pridjevi] su riječi koje bi u rječniku trebale stajati kao zasebne natuknice, a nikako ih ne bi valjalo obrađivati pod odgovarajućim pridjevom [...] (Hudeček 1992: 59).

[...] Ako smo poimeničene pridjeve opisali kao lekseme koji bi u rječniku stajali (a pokazano je da u većini slučajeva to i jest tako) kao zasebne natuknice, pridjeve u imeničkoj službi valjalo bi obraditi kao pridjeve, jer oni to nedvojbeno i jesu (*idem*: 61).

Dakle autorica smatra da je *značenje* temeljni kriterij je li nešto zaseban leksem ili nije. Ako je pretkazivo iz temeljnoga značenja pridjeva, onda PIP treba opisati pod tom natuknicom, pod tim pridjevom; u suprotnome PIP zaslužuje izdvojenu natuknicu i gramatičku odrednicu da je imenica. Naravno, budući da smo i sami vidjeli da je razlikovanje značenjskih nijansa i značenjâ zamršeno, prije svega trebalo bi iznaći čim jasnije i jednostavnije kriterije za razlučivanje značenjskih komponenata – mi ranije ponudismo tek neke. Kratak pogled u bilo koji suvremeni hrvatski rječnik pokazat će da je sadašnje kriterije i podjelu teško dosljedno primijeniti. Samo ilustrativno: na HJP-u *cijelo* je obrađeno kao značenje pridjeva *cio*, ali *hitna* i *interna* uredno imaju vlastite natuknice (no nije im određena vrsta riječi); u VRH-u *časna* i *mlada* tretiraju se poput svih drugih imenica, međutim *velečasni* ‘svećenik’ naveden je pod jednim od značenja pridjeva *velečasni*, doduše u imeničkoj službi, no nije imenice za sebe. Detaljno iščitavanje rječnikâ bez sumnje bi otkrilo pregršt takvih neusuglašenosti, stoga držimo da adekvatan leksikografski opis PIP-ova zaslužuje biti među ključnim stavkama buduće hrvatske leksikografije.

5. Rasprava

Preostaje nam razmotriti kako se gramatički opis hrvatskih PIP-ova (§ 4) odražava na velike teorijske pristupe što smo ih ukratko bili opisali (§ 3). S pretpostavljenim modelom ispuštanja imenice, morfosintaktičke prilagodbe i semantičke inkorporacije ugrubo se podudaraju proučavani lingvistički pristupi: elipsa → nominalizacija/konverzija ↔ koercija. Analizom smo ustvrdili da procesi nisu jednosmjerni, nego međusobno utječu jedan na drugoga u obama smjerovima i to usporedno, a ne susljedno. Rijetko je kada model ostvaren u cijelosti, u svim koracima (npr. negdje nema elipse), već se obično ostvaruje u različitim stupnjevima, nekad djelomice, nekad gotovo sasvim (npr. sintaktička prilagodba bez morfološke). Fenomen PIP-ova jezgrovito bismo opisali donekle ovako:

Postoji kognitivno istaknuto svojstvo orijevano pridjevskom riječju koje metonimijski može zastupati referenta kojega izvorno modificira. U nekim slučajevima referent je iskazan imenicom kao dijelom kolokacije s pridjevom i tada može doći do elipse navedene imenice ako je ona slabo obavijesna. U drugim pak slučajevima referent se prepoznaje kao dio leksikalizirane konstrukcije. Kako bilo, pridjev bez imenice umjesto nje koercijom zauzima mjesto glave u imenskoj sintagmi i na sebe preuzima specifična gramatička obilježja (sintaktičke funkcije, preferirani gramatički broj i rod itd.) te postaje nositeljem leksičkoga značenja i, kroz svojstvo, nositeljem referencije. Posljedično, PIP se novoj okolini može prilagoditi dobivanjem fleksijskih i drugih morfoloških obilježja imenica, obično u različitim stupnjevima. Pritom bitnu ulogu imaju njegov oblik (koliko slični tipičnu pridjevu odnosno imenici) i odmak od prvotnoga značenje. Iako je to primarno novonastalo značenje predvidljivo iz konstrukcije ili konteksta, neočekivanim sekundarnim promjenama u vidu metonimije, metafore i specijalizacije od PIP-ova nastaju novi leksemi. Oni, budući leksički posve samostalne imenice, mogu povratno djelovati na razvoj PIP-ova stvaranjem tvorbenih obrazaca za lekseme određena značenja (nazive zanimanja, zemalja, jezika i sl.), čineći PIP-ove još otvorenijom i produktivnijom “mješovitom kategorijom”.

Nijedan teorijski pristup sam po sebi ne objašnjava sve aspekte ovoga fenomena u hrvatskome. Sintaktički pristupi, napose elipsa, svakako korektno određuje ispuštanje imenica iz kolokacija, no ne razjašnjava ni imenične oblike eliptiranih PIP-ova (*mnogo kemijsk-i*) ni one PIP-ove kojima se točna imenica ne može rekonstruirati (*predsjedavajući, sitno*). Konverzijski pristup s PIP-ovima se dobro nosi utoliko što im pravilno prikazuje morfologiju, međutim mnogi konvertirani pridjevi čuvaju vezu s izvornim imenicama ili se odolijevaju morfološkoj prilagodbi – stoga se i uvodi koncepcija sintaktičke konverzije. Najpogodnijim nam se pristupom čini koercijski, jer se temelji na kognitivnim principima koje spaja s prijašnjim

teorijama umjesto da se od njih ograđuje i odbacuje ih. Usto barata pojmom konstrukcije, što mu dopušta jednostavan a funkcionalan opis ljudskih i apstraktnih PIP-ova, čiji su značenje i morfosintaksa umnogome unaprijed zadani. Dakako, i druge teorije – formalna semantika, distribuirana morfologija, leksička funkcionalna gramatika i ostale – također su plodna polazišta za istraživanja PIP-ova iz novih perspektiva.

Podjela PIP-ova po Swanu (1980) ispala je sasvim primjenjiva za hrvatski. Možemo ju, naravno, i preinačiti pa postaviti iduće skupine PIP-ova s obzirom na nastanak ili denotaciju:

1. s ispuštenom imenicom (*ručna [kočnica], sijede [vlasi]*);
2. individualno svojstvo koje označava živo biće (*živi i mrtvi*);
3. konkretne odlike i aktivnosti ljudi (*dežurni, časna, mlada, velečasni*);
4. apstrakcije (*nadnaravno, božansko*);
5. konkretne nežive stvari (*studen, pohano*);
6. ustaljeni izrazi (*crno na bijelo*);
7. vlastite imenice (*Kamenski, Hrvatska, Silvestrovo*).

Ta podjela zgodno dočarava raslojavanje PIP-ova od formalnih mehanizama (1), preko apstraktnih konstrukcija (2, 4) koje prelaze u konkretne (3, 5), do potpune leksikalizacije (6) i onimizacije (7). Daleko od toga da je ona besprijekorna. Naprotiv, analiza iznesena u ovome radu, kao i pregled teorija koje se tiču PIP-ova nisu iscrpni ni konačni, nego su površni i s mnogim nedostacima. Primjerice u analizi se nismo odveć dotaknuli zamjeničkih i brojevnih pridjevskih riječi, koje prema većini pristupa imaju osobit sintaktički status i drukčiju semantiku naprema tipičnim pridjevima. Kod njih se granice između vrsta riječi još više mute, npr. u izrazu *Ima drugoga* teško je utvrditi je li *drugi* broj, zamjenica, pridjev ili čak imenica, s obzirom na to da zasigurno jest PIP. Takvim slučajevima hrvatska lingvistika tek se započela detaljnije baviti (usp. npr. Marković 2012: 484–92).

Nismo se previše osvrnuli ni na stilističke osobitosti PIP-ova. Iz naših primjera može se uvidjeti da su PIP-ovi svakako uobičajeni u razgovornome jeziku, dok će se u standardu ipak pribjegavati bilo neeliptiranim izrazima bilo “pravim” imenicama. No PIP-ovi su k tomu česti u poslovičnome i biblijskome stilu, a u žargonima mnogih struka nerijetko služe da bi se *ad hoc* tvorili potrebni termini ili uopće iskazali kakvi pojmovi, što u svakome slučaju zaslužuje detaljnije proučavanje. Uostalom, za posvemašnje razumijevanje PIP-ova treba još mnogo istraživanja – gramatičkih, korpusnih, teorijskih, psiholingvističkih, neurolingvističkih, dijakronijskih, poredbenih – jer je izvjesno da oni zauzimaju nepriznato a značajno mjesto u suvremenome, a i starijemu hrvatskom jeziku. Ovaj rad tomu je samo skromno doprinio.

6. Zaključak

Analiza poimeničenih pridjeva predstavlja izazov za tradicionalnu gramatiku. Riječ je o fenomenu u kojemu se prepliću modifikacija i referencija te sukobljavaju imenička sintaktička funkcija i pridjevsko morfološko vladanje, što podriva temeljnu podjelu na vrste riječi gdje “riječ kao vrsta predstavlja strukturno jedinstvo leksičkog i gramatičkog značenja” (Pranjeković 1982: 25). Usto kruta klasifikacija jezičnih pojava u opreci je s aktualnim uzusom lingvistike, koja sve više poima da se jezične razine neraskidivo prožimaju i da postoje brojne “mješovite kategorije”.

Izloženi gramatički opis pokazuje da poimeničeni pridjevi u hrvatskome odgovaraju onima u ostalim jezicima. Osnovna je podjela na ljudsku (*Volim mlade*) i apstraktnu konstrukciju (*Volim lijepo*). Osim što se značenjski podudaraju u individualiziranoj odnosno tvarnoj interpretaciji, pokazuju slične, tipične preferencije glede gramatičkoga broja i roda te mogućnosti daljnje modifikacije i argumentne strukture. Međutim hrvatski, skupa s drugim slavenskim jezicima, ima bogatu morfologiju koja prkosi objašnjenjima temeljenima na drugim indoeuropskim jezicima. Naročito je važno spomenuti mješovitu paradigmu, kod koje supostoje ili se naizmjenice koriste gramatemi i imenične i pridjevne deklinacije. I limitirane mogućnosti derivacije potvrđuju da poimeničeni pridjevi zadržavaju određena ograničenja u odnosu na “prave” imenice. K tomu u hrvatskome postoji znatan broj drugih vrsta više ili manje poimeničenih pridjevskih riječi – vlastitih imenica pridjevnoga oblika (*Kotarski, Glembajevi, Imotski, Valentinovo*), poimeničenih pridjeva s konkretnom referencijom (*velečasni, mlada*) i onih s ispuštenom imenicom (*hrvatski [jezik]*) – svi kojima opća teorija posvećuje manju pozornost iako čine bitan dio svakodnevnoga jezika.

Tri glavna teorijska pristupa poimeničenim pridjevima – elipsa, konverzija i koercija – pokazala su se uspješnima u pojedinačnim aspektima analize, no tek zajedno mogu iznjediti cjelovito i zadovoljavajuće objašnjenje fenomena. Pritom se prema našem mišljenju najprikladnijim pristupom doima konstrukcijski, jer sjedinjava sve prethodne u relativno koherentan teorijski okvir. Što se tiče odredbe poimeničenih pridjeva, naprosto valja prihvatiti da su oni hibridna kategorija raslojene strukture kod koje su na djelu različiti procesi s različitim stupnjevima i smjerovima utjecaja. Ako ništa drugo, to nas opominje da su jezične granice labave, prekoračive i lako promjenjive (ako se hoće), a mješovita rješenja kadšto posve valjana. Ukoliko se tako može u (hrvatskome) jeziku, utoliko bi se moglo i u (hrvatskoj) lingvistici.

7. Literatura

- Alexiadou, Artemis. 2015. *Encoding properties: The case of English 'nominalized' adjectives*. Dostupno na: <https://wp.nyu.edu/roots4/wp-content/uploads/sites/1403/2015/07/alexiadou.pdf> (pristup 27. 5. 2023).
- Alexiadou, Artemis – Gianina Iordăchioaia. 2014. Two syntactic strategies to derive deadjectival nominals. *Anglica Wratislaviensia* 52: 65–83.
- Amiot, Dany –Delphine Tribout. 2018. De-adjectival Human Nouns in French. U: Booij (ur.) 2018: 201–217.
- Anderson, John M. 2007. *The Grammar of Names*. USA: Oxford University Press.
- Arsenijević, Boban. 2011. The semantic ontology of deadjectival nominalizations in Serbo-Croatian. *Recherches linguistiques de Vincennes* 40: 53–72.
- Audring, Jenny – Geert Booij. 2016. Cooperation and coercion. *Linguistics* 54 (4): 617–637.
- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Treće, poboljšano izdanje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan – Dalibor Brozović – Milan Moguš – Slavko Pavešić – Ivo Škarić – Stjepko Težak [Babić i dr.] 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan – Dalibor Brozović – Ivo Škarić – Stjepko Težak [Babić i dr.] 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Baker, Mark C. 2003. *Lexical Categories: Verbs, Nouns, and Adjectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barić, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika [Barić i dr.] 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bauer, Laurie – Salvador Valera. 2005. Conversion or zero-derivation: an introduction. U: Bauer, Laurie – Salvador Valera (ur.) 2005. *Approaches to Conversion/Zero-Derivation*: 7–17. Münster: Waxmann Verlag.
- Belaj, Branimir – Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Bhat, D. N. S. 1994. *The Adjectival Category: Criteria for differentiation and identification*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Booij, Geert (ur.) 2018. *The Construction of Words: Advances in Construction Morphology*. Cham: Springer.

- Borer, Hagit – Isabelle Roy. 2010. The name of the adjective. U: Cabredo Hofherr, Patricia – Ora Matushansky (ur.) 2010. *Adjectives: Formal analyses in syntax and semantics*: 85–114. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Brdar, Mario. 2018. *Metonymy and Word-Formation: Their Interactions and Complementation*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Croft, William. 2022. *Morphosyntax: Constructions of the world's languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dixon, R. M. W. 2004. Adjective classes in typological perspective. U: Dixon, R. M. W. – Alexandra Y. Aikhenvald (ur.) 2002. *Word: a cross-linguistic typology*: 1–49. Cambridge: Cambridge University Press.
- Don, Jan. 2005. On Conversion, Relisting and Zero-derivation. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 2 (2): 2–16.
- Don, Jan – Mieke Trommelen – Wim Zonneveld. 2000. Conversion and category indeterminacy. U: Booij, Geert – Christian Lehmann – Joachim Mugdan – Wolfgang Kesselheim – Stavros Skopeteas *1. Halbband: Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung*: 943–952. Berlin – New York: De Gruyter Mouton.
- Eguren, Luis. 2009. Adjectives and deleted nominals in Spanish. U: Aboh, Enoch O. – Elisabeth van der Linden – Josep Quer – Petra Sleeman (ur.) 2009. *Romance Languages and Linguistic Theory: Selected papers from 'Going Romance' Amsterdam 2007*: 67–86. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Giannakidou, Anastasia – Melita Stavrou. Nominalization and ellipsis in the Greek DP. *The Linguistic Review* 16 (4): 295–332.
- Gil, David. 2013. Adjectives without Nouns. U: Dryer, Matthew S. – Martin Haspelmath (ur.) *WALS Online [The World Atlas of Language Structures Online]*. Zenodo (pristup 27. 5. 2023).
- Glass, Leila. 2013. Deriving the Two Readings of English Determiner+Adjective. *Proceedings of Sinn and Bedeutung* 18: 164–181.
- Hankamer, Jorge – Ivan Sag. Deep and Surface Anaphora. *Linguistic Inquiry* 7 (3): 391–428.
- Hudeček, Lana. 1992. Poimeničeni pridjevi i pridjevi u imeničkoj službi u Hrvojevu misalu. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 18 (1): 57–66.
- Hudeček, Lana – Milica Mihaljević. *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://gramatika.hr/> (pristup 27. 5. 2023).
- Kester, Ellen-Petra. 1996a. *The nature of adjectival inflection*. OTS Dissertation Series, University of Utrecht.

- Kester, Ellen-Petra. 1996b. Adjectival inflection and the licensing of empty categories in DP. *Journal of Linguistics* 32 (1): 57–78.
- Klajn, Ivan. 2003. *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo: Sufiksacija i konverzija*. Beograd: Institut za srpski jezik – Matica srpska.
- Lauwers, Peter. 2008. The nominalization of adjectives in French: From morphological conversion to categorial mismatch. *Folia Linguistica* 42 (1–2): 135–176.
- Lauwers, Peter. 2014. Between adjective and noun: Category/function mismatch, constructional overrides and coercion. U: Simone, Raffaele – Francesca Masini (ur.) 2014. *Word Classes: Nature, typology and representations*: 203–226. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Lauwers, Peter – Dominique Willems. 2011. Coercion: Definition and challenges, current approaches, and new trends. *Linguistics* 49 (6): 1219–1235.
- Lieber, Rochelle. 2005. English Word-Formation Processes. U: Štekauer, Pavol – Rochelle Lieber (ur.) 2005. *Handbook of Word-Formation*: 375–427. Dordrecht: Springer.
- Manova, Stela. 2011. *Understanding Morphological Rules: With Special Emphasis on Conversion and Subtraction in Bulgarian, Russian and Serbo-Croatian*. Dordrecht: Springer.
- Manova, Stela – Wolfgang U. Dressler. 2005. The morphological technique of conversion in the inflecting-fusional type. U: Bauer, Laurie – Salvador Valera (ur.) 2005. *Approaches to Conversion/Zero-Derivation*: 67–101. Münster: Waxmann Verlag.
- Maretić, Tomislav. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Treće, nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.
- Marković, Ivan. 2010a. O uporabi i značenju imenâ u hrvatskome. *Folia onomastica Croatica* 19: 175–202.
- Marković, Ivan. 2010b. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. 2020. O imenolikosti hrvatskih posvojnih pridjeva. *Suvremena lingvistika* 46 (90): 223–238.
- Martsa, Sándor. 2013. *Conversion in English: A Cognitive Semantic Approach*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Matasović, Ranko. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- McNally, Louise – Henriëtte de Swart. 2015. Reference to and via properties: The view from Dutch. *Linguistics and Philosophy* 38: 315–362.

- McNally, Louise – Veronika Richtarcikova – Henriëtte de Swart. 2018. Reference to and via properties: A cross-linguistic perspective. *Proceedings from the Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society* 52 (1): 149–169. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Mitrović, Moreno – Phoevos Panagiotidis. 2020. Adjectives exist, adjectivisers do not: a bicategorical typology. *Glossa: a journal of general linguistics* 5 (1): nepag.
- Panagiotidis, Phoevos. 2002. *Pronouns, Clitics and Empty Nouns: 'Pronominality' and licensing in syntax*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Panagiotidis, Phoevos. 2015. *Categorial Features*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Payne, John – Rodney Huddleston. 2002. Nouns and noun phrases. U: Huddleston, Rodney – Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*: 323–524. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pišković, Tatjana. 2011. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput.
- Pranjković, Ivo. 1982. Klasifikacija riječi na vrste i razine gramatičke analize. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 17: 23–30.
- Pranjković, Ivo. 2004. Kategorijalna svojstva imenskih riječi. U: Botica, Stipe (ur.) 2004. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2003.*: 25–32. Zagreb: FF press.
- Raffaelli, Ida. 2009. *Značenje kroz vrijeme: Poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Disput.
- Rauh, Gisa. 2010. *Syntactic Categories: Their Identification and Description in Linguistic Theories*. Oxford: Oxford University Press.
- Richtarcikova, Veronika. 2014. DPs with adjectival core in Slovak: A corpus based study. Rad izložen na: *9th Annual Meeting of the Slavic Linguistic Society*. 14. – 19. rujna 2014. Seattle: University of Washington.
- Saab, Andrés. 2018. Nominal Ellipsis. U: van Craenenbroeck, Jeroen – Tanja Temmerman (ur.) 2018. *The Oxford Handbook of Ellipsis*: nepag. Oxford: Oxford University Press.
- Silić, Josip – Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sleeman, Petra. 2013. Deadjectival human nouns: conversion, nominal ellipsis, or mixed category? *Revista de Estudos Linguísticos da Univerdade do Porto* 8: 159–180.
- Swan, Oscar. 1980. The Derivation of the Russian Adjectival Noun. *Russian Linguistics* 4 (4): 397–404.
- Štekauer, Pavol. 2005. Onomasiological Approach to Word-Formation. U: Štekauer, Pavol – Rochelle Lieber (ur.) 2005. *Handbook of Word-Formation*: 207–232. Dordrecht: Springer.

- Tafra, Branka. 1998. Konverzija kao gramatički i leksikografski problem. *Filologija* 30–31: 349–361.
- Tafra, Branka. 2004. Dopune hrvatskoj gramatici. *Jezik* 51 (5): 169–176.
- Thompson, Sandra A. 1989. A discourse approach to the cross-linguistic category ‘Adjective’. U: Corrigan, Roberta – Fred Eckman – Michael Noonan (ur.) 1989. *Linguistic Categorization*: 167–85. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tušek, Jelena. 2019. *Obogaćena kompozicionalnost argumentne strukture glagola u hrvatskome i slovenskome jeziku*. Doktorski rad. Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet.
- Van Goethem, Kristel. 2017. Lexical categories and processes of category change. Perspectives for a constructionist approach. *Zeitschrift für Wortbildung / Journal of Word Formation* 1 (2): 31–61.
- Wetzer, Harrie. 1996. *The typology of adjectival predication*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

Rječnici i pravopisi:

- BMM = Badurina, Lada – Ivan Marković – Krešimir Mićanović. 2008. *Hrvatski pravopis*. Drugo izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.
- HJP = *Hrvatski jezični portal*. Dostupno na: <https://hjp.znanje.hr/> (pristup 27. 5. 2023).
- IHJJ = Jozić, Željko (glav. ur.) 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://pravopis.hr/> (pristup 27. 5. 2023).
- Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Dostupno na: <http://rjecnik.hr/> (pristup 27. 5. 2023).
- VRH = Skupina autora. 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Sažetak

Novo normalno: O poimeničenim pridjevima u hrvatskome

U ovome radu proučava se poimeničenje pridjeva, tj. sposobnost pridjevskih riječi da se pojavljuju samostalno na položaju glave imenske sintagme umjesto imenice koju prototipično modificiraju (npr. *mladi, dobro*). Budući da za hrvatski jezik dosad nije bilo opsežnijega rada koji bi se time bavio i s teorijskoga i s uporabnoga aspekta, rad je organiziran u dva dijela. U prvome se dijelu daje pregled vodećih lingvističkih teorija koje pretpostavljaju različite mehanizme u pozadini te pojave: sintaktičkoga pristupa s elipsom i nominalizacijom, morfološkoga pristupa s konverzijom i konstrukcijskoga pristupa s koercijom. U drugome se dijelu donosi gramatički opis hrvatskih poimeničenih pridjeva koji obuhvaća njihove morfološke značajke, uvjete ispuštanja imenica te posebna obilježja ljudskih i apstraktnih poimeničenih pridjeva. Na temelju korpusne analize pokazuje se da je riječ o frekventnoj i produktivnoj kompleksnoj pojavi koja u različitim stupnjevima istodobno zahvaća sintaktičku, morfološku i leksičku razinu. Nakraju se zaključuje da su poimeničeni pridjevi hibridna kategorija koju je teško objasniti u okviru samo jedne teorije ili tradicionalne gramatike.

Ključne riječi: hrvatski pridjevi, elipsa, nominalizacija, konverzija, koercija.

Summary

The new normal: On substantivized adjectives in Croatian

This paper studies the substantivization of adjectives, i.e. the ability of adjectival words to appear independently at the head position of a noun phrase instead of the noun they prototypically modify (e.g. *the young*, *the good*). Since there has not been a comprehensive work on the Croatian language that would deal with this issue from both a theoretical and a practical point of view, the paper is organized in two parts. The first part gives an overview of the leading linguistic theories that assume different mechanisms behind the phenomenon: the syntactic approach with ellipsis and nominalization, the morphological approach with conversion, and the constructional approach with coercion. In the second part, a grammatical description of Croatian substantivized adjectives is presented, which includes their morphological characteristics, conditions of noun dropping, and special features of human and abstract substantivized adjectives. Based on the corpus analysis, it is shown that it is a frequent and productive complex phenomenon which, to varying degrees, simultaneously affects syntactic, morphological, and lexical level. Finally, it is concluded that substantivized adjectives are a hybrid category that is difficult to explain within the framework of only one theory or traditional grammar.

Keywords: Croatian adjectives, ellipsis, nominalization, conversion, coercion.